

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Юридичний факультет СНУ ім. В. Даля
Департамент міжнародної технічної
допомоги, інноваційного розвитку та
зовнішніх зносин Луганської
облдержадміністрації
Програма розвитку Організації Об'єднаних
Націй з відновлення та налагодження миру

МАТЕРІАЛИ

Всеукраїнської науково-практичної
конференції аспірантів, студентів, науковців
«Молодь і наука: сучасний стан, проблеми та
перспективи розвитку права в Україні»
19-20 травня 2021 року

Частина 2

з нагоди Дня Європи в Україні

Сєвєродонецьк – 2021

УДК 340

Рекомендовано Вченою радою юридичного факультету
Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля
(протокол № 8 від 28.05.2020 р.)

Р е д а к ц і й н а к о л е г і я :

Розовський Б.Г., проф., д.ю.н.

Шаповалова О.В., проф., д.ю.н.

Щербина В.І., проф., д.ю.н.

Арсентьєва О.С., доц., к.ю.н.

Івчук Ю.Ю., проф., к.ю.н.

Капліна Г.А., доц., к.ю.н.

Котова Л. В., доц., к.ю.н.

Татаренко Г.В., доц., к.ю.н.

Проданов Николай, заступник міністра юстиції Болгарії

Рецензенти:

Ярошенко О.М., проф., д.ю.н.

Іншин М.І., проф., д.ю.н.

Молодь і наука: сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку права в Україні: Матеріали Всеукраїнської науковопрактичної конференції аспірантів, студентів, молодих науковців. – 20 травня 2021 р. Ч.2. – Сєверодонецьк: вид-во СНУ ім.В.Даля, 2021. – 242 с.

Мета конференції – розвиток світогляду студентської та учнівської молоді, її ціннісних орієнтацій в умовах інтенсифікації європейських прагнень України та надання можливості аспірантам, студентам, молодим науковцям та учнівській молоді випробувати свої знання та репрезентувати наукові спроби й розробки.

Друкується в авторській редакції

УДК 340

© Східноукраїнський національний
університет ім. В. Даля, 2021 р.

Секція 5

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС; КРИМІНАЛІСТИКА

Базалєєва А.В.,
студентка 4 курсу спеціальності «Право»
юридичного факультету СНУ ім. В. Даля,
Котова Л.В.,
к.ю.н, доцент, доцент кафедри правознавства
СНУ ім. В. Даля

ДОБРОВІЛЬНА ЗГОДА НА ПРОНИКНЕННЯ ДО ЖИТЛА ЧИ ІНШОГО ВОЛОДІННЯ ОСОБИ В КОНТЕКСТІ МОЖЛИВОСТІ ЇЇ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКРІПЛЕННЯ

Конституція України та Кримінальний процесуальний кодекс України закріплюють положення про недоторканість житла чи іншого володіння особи та можливість проникнення до нього не лише за рішенням суду чи у невідкладних випадках, а й за добровільною згодою власника. Але як свідчить практика, неоднакове застосування даних положень, зловживання ними з боку правоохоронних органів та проблеми процесуального закріплення добровільної згоди вказують на існування правової невизначеності у питанні врегулювання порядку проникнення до житла чи іншого володіння за добровільною згодою особи (власника). Таким чином, у даному випадку має місце порушення принципу правової визначеності, що є одним з основних складових верховенства права.

Не зважаючи на дискусійність та проблемність питання, яке ми будемо досліджувати, на жаль, існує невелика кількість наукових робіт, у яких вчені обґрунтовують дану законодавчу невизначеність. Зокрема свій внесок в розрізі проблем проникнення до житла чи

іншого володіння особи зробили О.О. Жупанова, Л.М. Лобойко, В.С. Могила, М.Г. Моторигіна та інші, але всі вони лише опосередковано вказують про проблему отримання та форму закріплення згоди на проникнення у володіння особи, не вказуючи на шляхи її вирішення. Тому метою даної роботи є дослідження необхідності та можливості впровадження єдиного підходу до процесуального закріплення добровільної згоди на проникнення до житла чи іншого володіння особи.

Так повертаючись до кримінального процесуального закону слід вказати на те, що у ч. 1 ст. 233 Кримінального процесуального кодексу України (далі КПК України) закріплено, що ніхто не має права проникнути до житла чи іншого володіння особи з будь-якою метою, інакше як лише *за добровільною згодою особи, яка ними володіє*, або на підставі ухвали слідчого судді, крім випадків, установлених частиною третьою цієї статті КПК України. Зокрема проникнути до житла чи іншого володіння особи без згоди чи рішення суду можна в таких випадках:

1. необхідність врятування життя людей;
2. необхідність врятування майна;
3. безпосереднє переслідування осіб, які підозрюються у скоєнні злочину [1, ч. 3 ст. 233].

Даний перелік є вичерпним та базується на «необхідності» проведення таких дій.

Повертаючись до тематики нашого дослідження, слід вказати на те, що як свідчить практика правоохоронних органів, що здійснюють проникнення до житла чи іншого володіння особи, отримання добровільної згоди на таке проникнення може виражатися у двох основних формах: *усній та письмовій*. Тому для визначення правильності її надання та можливості процесуального закріплення, в даному контексті дуже важливо дослідити судову практику.

Так, Верховним Судом (далі – ВС) колегією суддів Касаційного кримінального суду (далі – ККС) розглянуто справу № 159/451/16-к, де у своїй Постанові від 12 лютого 2019 року було аналізовано поняття «добровільності», як ознаки для проникнення, проведення огляду чи обшуку без ухвали слідчого судді (суду) житла

чи іншого володіння особи та надано відповідь на питання: «яким саме чином має бути зафіксовано таку добровільність?».

За фактичними обставинами справи, вироком Ковельського міськрайонного суду від від 16 березня 2016 року визнано ОСОБА_5, ОСОБА_6, ОСОБА_7 винними у незакінченому замаху та незаконному заволодінні транспортним засобом, вчиненому за попередньою змовою групою осіб, поєднаному з насильством, небезпечним для життя та здоров'я потерпілого, й погрозою застосування такого насильства [2].

У своїй касаційній скарзі сторона захисту наполягала на тому, що докази отримані в момент проникнення до транспортного засобу є недопустимими обґрунтовуючи це тим, що *письмове підтвердження згоди на огляд житла чи іншого володіння особи є обов'язковим*.

Детально дослідивши касаційну скаргу, в частині тлумачення поняття «добровільності» ККС зробив важливий висновок, що наявність та добровільність згоди може доводитися ***не лише письмовим документом*** відповідного змісту, адже закон не визначає спеціальних засобів доказування добровільності згоди на проникнення до житла або іншого володіння особи. Тому наявність або відсутність письмової згоди, а також її добровільність чи вимушеність *мають бути встановлені виходячи з сукупності обставин, за яких відбувалося проникнення до житла чи іншого володіння особи, і ці обставини можуть доводитись або спростовуватися сторонами за допомогою будь-яких засобів доказування* [3, п. 37].

Дуже важливий висновок ВС зробив у питанні співвідношення понять «добровільність – письмовий документ», зокрема було сформульовано таке положення: «...у певних ситуаціях наявність письмового документа може не мати вирішального значення, оскільки добровільність його написання чи підписання також може бути поставлено під сумнів...» [3, п. 38]. Тому з цього витікає наступний висновок: *письмовий документ не є гарантією, яка підтверджує добровільності згоди особи*.

Що стосується питання визначення сукупності обставин (про які було сказано в Постанові ВС від 12 лютого 2019 року № 159/451/16-к), за яких має відбуватися проникнення до житла чи

іншого володіння особи, то в даному випадку слід звернутися до іншої Постанови ВС від 19 січня 2021 року № 584/27/18, в якій ВС назвав умови, за яких суд може зробити висновок про добровільність згоди особи на доступ до свого володіння.

Так з фактичних обставин справи відомо, що вироком Глухівського міськрайонного суду від 5 березня 2019 року було виправдано ОСОБУ_1 у зв'язку з недоведеністю його винуватості у вчиненні злочину, передбаченого частиною 2 статті 309 КК України [4]. Апеляційний суд залишив вирок місцевого суду без змін.

У касаційній скарзі прокурор просив скасувати ухвалу апеляційного суду і призначити новий розгляд у суді апеляційної інстанції, адже *вважає всі докази допустимими з огляду на наявність письмової згоди на проведення слідчих дій у домоволодінні виправданого.*

Дослідивши касаційну скаргу, ВС вказав на ті ключові моменти, які повинна розуміти особа під час надання добровільної згоди, а саме:

- 1) у зв'язку, з якими обставинами вимагається доступ до житла чи володіння особи;
- 2) наявність чітких підстав для проведення даних дій;
- 3) перелік дій, які планується провести після отримання доступу до житла чи іншого володіння особи, їхня мета;
- 4) в якій частині житла чи іншого володіння особи планується проводити дії;
- 5) час протягом якого планується проводити дані дії;
- 6) обмеження, які можуть виникнути під час користування даним володінням [5, п. 31].

Що стосується думки науковців, то М.Г. Моторигіна у своєму дослідженні вказує на ті обставини, які повинні розуміти не власники житла чи іншого володіння, а вже самі працівники правоохоронних органів для проникнення, зокрема: 1) згода не має бути змушеною (не має бути жодного впливу на особу); 2) повинен бути врахований суб'єктивний стан особи (особа знаходиться у тверезому стані або в стані алкогольного чи наркотичного сп'яніння тощо); вік особи (неповноліття, повноліття); емоційний стан (збентеженість, недостатність освіти, психічні розлади тощо) [6].

Таким чином, використовуючи на практиці всі вищевказані умови, можна зробити висновок про «добровільність» згоди особи на доступ до свого володіння.

Також в розрізі проблематики, досліджуваного нами питання, слід проаналізувати практику Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ).

В даному контексті дуже важливо згадати справу «Белоусов проти України», в якій ЄСПЛ вказав, що будь-яке втручання відповідно до п. 1 ст. 8 Конвенції повинно бути виправданим в розумінні п. 2 як таке, що здійснюється «згідно із законом» задля досягнення однієї або більше законних цілей, що в ньому наводяться, а словосполучення «згідно із законом» потребує від оскаржуваного заходу: 1) підґрунтя в національному законодавстві; 2) його відповідність принципів верховенства права [7, п. 104-108].

Що стосується письмового оформлення добровільної згоди, то ЄСПЛ у справі «Кучера проти Словаччини» наголосив на тому, що держава має застосовувати гарантії для забезпечення ефективного захисту прав людини відповідно до статті 8 Конвенції, зокрема такі гарантії, *можуть виражатися* в отриманні чіткої, письмової згоди особи як передумови для входу в її житло чи інше володіння [8, п. 122]. На жаль, саме це формулювання є прикладом недоречного застосування практики ЄСПЛ, яким зловживають деякі адвокати та прокурори, наголошуючи на те, що отримання добровільної згоди на проникнення до житла чи іншого володіння особи в обов'язковому порядку повинно бути виражено в письмовій формі.

Таким чином, керуючись матеріалами даного дослідження слід констатувати те, що питання щодо процесуального закріплення добровільної згоди на проникнення до житла чи іншого володіння особи, на даний час є відкритим та законодавчо невизначеним.

На основі аналізу національного законодавства, вважаємо за необхідне закріпити в КПК України:

1) детальний процесуальний порядок проникнення до житла чи іншого володіння особи за її добровільною згодою та форму закріплення такої згоди;

2) передбачити обов'язок правоохоронних органів повідомляти про права та обов'язки особи перед початком

проникнення, мету та підстави такого проникнення, а також встановити можливу відповідальність уповноважених осіб у разі ненадання даної інформації.

Вважаємо, що на даний час процесуальне оформлення добровільної згоди на проникнення до житла чи іншого володіння особи у вигляді письмового документа не завжди є виправданим, адже, як свідчить практика, письмова згода не є гарантією добровільної волі особи.

Література:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Кодекс України від 13.04.2012 № 4651 - VI Дата оновлення: 17.03.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#n2593> (дата звернення 30.04.2021).

2. Вирок Ковельського міськрайонного суду Волинської області від 16 березня 2021 р. у справі № 159/451/16-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/56457549> (дата звернення 30.04.2021).

3. Постанова Колегії суддів Першої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 12 лютого 2019 р. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/80224144> (дата звернення 30.04.2021).

4. Вирок Глухівського міськрайонного суду Сумської області від 25 березня 2021 р. у справі № 584/27/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/80301261> (дата звернення 30.04.2021).

5. Постанова Колегії суддів Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 19 січня 2021 р. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/94452942?fbclid=IwAR3lGt1Waq7PDqmQJS8TcrO4XRPhIbGVimc-DeL90tsuOAuQp_OKID3BzoY (дата звернення 30.04.2021).

6. Моторигіна М.Г. Загальні правила проникнення до житла. Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2018 р. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/15788/1/Motorygina_107-110.pdf (дата звернення 30.04.2021).

7. Справа «Белоусов проти України» (Заява № 4494/07): Рішення Європейського суду з прав людини від 07.11.2013. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_989#Text (дата звернення 30.04.2021).

8. Справа «Кучера проти Словаччини» (Kucerav.Slovakia) (Заява № 48666/99): Рішення Європейського суду з прав людини від 17.07.2007.

URL: [https://hudoc.echr.coe.int/rus#{"languageisocode":\["ENG"\],"appno":\["48666/99"\],"docum%20entcollectionid2":\["CHAMBER"\],"itemid":\["001-81731"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/rus#{) (дата звернення 30.04.2021).

Бандура Максим,

студент 2 курсу, групи ПР-192д

юридичного факультету СНУ ім. В. Даля

Науковий керівник: к.ю.н., доцент, завідувачка кафедри конституційного права СНУ ім. В. Даля, Татаренко Г. В.

ОСОБЛИВОСТІ КВАЛІФІКАЦІЙ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ ВОЛІ, ЧЕСТІ ТА ГІДНОСТІ ОСОБИ В СУЧАСНОМУ СВІТІ

Сьогодні, коли держава переживає численні правові, соціальні, політичні та економічні зміни та реформи, спостерігається тенденція зростання кількості кримінальних правопорушень проти волі, честі та гідності людини, адже відповідно до загальної поміченої тенденції в умовах карантину, істотно зріс рівень окремих видів кримінальних правопорушень, зокрема правопорушень проти волі, честі та гідності особи. Втім Україна, як правова, демократична держава найвищою цінністю для якої є "життя, здоров'я, честь, гідність, недоторканність і безпека людини", зобов'язана створювати такі умови, в яких найвища цінність не може бути проігнорована.

В Конституції України, Розділ II, закріплює ряд статей які широко встановлюються права, свободи й обов'язки людини та громадянина. Наприклад, стаття 21 Конституції України вказує що всі люди вільні, рівні у своїй гідності та правах, і що такі права і свободи є непорушними і їх не можна ліквідувати [1].

Водночас, в умовах кібер-розвитку держави, стрімко розвиваються численні правопорушення які є прямим порушенням даної статті. Наприклад, у прихованих сегментах Інтернету, таких як DarkNet, DibWeb "свобода людини та гідність" ігнорується, ведеться торгівля людьми та організація цькування над деякими медіа особистостями: булінг Хани Кімури у 2020 році який закінчилася самогубством, утримування 30 осіб на консервному заводі в Харківській області, і інші тому приклади.

З моменту початку конфлікту на Донбасі, кількість порушень подібного роду лише стрімко зростає, збільшився так званий "наркотрафік", все більше людей експлуатується для співучасті в наркотичної, сексуальної та інших незаконних формах дій. У статті 149 ККУ сказано що вербування, переміщення та укриття, а так само передача або утримування людини, зроблене з метою експлуатації з використанням обману, шантажу, матеріальної чи іншої форми залежності, а так само використання особливого стану людини, є правопорушенням і карається санкцією у вигляді обмеження волі строком від трьох до восьми років. [2] Тобто ми прямо може корелювати, що згідно зі статтею досить широкий перелік дій зроблених з метою експлуатувати людину заради особистої вигоди, або вигоди третіх осіб, є кримінальним правопорушенням і правовим шкідництвом щодо головних цінностей держави.

«Комісія з попередження злочинності та кримінального правосуддя» ООН, має в своєму складі "Спеціальну робочу групу «Комісії з протидію торгівлі людьми». У даній організації працюють над питаннями, пов'язаними з торгівлею людьми та спеціальний протокол протидії таким злочинам. До даного протоколу входить обмін оперативною, криміналістичною та іншою інформацією щодо фактів виявлення готування до злочинів або скоєних злочинів, наприклад: легалізація доходів через причетних до цієї діяльності фізичних або юридичних осіб. Обмін досвідом роботи проходить під час проведення робочих зустрічей, консультації й нарад, практичних конференції [3, с.79].

Відомо що Рада Європи гостро розглядає проблему торгівлі людьми, і проводить численні дослідження, конференції та створює НПА які протидіють і створюють порядок такого протидії.[3, с.80] У

2006 році Рада Європи почала компанію по боротьбі з торгівлею людьми. Основна мета компанії залучення урядів, парламентів і неурядових організацій і суспільства до усвідомлення всієї глибини проблеми торгівлі людьми. В процесі компанії в 31-го травня 2006-го року на сесії Конгресу місцевих і регіональних влад Європи була оприлюднена і відкрита Декларація "Про боротьбу з торгівлею людьми". Основним девізом цієї декларації був "Людина -ні для продажу". [3, с. 82] Так само Радою Європи було прийнято безліч інших декларацій і угод, суть яких зводяться в удосконаленні правового регулювання, і протидії проблемі експлуатації людей всіх національностей, різного віку, і підлог. Згідно з дослідженням, боротьбою з торгівлею людьми займаються численні недержавні організації, і докладають всіх зусиль для ліквідації цієї проблеми, збільшуючи залученість в це суспільства шляхом "підвищення загальної поінформованості" і переконанням урядів країн які не прийняли в цьому участі, в необхідності нести більшу відповідальність в щодо даної проблеми. На місцевих і регіональних рівнях такі недержавні організації зіграли найважливішу роль у зв'язку із загальною схильності недержавних організацій взаємодіяти з засобами масової інформації, і спільного бажання населення частіше прислухатися до таких організацій. Так наприклад в Рішення ОБСЄ No57 "Про План Дії ОБСЄ По Боротьбі з Торгівлею Людьми" був затверджений так званий "всеосяжний інструментарій" який буде служити підмогою у виконанні обов'язки країн по боротьбі з ТЛ (торгівлею людьми). [4] В даному рішенні так само є чіткий перелік тих форм і порядку протидії ТЛ, то як ведеться розслідування, і розкривається правове поняття "Торгівлі Людьми". [4] Виходячи з наведеного терміну схоже розкриття поняття є і в нашому законодавстві, а саме у наведеній раніше статті 149 ККУ. У нашому законодавстві так само прийнятий окремий законопроект "Про протидію торгівлі людьми" а саме в статті 11 зазначено що "Боротьба з торгівлею людьми є невіддільною складовою частиною діяльності органів Національної поліції по боротьбі зі злочинністю».

Так наприклад в Рішення ОБСЄ No57 "Про План Дії ОБСЄ По Боротьбі з Торгівлею Людьми" був затверджений так званий

"всеосяжний інструментарій" який буде служити підмогою у виконанні обов'язки країн по боротьбі з ТЛ (торгівлею людьми). [5]

В даному рішенні так само є чіткий перелік тих форм і порядку протидії ТЛ, то як ведеться розслідування, і розкривається правове поняття "Торгівлі Людьми". Виходячи з наведеного терміну схоже розкриття терміну є і в нашому законодавстві, а саме у наведеній раніше статті 149 ККУ. [2] У нашому законодавстві так само прийнятий окремий законопроект "Про протидію торгівлі людьми" а саме в статті 11 зазначено що «Боротьба з торгівлею людьми є невіддільною складовою частиною діяльності органів Національної поліції по боротьбі зі злочинністю. [5]

З цього Україна так само бере участь в боротьбі з цією неправомірною формою експлуатації людей. І це тільки лише одна з багатьох проблем порушення честі, свободи і гідності людини, адже так само крім торгівлі людьми, існує експлуатація дітей, що стала проблемою в багатьох країнах арабської співдружності, примус до шлюбу, використання малолітніх (до 14-ти років) дітей для заняття жебрацтвом.

Окремо варто виділити незаконне приміщення в місце надання психіатричної допомоги, бо через нестачу медичної реформи та вкрай безвідповідального ставлення лікарів психіатрів до виконуваної ними діяльності з причини недостатнього нагляду за подібними закладами, виникають такі проблеми. Мною особисто було засвідчено факт загрози приміщення психологічно здорової людини в подібний заклад у зв'язку з особистим конфліктом, оперуючи що "не хто перевіряти не буде". У зв'язку з цим, я рекомендую такі дії для якщо не розв'язання, то ослабленням даних проблем:

По-перше, переймати міжнародний досвід не тільки в області термінології, а й брати активну участь в компанія по боротьбі з ТЛ, співпраця з ОБСЄ та ведення політики "перехресної інтеграції". Наприклад, обмін кадрів, оскільки в Україні багато вирішені проблеми в Європі, мають особливу форму через етнічне, соціального, і політичного відношення до цього товариства, з чим не стикалися співробітники ОБСЄ, водночас нашим органам рекомендується нести службу в європейських країнах і переймати європейські погляди на розв'язання багатьох проблем, і вчиться на їхньому досвіді.

По-друге, посилити інформаційний контроль і інформування про небезпеку даних проблем. У століття інформаційного розвитку, використання нейромереж, і інших технічно просунутих програм, злочинці стають куди більш винахідливими, і успішно використовують всі можливості мережі. На мій погляд потрібно використовувати мережу інтернет і інші методи інформування суспільства шляхом залучення в це всіх нововведень технологій. Створення спеціальних програм екстреного повідомлення служб, збільшення штату спостерігачів служб Правоохоронців відділу кібербезпеки й так далі й тому подібне. Адже як показує особиста практика, в нашій державі існує стійка успішна тенденція щодо інформування суспільства в відношення "домашнього насильства".

По-третє, проведення тренінгів у психологів правознавців для осіб правоохоронної діяльності, для ліквідації усталених особистих поглядів на деякі правові проблеми.

На закінчення можна сказати що проблема правопорушень проти гідності, свободи та прав, є гострою, що швидко розвивалася, і вимагає оперативного вирішення як з боку держави, так і з боку суспільства. І в тому випадку якщо наше суспільство доб'ється загального, так зараз необхідного розуміння непорушності всіх свобод і обов'язків людини, і буде самостійно протидіяти цим порушень, як почасти зараз роблять в країнах Європейського товариство, то ми доб'ємося реальної інтеграції як демократичної, правової суспільства.

Література:

1. Конституція України. Закон від 28.06.1996. // Відомості Верховної Ради України. - 1996. - № 30. - Ст. 141.

2. Кримінальний Кодекс України. Закон від 23.04.2021.// Відомості Верховної Ради України. – 2001. - № № 25-26. – Ст. 131.

3. Лукач Н.М. Международный Опыт Преодоления Глобальной Проблемы Торговли Людьми / Н.М. Лукач // Научный журнал Вік Глобалізації. – 2016. - №4. - С. 79- 82

4. Решение No. 557 О Плана Действий ОБСЕ По Борьбе с Торговлей Людьми від 24.06.2003. / Переклад з англійської на російську// РС.DEC/557

5. Про протидію торгівлі людьми: Закон України від 20.09.2011.// Відомості Верховної Ради України.- 2012, № 19-20, ст.173.

*Безкровна Євгенія,
студентка 2 курсу, групи ПР-192д
юридичного факультету СНУ ім. В. Даля
Науковий керівник: Татаренко Г.В.,
к.ю.н., доцент, завідувач кафедри конституційного права*

АНАЛІЗ ОСНОВНИХ ПРОБЛЕМ КВАЛІФІКАЦІЇ ЗЛОЧИНІВ ДОВЕДЕННЯ ДО САМОГУБСТВА ТА ПРИТЯГНЕННЯ ДО ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Самогубство – це дуже складне психологічне явище, що залежить від багатьох чинників: психічного здоров'я, рівня життя, освіченості, типу характеру тощо, проте заради запобігання таким випадкам провідним обов'язком держави щодо цього питання є регулювання протиправної діяльності з приводу впливу, що спрямований на вчинення самогубства. Життя та здоров'я є однією з основних людських цінностей, що потребує особливого захисту на законодавчому рівні. Це й відображається у розділі II Особливої частини Кримінального Кодексу України (далі – КК України). Серед інших кримінальних правопорушень на особливу увагу заслуговує стаття 120 «Доведення до самогубства» саме через специфіку та складність кваліфікації цього суспільно небезпечного діяння.

Метою дослідження є аналіз кримінального законодавства стосовно питань доведення до самогубства, його співвідношення з положеннями законодавства зарубіжних країн та формування

пропозицій щодо можливостей його вдосконалення, аналіз судової практики за ст. 120 КК України.

Проблеми кваліфікації доведення до самогубства розглядаються у працях багатьох вітчизняних і зарубіжних науковців, зокрема Л. П. Брич, В. Ф. Войцех, О. А. Гусак, В. О. Кірієнко, О. О. Колінько, Л. І. Керик, А. А. Поліді, А. П. Тіщенко, О. В. Шаповалов, І. М. Шестопалова, С. І. Яковенко, Н. М. Ярмиш та інших.

У сучасному світі самогубства набули масштабів серйозної проблеми, адже за даними ВООЗ кожні 40 секунд у світі скоюється самогубство. І, на жаль, для України ця проблема є дуже актуальною, бо за статистикою ВООЗ наша країна входить у десятку країн з найбільшим рівнем самогубств. Як повідомив народний депутат, голова Комітету Верховної Ради з питань здоров'я нації, медичної допомоги та медичного страхування Михайло Радущкий: «У столиці за два місяці цього року зафіксовано 25 спроб дитячих самогубств, що перевищує показник минулих років у кілька разів». Міністерство внутрішніх справ у березні оприлюднило повідомлення: «Харківський національний університет внутрішніх справ, Департамент кіберполіції, Управління ювенальної превенції Департаменту превентивної діяльності Національної поліції України разом з користувачами Telegram чат-боту «СтопНаркотик» заблокували роботу десятка електронних адрес «груп смерті». І це лише приклади з перших місяців поточного року.

Не зважаючи на багаточисельність, випадки самогубства, навіть з яскраво вираженою кримінальною складовою, дуже часто оминають судовий процес через складнощі, які виникають під час кваліфікації цього правопорушення. Так до 1 січня 2019 року було винесено 11 обвинувальних вироків суду з приводу ст. 120 КК України, а після – лише 1. Проте як відомо з Єдиного звіту про кримінальні правопорушення по державі за чотири місяці поточного року обліковано 224 кримінальних правопорушень у цій сфері і за той же період закрито провадження у 252 правопорушеннях. Такі суперечливі цифри утворюються, на нашу думку, серед інших причин багато у чому через юридичну недосконалість норми КК України щодо доведення до самогубства та складністю створення доказової бази для судового розслідування. Це підтверджує актуальність дослідження проблем кваліфікації та регламентації відповідальності за дане злочинне діяння. У цій роботі ми розглянемо найбільш істотні проблемні аспекти ст. 120 КК України.

З 8 лютого 2018 року набрала чинності нова редакція статті 120 КК України, яка розширила перелік способів вчинення цього правопорушення, що позитивно позначається на протидії суспільно небезпечним діям, оскільки заповнює прогалину у законодавстві щодо відсутності криміналізації будь-якого сприяння особі у вчиненні нею самогубства. Проте навіть змінена стаття має недоліки та потребує подальшого вдосконалення. Існуючі положення встановлюють вчинення цього кримінального правопорушення

шляхом жорстокого поводження з особою, шантажу, систематичного приниження людської гідності або систематичного протиправного примусу до дій, що суперечать волі особи, схиляння до самогубства, а також вчинення інших дій, що сприяють вчиненню самогубства. Жорстоке поводження слід трактувати як систематичні, триваючі та грубі діяння правопорушника з метою завдання особі страждань (фізичних чи психічних). Під шантажем слід розуміти залякування особи щодо розголошення конфіденційних відомостей, як правдивих, так і завідомо хибних. Примус до протиправних дій означає примушування особи до вчинення небажаних дій або бездіяльності шляхом залякування завданням фізичної шкоди або погрозою такого завдання. Систематичне приниження людської гідності може виявлятися у наклепах, цькуванні, глумлінні, тобто у тривалому принизливому ставленні до особи. На особливу увагу заслуговують способи «схиляння до самогубства» та «інші дії, що сприяють вчиненню самогубства». Це доповнення дозволяє розширити перелік діянь, щодо яких здійснюється кримінально-правове регулювання, та збільшити можливості притягнення до відповідальності винних, адже неможливо передбачити повний перелік способів доведення до самогубства. Однак дана стаття має деякі недоліки [1].

По-перше, законодавець не приділяє увагу розвитку понятійного апарата статті. Немає визначення основоположних понять «самогубство», «доведення до самогубства», «замах на самогубство», «схиляння до самогубства», що утворює можливість

різного тлумачення їх змісту. У Постанові Пленому Верховного Суду України №21 від 7 лютого 2003 року міститься визначення понять «жорстоке поводження» та «систематичне приниження людської гідності», що дає змогу конкретизувати ці діяння та уникнути розбіжностей у їх розумінні для правоохоронних та судових органів. Інші види діянь цієї статті не розкриті у нормативно-правових актах, а тому ці поняття вже видаються досить розмитими і можуть трактуватися по-різному, що в свою чергу негативно позначається на практичному застосуванні норми [2].

На підставі вищевикладеного, ми вважаємо, що доречним було б якщо Верховний суд видав нову постанову щодо цієї статті у зв'язку з її новою редакцією та появою прогалин у праві. У постанові треба встановити чітке визначення базових понять для подальшої роботи з даною нормою та надати характеристику всіх наведених способів вчинення цього правопорушення, адже на даний момент, як вже згадувалося раніше, розкрито лише два способи. Також можна додати вказівки на об'єктивне врахування попередньої поведінки потерпілого при кваліфікації правопорушення, беручи до уваги такі фактори: психічний стан, проблеми зі здоров'ям або у особистому житті, що могли вплинути на поведінку особи, відносини з підозрюваними, умови проживання. Щодо визначення переліку «інших дій, що сприяють вчиненню самогубства», виникає питання: чи потрібно встановити його в офіційних актах, чи залишити на самостійне визначення безпосередньо в момент здійснення

правопорушення? З одного боку конкретний законодавчо закріплений список допоможе правильно кваліфікувати діяння та визначить межі поведінки, за яку особу можна притягнути до відповідальності. З іншого боку, неможливо передбачити всіх способів вчинення протиправних діянь і залишення таких конструкцій невизначеності може значно розширити практичне застосування статті. За приклад можна взяти досвід деяких європейських країн. У кримінальному кодексі Швейцарії диспозиція норми про доведення до самогубства виглядає наступним чином: «Хто з корисливих мотивів схиляє когонебудь до самогубства або надає йому в цьому допомогу, якщо відбувається самогубство або замах на нього ...»[3, ст. 115], єдиною кваліфікуючою ознакою є корисливий мотив. Візьмемо статтю з кримінального кодексу Республіки Польща: «Хто шляхом умовлянь або надання допомоги доводить людину до замаху на своє життя ...»[4, ст. 151]. Як можна побачити, у цих нормах немає жодного способу вчинення цього кримінального правопорушення, оскільки найважливішим завданням є охорона життя людини, а визначення яким чином здійснюється правопорушення відходить на другий план. Тому ми вважаємо, що це є більш правильний шлях викладення норми.

Друга проблема кваліфікації правопорушень за доведення до самогубства, яку ми досліджували, полягає у складності доказування вини підозрюваного. Дуже важко встановити причинний зв'язок між діянням та суспільно-небезпечним наслідком, форму вини та інші

ознаки суб'єктивної сторони складу злочину, ціль та мотив злочинця. Також іноді виникають труднощі стосовно відмежування цього кримінального правопорушення від суміжних, наприклад убивства або тілесного ушкодження. Проаналізувавши судову практику, ми зробили висновок, що основними доказами щодо встановлення факту доведення до самогубства можуть бути речові докази (наприклад передсмертна записка), показання свідків, фактичні обставини справи, висновки експертиз (судово-медичної, почеркознавчої, судово-психіатричної, психологічної, експертизи зброї та слідів і обставин її використання тощо) та визнання підозрюваним своєї вини. За приклад можна взяти вирок Машівського районного суду Полтавської області про доведення до самогубства неповнолітнього хлопця його батьками. Для встановлення обставин злочину в були опитані обвинувачені батьки, дванадцять свідків, у тому числі неповнолітні однокласники та друзі постраждалого, класний керівник, директор школи, шкільний психолог, сусіди, залучені медичні працівники, почеркознавча та судово-медична експертиза, служба у справах дітей, проведено обстеження житлово-побутових та матеріально-побутових умов проживання. Речові докази, представлені суду, наступні: 2 фрагменти мотузки і записка з текстом: «Я більше не можу так жити» (відповідність почерку доведена почеркознавчою експертизою), які були вилучено з місця події, та 5 шкільних зошитів учня 9 класу. Ці докази свідчать про злісне ухилення батьків від виконання обов'язків по догляду за дитиною, приниження людської гідності дитини,

систематичне створення своєю поведінкою в стані алкогольного сп'яніння нестерпних умов проживання, що призвело до тяжких наслідків у вигляді самогубства неповнолітнього та знаходиться в прямому причинному зв'язку. Суд постановив, що вина підсудних цілком доведена, підтверджується сукупністю досліджених у судовому засіданні доказів, які узгоджуються між собою не викликають будь-яких сумнівів, і призначив покарання. Тож як ми бачимо, доказову базу збирали дуже ретельно, особливо багато уваги було приділено показанням свідків, оскільки лише так можна було з'ясувати реальні обставини справи та встановити вину обвинувачених, яку вони спочатку заперечували. Усі речові докази підлягали детальному вивченню та проведенню експертиз. Врешті-решт, цих доказів було достатньо для суду для встановлення факту злочину та кримінальної відповідальності винним. Проте далеко не завжди є можливість зібрати достатньо допустимих підтверджень вини підозрюваного, що й обумовлює практичну відсутність судових вироків з цієї норми [5].

Таким чином, на даний момент існують певні проблеми при кваліфікації злочину за ст. 120 КК України «доведення до самогубства». По-перше, з появою нової редакції цієї статті з'явилися прогалини у праві через недосконалість понятійного апарата та недостатнє розкриття способів скоєння цього злочину. Однак при порівнянні вітчизняного законодавства з законодавством інших країн ми дійшли висновку, що відсутність жодного способу вчинення

доведення до самогубства має великі переваги через значне розширення практичного застосування норми та можливості притягнення до відповідальності, оскільки перш за все законодавство має на меті захищати саме життя людини та неважливо яким чином було здійснене протиправне посягання на нього. По-друге, через специфіку даного правопорушення правоохоронним та судовим органам іноді дуже складно встановити реальні обставини справи та довести вину підозрюваного, про що свідчить відсутність поширеної судової практики за цим злочином. Більшість кримінальних проваджень закриваються через відсутність достатньої кількості належних та допустимих доказів. Найчастіше застосовуються показання свідків, речові докази вилучені з місця події та при розслідуванні, висновки судових експертиз, показання підозрюваних. Ці доводи дозволяють розкрити справу та притягнути до відповідальності винних осіб, що підтверджується наявністю у Єдиному державному реєстрі судових рішень обвинувальних вироків. Самогубство - серйозна проблема суспільної охорони здоров'я, однак запобігання злочинам щодо доведення до самогубства є основною метою законодавчого регулювання ст. 120 КК України, і щоб у повній мірі забезпечувати захист життя людини від протиправних посягань потрібно подолати перешкоди практичного застосування цієї норми.

Література:

1. Про внесення зміни до статті 120 Кримінального кодексу України щодо встановлення кримінальної відповідальності за сприяння вчиненню самогубства: Закон України від 08.02.2018 р. №2292-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2018. № 13. Ст. 72. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2292-19#Text>
2. Кримінальний кодекс України. Відомості Верховної Ради України. 2001. №25– 26. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
3. Уголовный кодекс Швейцарии / Научное редактирование, предисловие и перевод с немецкого канд юрид наук А В Серебренниковой — СПб Издательство «Юридический центр Пресс», 2002 — 350 с
4. Уголовный кодекс Республики Польша/ Науч. ред. канд. юрид. наук, доц. А. И. Лукашов, докт. юрид. наук, проф. Н. Ф. Кузнецова; вступ. статья канд. юрид. наук, доц. А. И. Лукашова, канд. юрид. наук, проф. Э. А. Саркисовой; перевод с польского Д. А. Барилевич — СПб.: Издательство «Юридический центр Пресс», 2001. — 234с.
5. Вирок Машівського районного суду Полтавської області від 12 січня 2011 року, судова справа № 1-100/10 – Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/50583425>

*Білугін Денис,
студент 2 курсу групи ПР-192д
юридичного факультету СНУ ім. В. Даля.
Науковий керівник: к.ю.н., доцент Татаренко Г. В.*

ЗВОРОТНЯ ДІЯ ЗАКОНУ ПРО КРИМІНАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ У ЧАСІ

Стаття 58 Конституції України встановлює, що: «Закони та інші нормативно-правові акти не мають зворотної дії в часі, крім випадків, коли вони пом'якшують або скасовують відповідальність особи. Ніхто не може відповідати за діяння, які на час їх вчинення не визнавалися законом як правопорушення» [1] Цей принцип ретроактивності також визначено у статті 5 Кримінального кодексу України [2].

Актуальність дослідження даної теми обумовлюється наступним:

По-перше, стрімким розвитком юридико-правової думки і поглядів на поставлену проблему.

По-друге, певний інтерес представляє аналіз практичного застосування положень про зворотню дію закону.

Різноманітні аспекти у дослідженні та вирішенні цієї проблеми були висвітлені у міркуваннях багатьох вчених та науковців, таких як: Я. М. Брайнін, І. І. Горелик, М. Д. Дурманов, Блум М.І., Тіллі А.А., Сахаров А.Б., Якубов А.Е., М. І. Ковальов, В. П. Коняхін, В. М. Кудрявцев, І. С. Тишкевич, В. М. Василяш, В. І. Борисов, М. І. Мельник, А. А. Музика, С. В. Дячук, А. М. Ришелюк, О. Я Светлов та інші.

У юридичній літературі існує кілька підходів до розуміння зворотної сили закону. Саме загальне визначення пропонує М.Н. Марченко, який під зворотною силою закону розуміє поширення дії закону на всі ті випадки життя і суспільні відносини, які мали місце до набрання ним чинності [3].

А.А. Тіллі визначає зворотню силу закону як дію нового закону на правовідносини, при якому новий закон передбачається існуючим в момент виникнення правовідносин. Наслідки, які були

законно зроблені при старому законі, визнаються неправильними і підлягають зміні відповідно до норм нового закону [4].

Зворотна дія кримінального закону в часі – це зміна новим кримінальним законом в існуючому на момент набуття ним чинності кримінальному правовідношенні повноваження держави щодо визнання вчиненого особою діяння злочином або покладення на таку особу кримінальної відповідальності. Саме завдяки цьому факту скасування або пом'якшення кримінальної відповідальності, розширюється коло прав людини чи звужується коло її обов'язків, а також обмежується обсяг державного втручання в приватне життя людини [5].

Існування норми про зворотню силу закону - одне з конкретних проявів принципу гуманізму кримінального законодавства. Положення про зворотню силу закону застосовується тоді, коли винний здійснив свій злочинний задум при дії одного кримінального закону, а до кримінальної відповідальності притягується вже при іншому кримінальному законі (так звана колізія законів).

Якщо останній кримінальний закон виявляється більш м'яким, покращує стан злочинця або взагалі не визнає його таким, слідчі і судові працівники зобов'язані застосувати саме цей закон незалежно від закону часу вчинення діяння.

Правовий статус особи, яка притягається до кримінальної відповідальності, не може змінюватися в гіршу сторону, якщо вже після вчинення ним діяння прийнятий новий кримінальний закон. У подібних ситуаціях діє загальне правило: особа засуджується або звільняється від відповідальності за старим законом - законом часу вчинення діяння.

Закон, який скасовує злочинність діяння, - це закон, згідно з яким діяння, колишнє по старому закону злочином, перестає бути таким, переноситься в розряд адміністративних, дисциплінарних, цивільних, аморальних проступків або ж стає байдужим для галузей права або заохочується ними. Скасовує злочинність діяння закон може виключити з КК статтю, що передбачає це діяння, або ж змінити диспозицію статті, ввівши в неї нові ознаки, тільки при наявності яких діяння є злочином.

Так, наприклад, кримінальний закон має зворотню силу, якщо він:

- повністю декриміналізує діяння;
- підвищує вік, з якого настає відповідальність;
- обмежує відповідальність шляхом конкретизації способу вчинення злочину, його мотивів, наслідків;
- виключає один з видів покарання;
- знижує мінімальний або максимальний розміри покарання, зменшує розміри утримань із заробітної плати засуджених до виправних робіт;
- виключає кваліфікуючі ознаки складу злочину;
- пом'якшує режим відбування позбавлення волі;
- і в інших випадках.

Ретельний аналіз та правильне застосування на практиці норм Кримінального кодексу України щодо функціонування кримінального законодавства в часі працівниками слідчих органів, органів прокуратури та особливо судів має принципове значення для забезпечення верховенства закону.

Злочинність та покарання визначаються кримінальним законом, чинним на момент вчинення правочину.

Моментом вчинення злочину є момент вчинення небезпечної дії з соціальної точки зору (бездіяльності), незалежно від моменту настання наслідків.

Кримінальний закон, який усуває злочинність діяння, пом'якшує покарання або іншим чином покращує становище особи, яка вчинила злочин, має зворотню силу, тобто застосовується до осіб, які вчинили відповідні дії до набрання чинності таким законом, включаючи осіб, які відбувають покарання або відбували покарання, але мають судимість.

Кримінальний закон, який встановлює злочинність діяння, збільшує покарання або іншим чином погіршує ситуацію особи, не має зворотної сили.

Якщо новий кримінальний закон пом'якшує покарання за вчинене особою діяння, то це покарання підлягає зменшенню в межах, передбачених новим кримінальним законом.

З вищевикладеного видно, що вирішення питання про зворотню силу закону при розгляді конкретних кримінальних справ може бути пов'язане із значними труднощами. Тому, щоб уникнути помилок, такі питання слід передбачати та детально роз'яснювати у законі про введення нових норм.

Вивчивши проблему зворотньої сили кримінального права, дійшли висновку, що принцип зворотньої сили кримінального права є важливим у сучасній правовій державі, без якого принцип гуманізму не може бути повною мірою реалізований у кримінальному законі, згідно з яким будь-який спірний момент тлумачиться на користь обвинуваченого.

Література:

1. Конституція України [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1996. – № 30. – с. 141. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
2. Кримінальний кодекс України: Кодекс України, Кодекс, Закон від 05.04.2001 № 2341-III // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 25-26
3. Марченко М.Н. Теория государства и права: учебник. М.: Проспект, 2016. С. 401
4. Тилле А.А. Действие закона во времени и пространстве. М.:Юридическая литература, 1965. С. 96
5. Пономаренко Ю.А. Зворотна дія кримінального закону в часі за проектом нового Кримінального кодексу України. Харків: Нац. юрид. акад. України, 2000. С. 80-82.

*Білоусова Ганна,
студентка 3 курсу спеціальності «Право»
юридичного факультету СНУ ім. В. Даля
Науковій керівник: Гніденко В. І.,
асистентка кафедри правознавства
юридичного факультету СНУ ім. В. Даля*

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ ЗАВДАНОЇ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ

Одна із найголовніших функцій Конституції України – це забезпечення кожному права на захист своїх прав та свобод у судовому порядку. Охорона гарантованих Основним законом нашої держави прав та інтересів є одним із домінуючих завдань у кримінальному провадженні. Варто зазначити, що окрім фізичних збитків, досить часто потерпілим від кримінального правопорушення доводиться зазнавати не тільки моральної, а й у додачу майнової шкоди.

Щодо інститут відшкодування шкоди, хочу сказати, що у кримінальному провадженні він є обов'язковою складовою для справедливого судового розгляду та відновлення порушених прав. Проаналізувавши нормативне забезпечення та практики реалізації даного інститут можна встановити, що не в усіх, а лише в виключних випадках механізм відшкодування шкоди є ефективним та діючим. Беручи до уваги та проаналізувавши дані інформацію можна сказати що , актуальним є розроблення та запровадження дієвих механізмів, спрямованих на реалізацію права на відшкодування шкоди у кримінальному провадженні.

Вивченням даного питання займалися такі науковці, як С.О. Александрова, Ю.П. Аленіна, М.І. Гошовський, Н.С. Карпова, Х.Р. Кахнич, Л.Д. Кокорєва, Я.О. Клименко, О.П. Кучинська, О.М.Ларіна, В.Т.Нора, В.Я. Понаріна, Л.Д.Удалова та ін.

Метою дослідження є аналіз і розкриття окремих питань, стосовно відшкодування шкоди завданої кримінальним правопорушенням.

У процесі становлення правової держави в Україні особливого значення набувають конституційні положення, що визнають вищою соціальною цінністю людину, її права та свободи. Поряд з іншими правами людини ст. 41 Конституції України закріплює право володіти, користуватися й розпоряджатися своєю власністю. Ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності, яке є непорушним. Крім цього, ст. 13 Основного Закону проголосувє рівність усіх суб'єктів права власності перед законом [1].

Щодо самого визначення поняття «шкода», то варто відмітити, що як на доктринальному, так і на законодавчому рівні уніфікованого підходу до його визначення сьогодні немає.

Утім, на підставі аналізу та синтезу наявних у літературі наукових позицій можна навести таке визначення: «Шкода – це категорія об'єктивної сторони кримінального правопорушення, що передбачає настання негативних майнових, фізичних, психологічних, моральних наслідків». І.І. Татарин вважає, що право потерпілого на відшкодування шкоди пов'язано з такими правами людини, як право на життя, право на честь та гідність, недоторканість, право на володіння та розпоряджання власністю, у зв'язку з цим на державу покладається обов'язок створення дієвого механізму відшкодування шкоди потерпілому [3].

Чинний КПК України передбачає можливість відшкодування (компенсації) як матеріальної, так і моральної шкоди. Ця позиція законодавця заслуговує підтримки. У зв'язку з викладеним слід зауважити, що в своїй діяльності суди задовольняли цивільні позови щодо відшкодування моральної шкоди у кримінальній справі ще до набрання чинності КПК України 2012 р., керуючись при цьому роз'ясненнями, передбаченими п. 17 постанови Пленуму Верховного Суду України від 31 березня 1995 р. № 4 «Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди» [4].

Отже, досліджуваний інститут не є новелою у кримінальному процесі. Привертає увагу те, що положення чинного КПК України порівняно з КПК України 1960 р. розширили перелік форм відшкодування (компенсації) шкоди. Так, у кримінальному провадженні вона може здійснюватися шляхом:

а) добровільного відшкодування (компенсації) шкоди (ч. 1 ст. 127 КПК України);

б) заявлення цивільного позову (ч. 2 ст. 127, ст. 128, 129 КПК України);

в) звернення застави на виконання вироку в частині майнових стягнень (ч. 1 ст. 177, ч. 4, 11 ст. 182 КПК України);

г) компенсації шкоди за рахунок Державного бюджету України (ч. 3 ст. 127, ч. 2, 3 ст. 572 КПК України);

г) кримінально-правової реституції (п. 5 ч. 9, ч. 10 ст. 100, ч. 4 ст. 374 КПК України); [2].

д) відшкодування (компенсації) шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органу, що здійснює оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, прокуратури або суду у випадках та в порядку, передбачених законом (ст. 130 КПК України).

Найбільш сприятливою й оптимальною для потерпілого та цивільного позивача формою відшкодування (компенсації) заподіяної кримінальним правопорушенням шкоди є кримінально-правова реституція, під якою в науковій літературі розуміють повернення власнику предметів, безпосередньо втрачених у результаті злочину .

За такої форми відшкодування (компенсації), якщо втрачені предмети не набули якихось змін і зберегли свій первинний вигляд, можна говорити про відновлення майнових прав потерпілого у повному обсязі.

Відповідно до Єдиного державного реєстру судових рішень , візьмемо на прикладі справу № 303/4076/15- \ провадження № 51-552км18 \ від 20 лютого 2018 року, Верховний Суд залишив без задоволення касаційну скаргу засудженого на рішення судів, якими обґрунтовано визначено розмір моральної шкоди, завданої його правопорушенням.

Відповідно з вироком обвинувачений, порушуючи громадський порядок, публічно при сторонніх особах затіяв із потерпілими спершу словесну сварку, а згодом дістав пістолет травмувальної дії та здійснив декілька пострілів гумовими кулями по потерпілих, які дістали легкі тілесні ушкодження.

Верховний Суд вказав, що згідно зі ст. 128 КПК особа, якій кримінальним правопорушенням або іншим суспільно небезпечним

діянням завдано майнової та/або моральної шкоди, має право під час кримінального провадження до початку судового розгляду пред'явити цивільний позов до підозрюваного, обвинуваченого або до фізичної чи юридичної особи, яка за законом несе цивільну відповідальність за шкоду, завдану діяннями підозрюваного, обвинуваченого або неосудної особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння.

Таким чином, колегія суддів ВС визнала обґрунтованим розмір матеріальної та моральної шкоди, завданої протиправними посяганнями засудженого, адже судами враховувався характер протиправних дій засудженого щодо потерпілих, характер і обсяг понесених потерпілими моральних страждань тощо та документальне підтвердження розміру відновлюваного ремонту відеокамери. Верховний Суд залишив касаційну скаргу засудженого без задоволення.

Також, варто зазначити позицію ЄСПЛ стосовно стягнення шкоди з держави, внаслідок кримінального правопорушення. Відповідно до ЦК України, держава зобов'язалась компенсувати шкоду, яка спричинена злочином, перед фізичними особами. Велика Палата Верховного Суду звертає увагу на те що, Європейський суд з прав людини (далі- ЄСПЛ), дослідивши статті 1177 та 1207 ЦК України, у справах за заявами №54904\08 і №3958\13 (поданими потерпілими - фізичними особами, яким держава не компенсувала шкоду, завдану внаслідок кримінального правопорушення) вказали, що отримання відшкодування на підставі зазначених приписів, можливе за дотриманням умов. Таким чином, ЄСПЛ відзначив, що право на відшкодування державою потерпілим внаслідок кримінального правопорушення ніколи не було безумовним. Тому, як заявники не мали чітко встановленого в законі права вимоги для цілей, передбачених Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод[4].

У підсумку слід зазначити, що інститут відшкодування шкоди у кримінальному провадженні є необхідним для всебічного відновлення порушених прав потерпілого. Істотними та необхідними є всі три форми права на відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, які передбачені у чинному КПК України.

Утім, сучасна нормативна модель відшкодування шкоди у кримінальному провадженні характеризується неповнотою правового регулювання та в окремих випадках відсутністю правової визначеності, що своєю чергою створює певні перешкоди на шляху до реалізації потерпілим реалізації свого права на відшкодування шкоди у кримінальному провадженні. У зв'язку з цим перспективним є врахування законодавцем пропозицій, які напрацьовані у сучасній доктрині з урахуванням потреб практики.

Література:

1. Конституція України. Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28.06.1996 р. // Відомості Верховної Ради. — 1996. - № 30.- ст.41.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України (редакція від 31.10.2014) [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
3. Татарин І.І. Забезпечення відшкодування шкоди, заподіяної кримінальним правопорушенням, на досудовому розслідуванні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Татарин Ігор Іванович; Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка. - Львів, 2015. - 28 с.
4. Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди: постанова Пленуму Верховного Суду України від 31.03.1995 № 4 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0004700-95> (дата звернення: 16.06.2017).

Винник О.О.
Студентка 4 курсу, групи ПР-174д
Юридичний факультет
Східноукраїнський національний університет ім. В. Даля
Науковий керівник:
завідувач кафедри конституційного права, доцент, к.ю.н.
Татаренко Г.В.

ФЕМІЦИД, ЯК РІЗНОВИД ГЕНДЕРНО- ОБУМОВЛЕНИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Україна відноситься до держав в яких є високий відсоток випадків гендерно-зумовленого насильства, особливо домашнього насильства жертвами якого найчастіше стають жінки, діти та особи похилого віку. Проте до правоохоронних органів надходить вельми невелика частка скарг постраждалих. Сором, матеріальна та психологічна залежність, зневіра у можливості отримати захист є головними причинами через які особи не звертаються до поліції, але однією з причин є відсутність розуміння того, що є насильством.

Гендерно-зумовлені кримінальні правопорушення є різновидом злочинів на ґрунті ненависті. Але у вітчизняному законодавстві відсутнє визначення злочини на ґрунті ненависті, хоча міжнародна практика дозволяє визначити їх, як злочини у яких мотивом дій злочинця є певна особливість жертви, яка вказує на належність жертві до певної групи, до якої злочинець відносить упереджено, з ненавистю. Наприклад такою групою можуть бути жінки коли ми говоримо про злочин феміциду. Це поняття, яке означає «умисне вбивство жінок (та дівчат), тому що вони є жінками». Зазвичай це стосується сексуально-вмотивованих убивств, скоєних чоловіками. До феміциду належать селективні аборти дівчат, убивства честі, смерть жінок внаслідок домашнього та сексуального насильства (в тому числі в проституції), вбивство серійними маніяками, загибель внаслідок калічення вульви, кримінальних абортів, від акушерського насильства, статі, каро-карі, полювання на відьом та інше [1].

Доцільно зазначити, що значна частина феміцидів відбувається вдома, тобто базується на домашньому насильстві. Серед типів феміциду виділяють: расистський, інтимний (вбивство партнером), неінтимний (коли злочинець не мав прямих стосунків із жертвою, розрізняють два типи: феміциди сексуального характеру та серійні вбивства); вбивство через сексуальну орієнтацію (лесбіцид) або гендерну ідентичність; «феміцид честі», коли вбивство пов'язано з «захистом» честі родини (роду). Феміцид поділяють на активний та пасивний. Наприклад, до активного відносять жіночий інфантицид та гендерну селекцію плоду, лесбіцид тощо. До пасивного можна віднести смерті в результаті торгівлі людьми; підпільні, примусові аборти.

Щодо українського законодавства, то на даний час в нашій державі немає офіційних даних стосовно вчинення феміциду, проте, як зазначалося раніше, актуальною є проблема домашнього насильства.

Розробники Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами, яку з незрозумілих причин досі не ратифікувала Україна, передбачили застосування певних правових інструментів. Так, ч.1 ст. 55 Стамбульської конвенції вимагає, щоб розслідування або кримінальне переслідування правопорушень, установлених відповідно до статей 35, 36, 37, 38, 39 Конвенції, не залежали цілком від повідомлення або скарги, поданої жертвою, і щоб провадження могло продовжуватися, навіть якщо жертва відкликала заяву або скаргу [2]. Перша частина вимоги реалізована лише частково, бо, як показує аналіз законодавчих змін факт подружніх стосунків між правопорушником й жертвою вже не виступає автоматичною підставою для перетворення ряду тяжких насильницьких злочинів у злочини приватного обвинувачення, але стосовно окремих кримінальних правопорушень, які зачіпають інтереси приватних осіб, кримінальне провадження може бути розпочате виключно за умови, що потерпіла особа звернулася до правоохоронних органів із відповідною заявою (ч. 1 ст. 477 КПК), що суперечить вимогам Конвенції.

Друга ж частина вимоги (ч. 1 ст. 55 Стамбульської конвенції), реалізована у п. 7 ч. 1 ст. 284 КПК України, яким надано можливість

потерпілій особі відмовитися від обвинувачення у провадженнях приватного обвинувачення більше не стосуватиметься випадків, у яких злочин пов'язаний із домашнім насильством [2].

Вбачається, такий крок є необхідним і виправданим для запобігання ситуаціям впливу кривдника на потерпілу, залякування її, примушення відмовитися від обвинувачення, та розірванню злочинного циклу домашнього насильства. Беручи до уваги світовий досвід та вітчизняні статистичні дані, внесення змін до кримінального законодавства щодо включення поняття «феміциду» лишається все ж таки відкритим питанням, адже не слід забувати про те, що насильство є злочином «замовчування», а сам феміцид є крайнім проявом агресивної та принизливої поведінки щодо жінок. Наразі, і без того масштабна проблема домашнього насильства загострюється у зв'язку з поточною пандемією COVID-19 й домівка стає для багатьох жінок найнебезпечнішим місцем з-поміж усіх інших.

Для подолання явища феміциду необхідно послідовне провадження державної антифеміцидної політики, зокрема її проявами, на наш погляд, може бути: створення відкритого державного реєстру гвалтівників; ведення державної статистики злочинів феміциду; участь у міжнародних програмах щодо запобігання проявам феміциду; просвітницькі компанії; підтримка кризових центрів (шелтерів); стабільне законодавство щодо гендерної рівності; посилення кримінальної відповідальності за гендерно-зумовлені злочини.

Отже, гендерна нерівність – актуальна, глобальна та всеохоплююча проблема сучасного суспільства. Тому, задля того, щоб досягти успіху, варто, по-перше, усвідомити всю важливість ситуації, по-друге, зробити усвідомленими громадян нашої держави зокрема й світу в цілому, та, по-третє, проводити якомога більше ґрунтовних і цілеспрямованих заходів з приводу зміни ролі жінки в сучасному суспільстві. Адже набагато краще будувати мости, аніж зводити стіни.

Література:

1. Corradi, Consuelo; Marcuello-Servós, Chaime; Boira, Santiago; Weil, Shalva (9 July 2016). *Theories of femicide and their*

significance for social research. Current Sociology 64 (7): 975–995: веб-сайт. URL: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/0011392115622256> (дата звернення 31.01.2021)

2. КОНВЕНЦІЯ Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульська конвенція). *Довідник для членів парламенту. Київ, К. І.С., 2014 р.* : веб-сайт. URL: <https://rm.coe.int/1680096e45> (дата звернення 31.01.2021).

Гараєва А.С.
студентка 2-го курсу спеціальності «Право»
юридичного факультету СНУ ім. В. Даля
Науковий керівник: Татаренко Г.В.
кандидатка юридичних наук, доцентка,
завідувачка кафедри конституційного права
юридичного факультету СНУ ім. В. Даля, керівниця
Центру гендерної культури СНУ ім. В. Даля

ДІЯЛЬНІСТЬ УСТАНОВ З ПОПЕРЕДЖЕННЯ НАСИЛЬСТВА В СІМ'Ї

Актуальність теми обумовлена підвищеним рівнем суспільної уваги та створенням мережі установ, діяльність яких спрямована на попередження гендерно-обумовленого насильства, у тому числі домашнього, та допомоги потерпілим від таких правопорушень.

Мета даної роботи - проаналізувати діяльності структур та установ, які попереджують домашнє насильство.

Впродовж останніх років дослідженням проблеми домашнього насильства займалися такі вчені, як В. В. Голіна, Ю. М. Антонян, В. І. Шахов, В. В. Іванова та інші.

Згідно ст. 1 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству»: «...домашнім насильством визнаються діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального,

психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь».

Серед найбільш тяжких проявів домашнього насильства – сексуальне. Основними проявами сексуального насильства є: примушення до статевих контактів, дотики до інтимних частин тіла без дозволу особи, експліцітизм, показ дітям порнографію та інші. Категорію потерпілих переважно складають жінки та діти. Наприклад, згідно з міжнародними дослідженнями, кількість дітей, які щодня страждають від домашнього насильства, перевищує 10 мільйонів.

Щодня в Україні реєструється приблизно 348 випадків домашнього насильства. Кількість випадків насильницьких правопорушень не відображають їх справжній рівень та масштаби, тому що потерпілі часто соромляться свого положення, відчувають тиск у таких ситуаціях, тому не повідомляють до правоохоронні органи.

На сьогодні боротьба із насильством в сім'ї ведеться такими органами:

– Центральним органом виконавчої влади, відповідальним за забезпечення та реалізацію політики запобігання домашньому насильству.

– Уповноваженим підрозділом Національної поліції. До повноважень уповноважених підрозділів органів Національної поліції України у сфері запобігання та протидії домашньому насильству належать:

1) виявлення фактів домашнього насильства та своєчасне реагування на них; 2) інформування постраждалих осіб про їхні права, заходи і соціальні послуги, якими вони можуть скористатися;

4) винесення термінових заборонних приписів стосовно кривдників; 5) взяття на профілактичний облік кривдників та проведення з ними профілактичної роботи в порядку, визначеному законодавством; 6) здійснення контролю за виконанням

кривдниками спеціальних заходів протидії домашньому насильству протягом строку їх дії.

- Зкладами охорони здоров'я.

До повноважень органів охорони здоров'я у сфері запобігання та протидії домашньому насильству належать:

1) розроблення та затвердження стандарту надання медичної допомоги постраждалим особам або особам, які ймовірно постраждали від домашнього насильства;

2) затвердження порядку проведення та документування результатів медичного обстеження постраждалих осіб; 3) методичне забезпечення установ і закладів охорони здоров'я з питань запобігання та протидії домашньому насильству

– Органами опіки та піклування.

До повноважень органів опіки та піклування у сфері запобігання та протидії домашньому насильству стосовно дитини та за участю дитини належать:

1) захист прав та інтересів постраждалої дитини, дитини-кривдника, у тому числі шляхом звернення до суду, представництва прав та інтересів дитини у суді при розгляді питань, пов'язаних із здійсненням актів домашнього насильства, зокрема про видачу обмежувального припису; 2) безпосереднє надання допомоги та захисту постраждалим дітям, дітям-кривдникам, які мають статус дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування; 3)

розгляд у порядку, встановленому Сімейним кодексом України, питання про доцільність відібрання дитини або позбавлення батьківських прав стосовно дитини, якщо кривдниками дитини є батьки (усиновлювачі) або один із них.

З метою надання притулку постраждалим особам починає розвиватися мережа шелтерів.

Висновок. Домашнє насильство - це негативне соціальне явище, яке підриває моральні цінності сім'ї, порушує права жінок та дітей, які найчастіше зазнають насильства, шкодять фізичному та психологічному здоров'ю. Суспільство потребує наявності розвинутої та міцної системи органів які попереджують розвиток домашнього насильства та допомагають відновити права потерпілих. Діяльність таких органів повинна носити комплексний

характер, вони потребують ефективної комунікації як один з одним так і, перш за все, з суспільством. До проблем що супроводжують діяльність зазначених органів відносяться організаційні - формування мережі та структурованість органів, фінансові – низький рівень бюджетного фінансування, та ментальні – відновлення рівня довіри з боку суспільства, культури громадянської активності щодо повідомлення про випадки вчинення правопорушень до правоохоронних органів.

Література:

1. Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству»// Відомості Верховної Ради (ВВР), 2018, № 5, ст.35

*Гречишкіна Тетяна,
студентка групи ПР— 174д юридичного факультету
Східноукраїнського національного
університету імені Володимира Даля
Науковий керівник: к.ю.н., доцент Котова Л.В.*

ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЛЕЖНОЇ ПРАВОВОЇ ПРОЦЕДУРИ ОБШУКУ

Обшук є достатньо ефективним засобом збирання та перевірки доказів в кримінальному провадженні. Для забезпечення допустимості отриманих у результаті його проведення фактичних даних, є необхідним чітке дотримання вимог КПК як при розгляді клопотання про обшук слідчим суддею, так і при проведенні обшуку, а наприкінці досудового розслідування – при відкритті матеріалів досудового розслідування.

Дослідники, зокрема, О. М. Бандурки, І.В. Гловюк, Ю. М. Грошевого, В.А. Завтур В. С. Зеленецького, О. М. Ларина, В. А. Линовського, О.В. Литвин, Л. М. Лобойка, О.В Малахова досить часто розглядають питання щодо забезпечення належної правової процедури при розгляді клопотання про обшук та при проведенні

обшуку, особливо враховуючи наявні у практиці випадки зловживань та порушень у ході проведення обшуків. Метою наших тез є виділення проблемних аспектів нормативної регламентації фіксації розгляду клопотання про обшук, проведення обшуку, наслідків недотримання вимог КПК при розгляді клопотання про обшук та при проведенні обшуку (у розрізі новел КПК).

Розглядаючи питання щодо фіксації розгляду клопотання про обшук, зазначимо, що в частині 5 ст. 27 КПК зазначено: «Під час судового розгляду та у випадках, передбачених цим Кодексом, під час досудового розслідування забезпечується повне фіксування судового засідання та процесуальних дій за допомогою звуко- та відеозаписувальних технічних засобів. Офіційним записом судового засідання є лише технічний запис, здійснений судом у порядку, передбаченому цим Кодексом». На нашу думку більш доцільним є відеозапис засідань, в свою чергу дублювання і фіксування за допомогою звукозаписувальних пристроїв є невинуватим, адже відеозапис також включає в себе і фіксування звуку. Так само це стосується і п.2 ч. 1 ст. 107 КПК, в якій зазначено що «Виконання ухвали слідчого судді, суду про проведення обшуку в обов'язковому порядку фіксується за допомогою звуко- та відеозаписувальних технічних засобів», через те, що обшук є невербальною слідчою (розшуковою) дією, звукозапис, в свою чергу, викликає дуже багато питань[1].

У контексті питань проведення обшуку, фіксування за допомогою звуко- та відеозаписувальних технічних засобів є ефективним механізмом попередження зловживань при проведенні обшуків та дотримання вимог закону усіма учасниками цих слідчих (розшукових) дій, зокрема, нормативна регламентація окремих положень фіксації обшуків не позбавлена вад. Щодо формулювання п.3 ч.2 ст. 104 КПК, в якій зазначено: «Дії та обставини проведення обшуку, не зафіксовані у записі, не можуть бути внесені до протоколу обшуку та використані як доказ у кримінальному провадженні» викликають сумнів з позиції неврахування законного визначення доказів, яке міститься у ст. 84 КПК, у якому докази визначені як «фактичні дані», і тому не можна казати, що «дії та

обставини» можуть бути визнані доказами та використані як докази[1].

Також, щодо формулювань ч. 1 ст. 107 КПК, «Право безперешкодного фіксування проведення обшуку за допомогою відеозапису надається стороні захисту». Таке формулювання прямо суперечить ч.3 ст. 236 КПК, яка звучить так: «Особа, у житлі чи іншому володінні якої проводиться обшук, має право користуватися правовою допомогою адвоката на будь-якій стадії проведення обшуку». Виходячи з цього, якщо буквально тлумачити ч. 1 ст. 107 КПК, якщо не є захисником, то він не має права безперешкодно фіксувати проведення обшуку за допомогою відеозапису. В свою чергу це вже є обмеженням професійних прав адвоката. Відповідно до п. 8 ст. 20 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» передбачає, що під час здійснення адвокатської діяльності адвокат має право вчиняти будь-які дії, не заборонені законом.

Ще одним досить суттєвим питанням є те, що в оновлених положеннях КПК повністю відсутня детальна регламентація щодо того, як саме проводити відео зйомку. Залишається відкрите питання, чи повинні бути в кадрі поняті, чи повинна камера фіксувати факт вилучення і перелік майна. А найголовніше – в змінах до КПК немає ні слова про безперервність відеозйомки [2].

Якщо розглядати питання про наслідки недотримання належної правової процедури фіксації розгляду клопотання про обшук та проведення обшуку, необхідно звернути увагу на таке:

1. Частину третю статті 87 КПК доповнено пунктами 3 і 4 такого

змісту: «3) під час виконання ухвали про дозвіл на обшук житла чи іншого володіння особи у зв'язку з недопущенням адвоката до цієї слідчої (розшукової) дії. Факт недопущення до участі в обшуку адвокат зобов'язаний довести в суді під час судового провадження; 4) під час виконання ухвали про дозвіл на обшук житла чи іншого володіння особи, якщо така ухвала винесена слідчим суддею без проведення повної технічної фіксації засідання».

Аналізуючи ці положення, постає питання: чому факт недопущення до участі в проведенні обшуку зобов'язаний довести лише адвокат. Адже може виникнути ситуація, коли у судовому

засіданні цей адвокат вже не надає професійну правничу допомогу обвинуваченому (якщо мова йде про захисника)[3]. Крім того, обшук може проводитись у житлі чи іншому володінні будь-якої особи, у тому числі тієї, яка не буде учасником судового провадження у майбутньому, тому, відповідно, не буде учасником судового провадження і її адвокат[3]. В такому випадку не може бути і питання про тягар доказування факту недопущення участі в обшуку адвокатом. Окрім цього, формулювання п. 3 трохи суперечить положенням ч. 2 ст. 92 КПК, відповідно до яких, сторона зобов'язана доводити допустимість поданих нею доказів, і відповідно до такого формулювання впливає обов'язок адвоката (який, в свою чергу, може і не бути стороною захисту) доводити недопустимість доказів сторони обвинувачення. Відмітимо, що у літературі доволі спірним є питання про тягар доказування у разі заявлення клопотання про недопустимість доказів [4, с. 70-71], але через те, що остаточної відповіді на нього немає, наведене формулювання вирішує це питання лише частково у контексті доказів, отриманих під час виконання ухвали про дозвіл на обшук житла чи іншого володіння особи [3]. Щодо п. 4, то там не вказується, на кого покладено тягар доказування. Надто звужено формулювання: «зобов'язаний довести в суді під час судового провадження». Адже ч. 4 ст. 87 каже нам: «Докази, передбачені цією статтею, повинні визнаватися судом недопустимими під час будь-якого судового розгляду, крім розгляду, якщо вирішується питання про відповідальність за вчинення зазначеного істотного порушення прав та свобод людини, внаслідок якого такі відомості були отримані». Таке формулювання позбавляє захисника можливості, наприклад, при розгляді клопотання про арешт майна вказувати на те, що речові докази, вилучені в ході обшуку, є недопустимими, а також при розгляді клопотання про обрання запобіжного заходу заперечувати наявність обґрунтованої підозри або ризиків тим, що докази, вилучені в ході обшуку, є недопустимими[5].

Необхідно зазначити на ще одній не менш важливій проблемі під час обшуку - це поширення випадків, коли у протоколі слідчої дії лише зазначається, наприклад, що «вилучено гроші в червоній папці» без конкретизації, які саме речі та документи вилучаються. Аналогічним чином здійснюється й вилучення документів або

матеріальних цінностей (гроші) з офісних приміщень декількох організацій, якщо дозвіл дано на вилучення документів тільки однієї з них.

Виходячи з вищезазначеного, існує ризик, що будуть вилучені матеріали, які не стосуються справи, а також, можливості доведення в подальшому, що вони взагалі вилучалися, адже в протоколі обшуку не буде чіткого переліку. Закон не зобов'язує розпаковувати вилучене та оглядати його за участю понятих, що є дуже великою проблемою.

Отже, виходячи із всього вищесказаного можемо зробити висновок, що обшук є досить дієвим засобом для виявлення доказів, але в розрізі нового КПК ще є дуже багато прогалин, які необхідно виправляти задля забезпечення належної правової процедури обшуку.

Так, відповідно до ч.1 ст.107 КПК України необхідно розширити перелік осіб, яким буде надано право безперешкодно фіксувати проведення обшуку за допомогою відеозапису.

Щодо положень статті 87 КПК України, яка покладає тягар доказування недопущення до участі в обшуку адвоката на останнього. Відповідно до цього так само необхідно розширити суб'єктний склад цієї статті.

За час дії КПК України вже неодноразово виникали випадки, коли документи, речі та матеріальні цінності при проведенні обшуку були вилучені безпідставно. Усе це не сприяє забезпеченню прав і свобод людини та їх законних інтересів, з одного боку та ефективному і результативному виконанню завдань кримінального провадження, - з іншого. Для вирішення цієї проблеми, на нашу думку, необхідно до проведення обшуку детально ознайомитися з ухвалою слідчого судді про можливі вилучення речей, матеріальних цінностей та документів під час обшуку та після проведення обшуку та підписання всіма учасниками протоколу обшуку обов'язковим має стати вручення копії протоколу особі.

Вважаємо, наведені пропозиції безпосередньо спрямовані на оптимізацію та покращання національного законодавства, в розрізі доказування.

Література:

1. Гловюк І.В. проблемні питання забезпечення належної правової процедури обшуку (у розрізі новел КПК України). Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України. 2018. № 14. С. 141-149
2. Малахова О.В. До питання правового порядку визнання доказів недопустимими. Актуальні проблеми удосконалення кримінального процесуального законодавства : матер. Всеукр. наук.-практ. конфер., присвяч. до 70-річчя д. ю. н., професора Ю.П. Аленіна , м. Одеса 21 квітня 2017 р. Одеса. 2017. С. 160-163.
3. Литвин О.В. Кримінально-процесуальне доказування у стадії судового розгляду: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Одеса, 2016. 214 с.
4. Пономаренко Д. Недопустимість доказів. Тактика встановлення.
URL:<http://blog.liga.net/user/ponomarenko/article/26945.aspx>
5. Завтур В.А. Допустимість доказів під час розгляду та вирішення слідчим суддею клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». 2016. № 41. С. 148-151.

*Гуркіна Валерія,
студентка 3 курсу, групи ПР-182д
юридичний факультет СНУ ім. В. Даля
Науковий керівник:*

ЗБИРАННЯ ДОКАЗІВ В УМОВАХ ОСОБЛИВОГО РЕЖИМУ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Реалізація завдань, які визначені у статті 2 Кримінального процесуального кодексу України, під час досудового розслідування виконується шляхом збирання та оцінки доказів, що є основою кримінального провадження. Але на лінії зіткнення питання збирання та оцінки доказів набуло особливого значення. Однак, потребує розглянення та вирішення деякі питання, які пов'язані з проведенням процесуальних та інших слідчих дій при реалізації досудового розслідування на вказаній території.

Питанням збирання доказів у умовах особливого режиму досудового розслідування було предметом дослідження О.В. Капліної, Г.О. Ганової, М. С. Туркота, О.В. Фесенко та інші.

Метою даних тез є: проаналізувати положення кримінально-процесуального законодавства України, які стосуються збирання доказів в умовах особливого режиму досудового розслідування.

Саме поняття «збирання доказів» може розглядатися, як діяльність уповноважених суб'єктів з виявлення матеріальних та ідеальних слідів злочину або інших даних, які мають доказове значення, яка урегульована положеннями Кримінального процесуального Кодексу України [1, с. 249]. Що стосується думки науковця, то О.В. Капліна визначає збирання доказів, як складну комплексну діяльність суб'єктів доказування з їх виявлення, витребування, отримання, закріплення, збереження у встановленому порядку [2, с. 223].

Що стосується особливостей проведення досудового розслідування в умовах лінії зіткнення, то доречно було б поділити злочини, за місцем його скоєння, тобто вчинених та лінії зіткнення та вчинених на тимчасово окупованих території. При цьому отримання доказів в районах лінії зіткнення є значно складними, а в деяких

випадках є неможливим з огляду на об'єктивні причини. Це викликано тим, що у слідчого відсутня можливість провести більшість дій безпосередньо на місці злочину. Якщо ж злочин було скоєно на тимчасово окупованій території, то доказами може слугувати: допити свідків та потерпілих; інформація отримана під час прослуховування телефонних розмов та електронних інформаційних систем; висновки судово-медичних експертиз та інших експертиз. Таким чином, отримання доказів з інших джерел неможливе, оскільки злочин вчинений на окупованій території, де неможливо провести інші слідчі та негласні слідчі (розшукові) дії. [3, с. 122].

Що стосується, особливостей збирання вище окреслених доказів, то основним способом залишається проведення слідчих (розшукових) дій або негласних слідчих (розшукових) дій. Таким чином, однією найважливіших слідчих дій є огляд місця події, від якого і залежить хід розслідування. Так зазвичай огляд місця події може здійснювати слідчий та прокурор. Оскільки, прокурор є процесуальним керівником досудового розслідування, він повинен забезпечувати захист прав учасників слідчих дій та їх безпеку, тому що огляд місця події на території лінії зіткнення завжди пов'язан з ризиком для життя. Отже, особливістю огляду місця події на території лінії зіткнення є те, що огляд потрібно робити негайно, для збереження початкового виду. Отримані відомості можуть бути використані для висування правильної експертної оцінки показань потерпілих, свідків, та для призначення правильної експертизи. Важливо зазначити, що під час огляду міста події слідчому необхідно: надати вказівки щодо охорони місця події та вжити заходів для усунення наслідків злочину; вжити необхідних заходів з надання допомоги потерпілим; вирішити питання про участь в огляді місця події фахівців відповідного профілю.

Важливе місце під час збирання доказів, є поняті, які можуть бути присутні при проведенні огляду місцевості або приміщення, речей або документів, але при цьому вони можуть запрошуватися лише у випадку, якщо прокурор або слідчий вважатиме за доцільне залучення понять. Однак, згідно до частини 7 статті 223 КПК слідчий, прокурор зобов'язаний запросити не менше двох понять для проведення огляду трупа [4]. Виключенням є, якщо використовується

відеозапис. При цьому є доречною пропозиція Г.О. Ганової, щодо складання протоколу огляду місця події у безпечному місці відповідно до частини 1 статті 106 КПК [5, с. 245].

Важливе місце у процесі доказування та території лінії зіткнення займає обшук. Так, відповідно до статті 615 КПК України прокурорам, які здійснюють свої повноваження у зоні проведення АТО, надано право самостійно приймати рішення про проведення обшуку у житлі чи іншому володінні особи [4]. Проведення обшуку також має свої певні особливості, а саме: проведення обшуку не тільки місця проживання, а й ще сараїв, гаражів та місця роботи. Всі місця де підозрюваний міг залишити знаряддя злочину. Також важливим є те, що при проведенні обшуку потрібно шукати схожі предмети, які були знайдені на місці події.

Також важливим при збиранні доказів є вилучення комп'ютерної техніки або телефонів, на яких можуть бути зібрані підказки того, що і коли робити. Значення також, потрібно приділяти пошуку відеозаписів, які могли зробити звичайні пересічні особи або ЗМІ під час скоєння злочину. За такими матеріалами призначаються експертизи, а саме: портретно-криміналістична, фотопортретна, ідифікаційні, з метою впізнання учасників терористичних груп.

Ще одним поширеним способом здійснення слідчих дій є допит свідків. При цьому отримання показань від свідків, хоч і є дієвим способом, але потребує удосконалень. При взятті показань на лінії зіткнення, доцільно було б застосовувати технічні засоби фіксування. При цьому, згідно до положення частини 2 статті 104 КПК у випадку, якщо допит фіксується за допомогою технічних засобів, текст показань може не вноситися до відповідного протоколу за умови, що жоден з учасників процесуальної дії не наполягає на цьому [4]. Таким чином, допит особи в такий спосіб буде зменшувати час його здійснення.

Також докази отримані за особливого режиму досудового розслідування можуть братися з висновків експертів та шляхом витребовування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, службових та фізичних осіб речей, документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій, актів перевірок. Сам висновок експерта

як процесуальне джерело доказів у кримінальних провадженнях про злочини, вчинених на лінії зіткнення, має важливе значення при дослідженні та з'ясуванні обставин кримінальних правопорушень, оскільки за допомогою судових експертиз, можливо встановити ступінь тяжкості тілесних ушкоджень у потерпілих, причину смерті, суму завданої шкоди, вид зброї та бойових припасів, а також зброю, з якої здійснено злочин [3, с. 124].

Таким чином, питання збирання доказів на лінії зіткнення потребує вдосконалення, щодо проведення огляду місця події в частині використання технічних засобів фіксування та складання протоколу в безпечному місці та саме отримання доказів на лінії зіткнення. Саме ці питання повинні бути удосконалені та закріплені в чинному КПК України, що сприяло б ефективності кримінально-процесуального доказування.

Література:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: наук.-практ. коментар / за заг. ред. В.Г. Гончаренка, В.Т. Нора, М.Є. Шумила. – К.: Юстініан, 2012. – 1224 с.

2. Капліна О.В. Збирання доказів сторонами кримінального провадження / О.В. Капліна // Актуальні проблеми доказування у кримінальному провадженні: мат-ли Всеукр. наук.- практи. інтернет-конф. (м. Одеса, 27 листопада 2013 року). – Одеса, 2013. – С. 223–229. URL:

https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/5096/1/Kaplina_223_229.pdf (дата звернення: 13.05.2021)

3. Особливості процесуального доказування у кримінальних провадженнях про злочини, вчинені на тимчасово окупованих територіях: матеріали II Круглого столу (3 листопада 2017 року). – Київ: Національна академія прокуратури України, 2018. – 124 с. (дата звернення: 12.05.2021)

4. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 13.05.2021).

5. Г.О. Ганова. Окремі особливості здійснення досудового розслідування в умовах надзвичайної ситуації / Г.О. Ганова // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка. – 2015. – № 1. – С. 241–250. URL: <file:///C:/Users/Admin/Downloads/653-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-1162-1-10-20200206.pdf> (дата звернення: 11.05.2021).

Дац Андрій

*аспірант I курсу, 081-Право, ВДНЗ
«Київський національний економічний
університет імені В. Гетьмана»*

Ілікчієва Катерина

*к. ю. н., доцент кафедри конституційного
та кримінального права ДВНЗ «Київський
національний економічний університет
імені В. Гетьмана»*

ДИСКРИМІНАЦІЯ В УКРАЇНІ: ОКРЕМІ ФАКТОРИ ІСНУВАННЯ

Україна - країна молоді демократії з яскравою та складною історією. Ми намагаємось впровадити багато прогресивних правил, норм та інструментів у своєму житті та законодавстві. Але все ж ми маємо дуже сильну традиційну точку зору на соціальні ролі жінки та чоловіка, представників різних національностей, осіб з інвалідністю, представників ЛГБТ-спільноти тощо. Існування таких сильних стереотипів провокує дискримінацію, яка може базуватися на різних особливостях. Однак в Україні не існує ефективного механізму запобігання дискримінаційних правопорушень, притягнення винних до відповідальності та захисту прав жертви. Це зумовлено тим що, сучасне суспільство характеризується великим ступенем нетерпимості та толеруванням насильства, тому, як ніколи раніше, необхідно розпізнавати та боротися з різними формами дискримінації.

Поряд з цим в Україні існує кілька законодавчих актів, які декларують рівні права та можливості для всіх осіб незалежно від раси, національності, статі, релігії тощо. Це закони України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» та «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків». Ці нормативні акти закріплюють повноваження органів виконавчої влади у сфері попередження та протидії дискримінації. Також вказані акти закріплюють положення, що за дискримінаційні дії особа може бути притягнута до відповідальності, що передбачена законодавством, зокрема, Кримінальним кодексом України. Однак широкого застосування ця норма не отримала, про що свідчить реєстр судових рішень.

Непоодинокі напади на ромів і ромські громади, постійні переслідування представників LGBTQ спільноти, сексизм у висловлюваннях політиків та засобів масової інформації, об'єктивація жінок у рекламі, домашнє насильство, нетерпимість щодо представників окремих релігійних течій, вертикальна та горизонтальна гендерна сегрегація у трудових відносинах – індикатори дискримінації і вони досі поширені в українському суспільстві. Протидія таким дискримінаційним проявам не проста, тому що представники Національної поліції України є також членами цього суспільства і під час соціалізації сприймають та використовують ті ж стереотипи, що й решта населення. Так, наприклад, вплив стереотипів на роботу правоохоронців можна спостерігати у випадках реагування на напади на ромські поселення. Не дивлячись на наявність у Кримінальному кодексі статті, що передбачає відповідальність за насильство за етнічною ознакою, напади на ромів кваліфікують як хуліганство, тілесні ушкодження або вбивство без такої обтяжуючої ознаки як етнічна (національна) нетерпимість. У 2018 році Україною прокотилася хвиля погромів ромських громад. ГО із захисту прав національних меншин констатують, що велика суспільна увага до першого погрому (що стався у Києві), розголос у ЗМІ, бездіяльність правоохоронних органів та підтримка погромників з боку частини суспільства зробила такі напади надзвичайно привабливими для інших ультраправих груп. Фактично, з масовим засудженням зіткнувся лише другий Львівський

погром, що закінчився вбивством. Слід зазначити, що актуальність даного питання полягає в слабкій професійній підготовці працівників правоохоронних органів на всіх етапах їх службової діяльності, а саме, навчання, починаючи з первинної професійної підготовки (в центрах первинної професійної підготовки та вищих навчальних закладах зі специфічними умовами навчання), так і під час проходження служби працівника правоохоронних (в тренінгових центрах Головних управлінь Національної поліції з підвищення кваліфікації, навчальних зборів тощо) приділяється незначна увага організації теоретичного навчання працівників, що працюють у сфері протидії «злочинів на ґрунті ненависті», що в подальшому впливає на заходи превентивного впливу, поліцейського реагування та, в подальшому, розслідуванні у сфері злочинів на ґрунті ненависті.

Так нами досліджено освітні програми навчальних закладів (підрозділи НПУ), що здійснюють підготовку, перепідготовку, підвищення кваліфікації працівників Національної поліції. Згідно даних навчально-методичного забезпечення освітнього процесу за спеціальностями:

1. 262 Правоохоронна діяльність. Бакалавр. Тематика з протидії дискримінації розглядається за наступними дисциплінами «Запобігання та протидія домашньому насильству», «Міжнародний захист прав людини» [1], [2];

2. 262 Правоохоронна діяльність. Магістр. Тематика з протидії дискримінації розглядається за наступними дисциплінами «Захист та дотримання прав людини в правоохоронній діяльності», «Посередництво та примирення в сімейно-побутовій сфері» [3];

3. 081 Право. Бакалавр. Тематика з протидії дискримінації розглядається за дисципліною «Міжнародний захист прав людини» [4];

4. 081 Право. Магістр. Тематика з протидії дискримінації не висвітлена [5], [6];

5. За спеціалізаціями ««Патрульна поліція», кваліфікація «Поліцейській підрозділів превентивної діяльності», ««Патрульна поліція», кваліфікація «Патрульний поліцейський (поліцейський СРПП)», ««Спеціальна поліція», кваліфікація «Поліцейській підрозділів забезпечення», ««Органи досудового розслідування»,

кваліфікація «Слідчій»», ««Кримінальна поліція», кваліфікація «Оперуповноважений»». Тематика з протидії дискримінації розглядається за наступними дисциплінами «Основи конституційного права. Забезпечення прав і свобод людини. Практика Європейського суду з прав людини», «Запобігання та протидія домашньому насильству», «Толерантність та недискримінація у роботі поліції» [7].

Вирішенню проблеми низької ефективності роботи поліції може сприяти вдосконалення системи первинної підготовки, перепідготовки, підвищення кваліфікації працівників Національної поліції. У зв'язку з цим варто визнати необхідність внесення до навчальних планів всіх закладів системи освіти МВС та НПУ спеціального курсу навчання з попередження та порядку розкриття злочинів здійснених на ґрунті ненависті або нетерпимості, як закріплено в Кримінальному кодексі України.

Поряд з цим, в країнах Європейського Союзу (ЄС) значна увага приділяється спеціалізованому навчанню, так Робін Оклі в своєму порівняльному аналізі [8] зазначає, що головним завданням розвитку поліції є надання населенню більш широкого спектру послуг у сфері охорони порядку, які базуються на високих етичних принципах та тісному зв'язку з населенням яке досягається не лише підвищенням соціальної відповідальності органів правопорядку, а й обов'язковим спеціальним навчанням в галузі дотримання прав людини та підтримування власної професійної підготовки на необхідному рівні, з метою забезпечення громадського порядку та недопущення проявам дискримінації в будь яких проявах.

Метою якого стане ознайомлення з проявами дискримінації як із кримінально-правовим, кримінологічними та соціальними аспектами; сутністю дискримінації в суспільстві, його проявами, кримінальними й соціальними наслідками, а також зі специфікою профілактичної діяльності, спрямованої на запобігання дискримінації в суспільстві.

Література:

1. Освітня програма за спеціальністю 262 Правоохоронна діяльність Бакалавр. – типова освітня програма МВС.

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ. Режим доступу: <https://dduvs.in.ua/wp-content/uploads/files/nmc/op/standarts/6-262-TP.pdf>;

2. Освітня програма за спеціальністю 262 Правоохоронна діяльність Бакалавр. Луганський державний університет внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка. Режим доступу: <https://lduvs.lg.ua/course/index.php?categoryId=97>;

3. Освітня програма за спеціальністю 262 Правоохоронна діяльність Магістр. Луганський державний університет внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка. Режим доступу: <https://lduvs.lg.ua/course/index.php?categoryId=100>;

4. Освітня програма за спеціальністю 081 Право. Бакалавр. Луганський державний університет внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка. Режим доступу: <https://lduvs.lg.ua/course/index.php?categoryId=101>;

5. Освітня програма за спеціальністю 081 Право. Магістр. Луганський державний університет внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка. Режим доступу: <https://lduvs.lg.ua/course/index.php?categoryId=99>;

6. Освітня програма за спеціальністю 081 Право. Магістр. Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ. Режим доступу: <https://dduvs.in.ua/wp-content/uploads/files/nmc/op/approved/24-081-mag-police-2019.pdf>;

7. Навчальні програми за спеціальностями ««Патрульна поліція», кваліфікація «Поліцейській підрозділів превентивної діяльності»», ««Патрульна поліція», кваліфікація «Патрульний поліцейський(поліцейській СРПП)»», ««Спеціальна поліція», кваліфікація «Поліцейській підрозділів забезпечення»», ««Органи досудового розслідування», кваліфікація «Слідчій»», ««Кримінальна поліція», кваліфікація «Оперуповноважений»». ЛЦППП "Академія поліції" Режим доступу: <https://lduvs.lg.ua/course/index.php?categoryId=108>;

8. Поліцейська діяльність у сфері боротьби з расистськими злочинами та актами насильства: порівняльний аналіз. – Робін Оуклі. – Відень: Європейський центр із моніторингу проявів расизму та ксенофобії, 2005 р. [Robin Oakley, Policing Racist Crime and Violence:

A Comparative Analysis (Vienna: European Monitoring Centre on Racism and Xenophobia 2005].

*Івчук Ю.Ю.,
д.ю.н., доцентка, професорка кафедри правознавства
юридичного факультету
Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля
Івчук К.І.,
студентка магістратури
Інституту підготовки кадрів для органів юстиції України
Національного юридичного університету
ім. Ярослава Мудрого*

ПОВЕДІНКА КОМПЕТЕНТНИХ ОРГАНІВ ВЛАДИ ЯК КРИТЕРІЙ ДОТРИМАННЯ РОЗУМНИХ СТРОКІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ: ПРАКТИКА ЄСПЛ

Принцип розумного строку розгляду справи є одним з процесуальних елементів права на справедливий суд та безпосередньо згадується у тексті Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод. Відповідно до п. 1 ст. 6 ЄКПЛ «Кожен має право на ... розгляд його справи упродовж розумного строку ... судом, ... який ... встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення» [1]. У національному законодавстві засада розумного строку закріплена у ст. 28 КПК України, відповідно до якої під час кримінального провадження кожна процесуальна дія або процесуальне рішення повинні бути виконані або прийняті в розумні строки. Розумними вважаються строки, що є об'єктивно необхідними для виконання процесуальних дій та прийняття процесуальних рішень [2]. Встановлення конкретних часових меж розумного строку є недоцільним, оскільки, як неодноразово вказував Європейський суд з прав людини, поняття розумного строку є оціночним та його дотримання визначається у кожному конкретному випадку з урахуванням складності справи,

поведінки заявника та відповідних компетентних органів державної влади.

Дотримання вимоги розумного строку кримінального провадження є однією з ключових гарантій з боку держави у контексті виконання нею своїх зобов'язань за ст.6 ЄКПЛ. Поведінка компетентних органів влади є суттєвим фактором при вирішенні питання про те, чи забезпечила держава розумні строки здійснення кримінального провадження. На жаль, згідно з аналітичними даними ЄСПЛ, скарги проти України щодо недотримання розумного строку розгляду справ у національних судах є одними з найбільш поширених. Окрім того, у період з 1959 по 2019 роки ЄСПЛ ухвалив 1383 рішення щодо України, де було констатовано порушення, при цьому 429 з них стосувались недотримання розумного строку та, відповідно, порушення п.1 ст. 6 ЄКПЛ [3].

У контексті кримінальної частини статті 6 ЄКПЛ порушення розумних строків, встановлені ЄСПЛ, у більшості випадків пов'язані з неналежною поведінкою компетентних органів (слідчого, прокурора, суду), яка призводить до затягування провадження у справі. У практиці ЄСПЛ можна виокремити такі поширені причини недотримання розумних строків як: а) зупинення розгляду справи у суді для вирішення питання щодо обґрунтованості обвинувального висновку (*Dobbertin v. France*) [4]; б) затримка стороною обвинувачення у зверненні до суду касаційної інстанції з вимогою передати справу в інший суд першої інстанції (*Foti and others v. Italy*) [5]; в) необґрунтовані перерви між судовими засіданнями, неодноразове направлення справи на додаткове розслідування (*Антоненков проти України*) [6]; г) затримка між останнім слуханням у суді першої інстанції та оголошенням вироку, затримка в організації технічного запису засідань (*Іззетов проти України*) [7]; г) безпідставне неодноразове зупинення досудового слідства (*Вергельський проти України*) [8] тощо.

Відповідальність держави за затягування компетентними органами розгляду справи була встановлена також у справі «*Kuśmierek v. Poland*». Заявник стверджував, що надмірна затримка у справі була спричинена неналежними діями суду, зокрема невжиттям ним адекватних заходів для забезпечення присутності підсудних та

свідків, внаслідок чого судові засідання неодноразово переносились. ЄСПЛ за результатами розгляду справи встановив, що суд не скористався заходами, доступними йому відповідно до національного законодавства, щоб дисциплінувати учасників процесу та забезпечити розгляд справи в розумний строк, тим самим порушив положення п. 1 ст. 6 ЄКПЛ [9].

Сприятливим фактором затягування кримінального провадження виступає також неспроможність національної судової системи забезпечити швидкий розгляд масиву кримінальних справ у розумний строк. Водночас, як зазначає ЄСПЛ «стаття 6 § 1 зобов'язує держав-учасниць організувати свою судову систему у такий спосіб, аби суди усіх рівнів могли виконувати усі її вимоги» [10]. Тобто посилення держави на неможливість розгляду справи у розумний строк у зв'язку з великим навантаженням на національні суди не є достатньо обгрунтованими. ЄСПЛ у зв'язку із систематичністю порушень та надходженням однотипних скарг щодо недотримання розумних строків неодноразово звертав увагу на необхідність вжиття Україною заходів загального характеру з метою недопущення таких порушень у майбутньому.

Підсумовуючи вищезазначене, можна зробити висновок, що дотримання вимоги розумного строку у кримінальному провадженні є важливою складовою забезпечення права особи на справедливий суд. Ратифікація Україною Конвенції про захист прав та основоположних свобод, застосування правових позицій ЄСПЛ у практиці національних судів, новелізація кримінального процесуального законодавства поступово створюють фундамент для наближення національного правосуддя до стандартів, закріплених у ст. 6 ЄКПЛ. Однак наразі в Україні актуальною залишається проблема забезпечення розгляду справ у розумні строки, яка обумовлена неналежним виконанням своїх повноважень компетентними органами під час кримінального провадження у взаємозв'язку з завантаженістю судової системи, що підтверджується численними скаргами до ЄСПЛ проти України.

Література:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 13.05.2021)
2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Верховна Рада України від 13.04.2012 р. № 4651-VI : станом на 14 трав. 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 13.05.2021).
3. Violations by Article and by State. URL: https://www.echr.coe.int/Documents/Stats_violation_1959_2019_ENG.pdf (дата звернення: 13.05.2021)
4. Dobbertin v. France (Application no. 13089/87) 25.02.1993. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57807> (дата звернення: 13.05.2021)
5. Foti and others v. Italy (Application no. 7604/76; 7719/76; 7781/77; 7913/77) 10.12.1982. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57489> (дата звернення: 13.05.2021)
6. Антоненков та інші проти України (Заява N 14183/02) 22.11.2005. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_424#Text (дата звернення: 13.05.2021)
7. Ізетов проти України (Заява № 23136/04) 15.09.2011. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_870#Text (дата звернення: 13.05.2021)
8. Вергельський проти України (Заява N 19312/06) 12.03.2009. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_460#Text (дата звернення: 13.05.2021)
9. Kuśmierk v. Poland (Application no. 10675/02) 21.09.2004. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-66646> (дата звернення: 13.05.2021)
10. Abdoella v. the Netherlands (Application no. 12728/87) 25.11.1992. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57765> (дата звернення: 13.05.2021)

Ізосімов Д.С.
студент 2 курсу спеціальності право
юридичного факультету СНУ ім. В. Даля
Науковий керівник: к.психол.н.,
доцент кафедри конституційного права
СНУ ім. В. Даля
Денисенко Г.О.

ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО ЯК СУСПІЛЬНО НЕБЕЗПЕЧНЕ ПОСЯГАННЯ НА СІМ'Ю ТА ВИХОВАННЯ НЕПОВНОЛІТНІХ

Тема домашнього насильства набула актуальності у результаті змін у інформаційному полі висвітлення проблеми та змінах правового регулювання і підсилення відповідальності.

Відповідно до ст.1 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» домашнє насильство - діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь.[1]

Протягом багатьох часів усі випадки з застосуванням насильства у сім'ї замовчувалися чи їх зовсім ігнорували і вважали проблемою самої родини. Через це домашнє насильство було латентним правопорушенням, тобто таким правопорушенням, яке було вчинене, але не відображене у офіційній статистиці. Через деякий час держава все-таки звернула свою увагу на ц. серйозну соціально-правову проблему та вирішила прийняти декілька нормативно-правових актів та законів, аби захистити від домашнього насильства членів сім'ї.

Злочини проти дітей, їх захист від жорстокого поводження з ними є надзвичайно важливим, актуальним і, звісно ж, соціально значущим, вирішення якого носить світовий характер. Аби припинити домашнє насильство у родині повинні залучатися працівники правоохоронної системи, співробітники медичних і психологічних служб, представники соціальної та педагогічної спільнот та, насамперед, органи опіки і піклування.

У наш час також все ускладнюється тим, що багато постраждалих відносяться до вихідців з так званих «неблагополучних» сімей, на яких не звертають уваги і не цікавляться за їх долю. За наявності таких обставин, скоріш за все дитину заберуть до дитбудинку або вона стане «дитиною вулиці». Іноді дітям доводиться своїм життям або стражданнями оплачувати батьківське прагнення до самоствердження, стають тими, хто повинен жити з батьками-пияками чи наркоманами. Багато дітей, які пережили таке насильство копіюють негативну поведінку батьків. Серед таких підлітків багато тих, хто мають схильність до насильства та суїциду. Деякі ж діти навпаки стають кращими за їх батьків, аби не повторювати їх помилок і досягти чогось у житті. Але, нажаль, у наші часи лідирує група дітей, в яких прослідковується схильність до негативних звичок через домашнє насильство.

Частіше за все домашнім тираном є чоловік, а жертвою виступають жінки та діти. Такому стану сприяють і гендерні стереотипи, які є як у чоловіків так і у жінок: не у багатьох чоловіків є принципи, що жінку бити не можна, а деякі жінки навмисно обирають чоловіків, які ведуть себе з ними жорсткіше за інших, мотивуючи таку поведінку ознаками «справжнього чоловіка».

За статистикою Всесвітньої організації охорони здоров'я, 38 % вбивств жінок у світі - справа рук їх партнерів. У деяких країнах ця цифра наближається до 70 %. Одна з чотирьох жінок земної кулі упродовж усього життя страждає від сексуального насильств.

Згідно статистиці Україна в 2016 році нарівні з Сирією, Південним Суданом, Єменом, Іраком, Афганістаном, Сомалі та іншими попала в десятку найбільш небезпечних країн світу (8-е місце) і зайняла 156 місце в загальному рейтингу мирних країн та держав із найбільшими проявами насильства за 2016 рік.[2]

Також є статистика, яку оприлюднили під час голосування за Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству». Згідно з нею понад 3 мільйони дітей в Україні щороку спостерігають за актами насильства у сім'ї або є їхніми вимушеними учасниками, а майже 70 % жінок піддаються різним формам знущань і принижень. «Щорічно близько 1500 жінок, і ця тенденція збільшується за останні три роки, помирають від рук власних чоловіків. Діти скривджених матерів у 6 разів схильніші до суїциду, а 50 % - до зловживань наркотиками. Майже 100 % матерів, які зазнали насильства, народили хворих дітей - переважно з неврозами, заїканням, енурезами, церебральним паралічем, порушенням психіки» [2].

Наслідки, які викликає домашнє насильство є для дітей та дорослих тяжкими чи особливо тяжкими. За дослідженням педагогів і лікарів у дітей до яких застосовувалося домашнє насильство або, якщо воно застосовувалося у їх присутності можуть виникати такі наслідки: складнощі у розвитку; затримка їх розумового та фізичного розвитку; серйозна шкода здоров'я. Чи життю.

У кримінально кодексі України є стаття, яка містить в собі санкції за домашнє насильство, а саме – **Стаття 126¹**. Домашнє насильство: «Домашнє насильство, тобто умисне систематичне вчинення фізичного, психологічного або економічного насильства щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах, що призводить до фізичних або психологічних страждань, розладів здоров'я, втрати працездатності, емоційної залежності або погіршення якості життя потерпілої особи, - карається громадськими роботами на строк від ста п'ятдесяти до двохсот сорока годин, або арештом на строк до шести місяців, або обмеженням волі на строк до п'яти років, або позбавленням волі на строк до двох років» [3].

Але при цьому у ККУ немає окремого розділу, який би регулював цю сферу. На відміну від цього, КК багатьох зарубіжних країн передбачають самостійні розділи, що містять норми, в яких встановлено кримінальну відповідальність за посягання на сімейні відносини, інтереси та виховання неповнолітніх, а також за домашнє

насильство. Із цього виходить, що наша держава приділяє цій проблемі менше увагу ніж зарубіжні країни.

Але є і хороша сторона, у грудні 2017 року Верховна Рада України ухвалила Закон «Про запобігання та протидію домашньому насильству», в якому запропоновано новий підхід, із використання європейських стандартів, до боротьби з домашнім насильством. Тобто можна сказати, що з 2017 року держава приділяє цій темі трохи більше уваги.

Також є проблема в тому, що жінки у більшості випадків мовчать і нікому не кажуть, що вдома до них застосовують домашнє насильство. На наш погляд в ККУ треба розробити окремий розділ про домашнє насильство, аби приділити цій темі більше уваги і сприяти його меншого використання в родині. Розв'язати цю проблему насильства у родині можна тільки у тому випадку, якщо на це звернуть увагу більша частина населення та у разі спільної роботи педагогів і самих батьків і усіх дорослих людей, які є причетними до виховання дітей.

Література:

1. [«Про запобігання та протидію домашньому насильству»: Закон України// \[Електронний ресурс\]- Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text)
2. [Методичні рекомендації щодо запобігання та протидії насильству: Лист МОН від 18.05.2018 р. N 1/11-5480// \[Електронний ресурс\]- Режим доступу: https://ips.ligazakon.net/document/MUS30017](https://ips.ligazakon.net/document/MUS30017)
3. [Кримінальний кодекс України// \[Електронний ресурс\] - Режим доступу: mhttps://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n771](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n771)

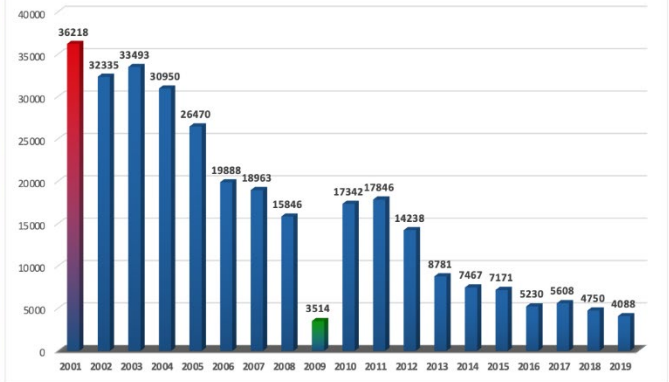
*Катеринюк С.В.,
студентка 2 курсу спеціальності “Право”
юридичного факультету СНУ ім. В. Даля
Науковий керівник: д.ю.н., проф. Руденко М.В.*

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ЗЛОЧИННОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ

Нині наша держава перебуває на шляху до демократичних перетворень, тому велику роль відіграє створення нових, ефективних напрямів запобігання й попередження злочинів. Відбуваються кардинальні зміни у злочинному середовищі серед неповнолітніх, зокрема, зростає кількість правопорушень, що носять не ситуативний, а умисний характер, що мають не дитячу, а дорослу мотивацію. Дитяча злочинність стає більш цинічною й жорстокішою. У минулі роки найбільш розповсюдженим злочином серед неповнолітніх була крадіжка. Останнім же часом різко підвищилась кількість насильницьких злочинів – розбоїв і грабежів.

Наведені нижче статистичні дані щодо рівня злочинності неповнолітніх, свідчать про відносне зниження рівня кримінальної активності дітей в Україні. «Однак, беручи до уваги те, що рівень життя за період 2005–2015 рр. значно погіршувався, а чисельність населення зменшувалася, то наведені показники злочинності залишаються досить великими і не зазнають особливих змін» [1].

Період	Вчинено неповнолітніми	Питома вага %
2001	36218	7,24
2002	32335	7,18
2003	33493	6,02
2004	30950	5,95
2005	26470	4,73
2006	19888	4,73
2007	18963	4,12
2008	15846	0,81
2009	3514	3,46
2010	17342	3,46
2011	17846	3,21
2012	14238	1,56
2013	8781	1,41
2014	7467	1,27
2015	7171	0,88
2016	5230	1,07
2017	5608	0,98
2018	4750	0,92
2019	4088	

1

Причинами виникнення підліткової злочинності на сьогоднішній день є такі групи зовнішніх факторів:

- насильство в сім'ї, знущання з боку однолітків, учителів у школах,
- порушення їх прав породжує прагнення дитини до встановлення «справедливості» та здійснення самозахисту;
- криза родинних відносин як важливого соціального інституту у вихованні та нормальному психічному розвитку дитини, яка сприяє руйнівному впливу на соціалізацію особистості;
- негативний вплив засобів масової інформації на формування психіки неповнолітнього, полягає у вузькому кругозорі та обмеженості розумового розвитку підлітка;
- загальна девальвація духовних і моральних цінностей, що полягає у зниженні їх престижу, та нехтуванням не лише правовими нормами, а й нормами моралі, як наслідок, незначні форми девіації, без належної адекватної реакції соціуму («безкараності»), набувають більш суспільно небезпечних форм, трансформуючись у злочини, адже особа вважає, що й інше діяння легко «зійде їй з рук»;

¹ % - питома вага у відсотковому співвідношенні кількості злочинів, вчинених неповнолітніми або за їх участю до кількості злочинів, вчинених усього у звітному періоді

На основі даних, отриманих в результаті аналізу показників злочинності неповнолітніх, можна виділили наступні тенденції (напрямки) розвитку злочинності неповнолітніх.

1. *Підвищена кримінальна активності неповнолітніх.*

Переважає більшість рецидивістів та представників організованої злочинності розпочинають свою кар'єру злочинця у підлітковому віці.

2. *Розвиток злочинності неповнолітніх, у зв'язку з, збройним конфліктом.*

Пов'язані із збройним конфліктом наслідки психотравм дітей війни можуть проявитися із часом, що призведе до зростання кількості умисних вбивств за обтяжуючих обставин, хуліганства, серійних зґвалтувань, кваліфікованих та особливо кваліфікованих розбійних нападів, викрадень людини, вимагань, поєднаних з насильством, незаконного заволодіння транспортними засобами та інших насильницьких злочинів [3, с. 214].

3. *Почастішання випадків застосування вогнепальної зброї при вчиненні злочинів неповнолітніми.*

В Україні спостерігається зростання кількості кримінальних правопорушень, вчинених молоддю із застосуванням зброї. За даними МВС України, ними вчиняється майже кожен дванадцятий злочин цього виду. За останні десять років кількість вчинених злочинів молоддю із застосуванням вогнепальної зброї збільшилася на третину [2, 52].

4. *Зростання злочинності неповнолітніх жіночого полу.*

Особливу проблему представляє зростання злочинності неповнолітніх

жіночого полу. Незважаючи на відносно невелику поширеність

злочинності серед дівчат, це явище таїть в собі чималу суспільну

небезпеку.

5. *Загальна тенденція до зростання рівня усієї злочинності в державі.*

Про невідповідність статистичного обліку злочинів, що вчиняються неповнолітніми та за їх участю, фактичному стану

злочинності серед неповнолітніх свідчить загальна тенденція до зростання рівня усієї злочинності в державі. Враховуючи залежність між злочинністю неповнолітніх та загальнокримінальною злочинністю дорослих осіб, стабільне зниження злочинності неповнолітніх в умовах зростання рівня злочинності в цілому, неможливе [3, с. 210].

6. *Бажання бути схожими на дорослих.*

Підлітки дуже хочуть наслідувати дорослих, особливо тих, хто ними високо цінується. Дуже їх спокушає свобода, яка приходиться з віком, але багато хто не хотів би чекати жаданого моменту повного і дійсного дорослішання, а хотіли б здобути свободу вже зараз, негайно, коли вони охоплені незвичайними і дуже цікавими, на їхню думку, планами. Ті, хто побував в місцях позбавлення волі, користуються у певному підлітковому середовищі великим авторитетом. Наслідуючи їм, інші юнаки та дівчата теж здійснюють кримінально карані діяння, в кращому випадку - тільки допомагають дорослим, створюючи навколо них атмосферу престижу і високої планки в житті [4].

Хочемо звернути увагу на те, що перелік визначених тенденцій розвитку злочинності неповнолітніх не є вичерпним і деякі науковці, досліджуючи означену проблематику, виділяють й інші напрямки розвитку злочинності неповнолітніх.

Історія нагадує нам, що шляхи вирішення проблем із злочинністю, як і всі складні людські проблеми, нелегко знайти. Серед широкої громадськості немає єдиної думки щодо найбільш ефективного способу стримування правопорушень. Хоча деякі службовці віддають перевагу жорстким та каральним підходам до поводження з правопорушниками, інші домагаються більш реабілітаційних програм. Балансований підхід, що включає програми запобігання молоді з високим ризиком та санкції, підзвітність та реабілітацію серйозних та жорстоких правопорушників, найімовірніше, буде найбільш успішним у зменшенні злочинності серед молоді. Профілактика повинна бути найважливішою складовою зусиль нації щодо скорочення раннього початку агресивної поведінки. Своєчасне втручання для переривання прогресу від незначних проблем до серйозних форм асоціальної поведінки слід пропонувати

дітям зі здоровою та лояльною психікою . А вже тривале лікування необхідне молоді з тривалими історіями асоціальної поведінки.

Підсумовуючи все вищесказане, можемо запропонувати наступні превентивні заходи:

– посилити контроль за неблагополучними сім'ями, особливо звернути увагу на розвиток дітей;

– активізувати проведення круглих столів з представниками молодіжних організацій при формуванні молодіжних програм з профілактики злочинів серед молоді;

– збільшити зайнятість підлітків у суспільно корисних справах, активне залучення їх до занять спортом, мистецтвом, пропаганда здорового способу життя;

– активізувати правове виховання та освіту неповнолітніх;

– залучати до реалізації профілактичних заходів не тільки правоохоронні органи, але й громадські організації (в тому числі і дитячі та молодіжні організації), широко залучати громадян (наприклад: у громадському патрулюванні при здійсненні ситуативної превенції злочинності серед молоді).

Література:

1. «Єдиний звіт про кримінальні правопорушення. 2001-2019 рр. Форма №1», розміщеного на сайті Генеральної прокуратури України: [електронний ресурс]: <https://old.gp.gov.ua/ua/statinfo.html>

2. Бабакін В.М. Окремі аспекти злочинної поведінки осіб молодіжного віку за характером і спрямованістю / В.М. Бабакін // Вісник ХНУВС. – 2013. – № 1 (60). – С. 51-58.

3. Головкін Б. М. Злочинність неповнолітніх як суспільна проблема. Проблеми законності. 2016. Вип. 133. С. 204–217.

4. В.Д. Малкова. Кримінологія: Підручник / За ред. В.Д. Малкова. - М., 2016. - С. 394.

ТАКТИЧНИЙ АРСЕНАЛ СЛІДЧОГО ПРИ ПРОВЕДЕННІ СУДОВО-ПОЧЕРКОЗНАВЧОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Аналіз слідчої, судової та експертної практики показує, що у слідчих, суддів, адвокатів-захисників виникають значні проблеми при призначенні судово-почеркознавчих експертиз, пов'язані з підготовкою об'єктів, формуванням питань, дослідженням і оцінкою висновку експерта-почеркознавця. Особливо яскраво зазначені проблеми виявляються при підготовки порівняльних почеркових матеріалів, коли особа, яка перевіряється, протидіє проведенню почеркознавчої експертизи. Тому, актуальність теми дослідження визначається необхідністю розробки системи тактичних прийомів та криміналістичних рекомендацій з подолання й попередження протидії осіб, що перевіряються, яка забезпечувала б, швидкість та результативність вирішення завдань досудового слідства та судового процесу при проведенні судово-почеркознавчих експертиз.

Теоретичну базу цього дослідження складають наукові праці увагу Р.С. Белкіна, І.Є. Биховського, О.М. Васильєва, В.Г. Гончаренко, В.Г. Доспулова, А.В. Дулова, В.П. Колмакова, Ю.К. Орлова, М.І. Порубова, О.Р. Ратінова, Н.О. Селіванова, М.Я. Сагая, О.Б. Соловйова, В.Ю. Шепітько, М.Г. Щербаковського та інших вчених, зусиллями яких розроблялися основи використання спеціальних знань в різних видах судочинства, створювалася теорія судової експертизи, запроваджувалися ідеї, що відображали сутність і значимість тактико-технологичних засад проведення слідчих дій, вивчення проблем протидії розслідуванню і прийомам її подолання при розгляді тактики проведення таких слідчих дій, як огляд місця події, обшук, допит.

Розкриті ними питання важливі для загального розуміння сутності тактико-технологичних засад проведення слідчих дій, проблем формування та використання тактичних прийомів і

групування їх в системи, але це не вичерпує всього різноманіття питань, що мають недостатню визначеність та неналежне теоретичне обґрунтування для ефективного проведення судово-почеркознавчої експертизи і отримання зразків почерку та підписів.

Більш глибокого дослідження потребують спеціальні питання, пов'язані з комплексом існуючих теоретичних й практичних проблем з тактики проведення судово-почеркознавчої експертизи та отримання зразків почерку та підписів в умовах протидії осіб, що перевіряються, які залишаються ще недостатньо дослідженими, що обумовлює актуальність теми даного дослідження.

Саме тому, метою дослідження є аналіз теоретичних питань і розробка практичних рекомендацій з тактики відібрання експериментальних зразків почерку та підписів в умовах протидії, при проведенні судово-почеркознавчих експертиз.

У цьому зв'язку, завданням нашого дослідження є розробка тактичних прийомів відібрання експериментальних зразків почерку та підписів, їх систематизація залежно від ситуаційної обумовленості, виявлення особливостей їх реалізації. Це, своєю чергою, повинно забезпечити відповідність головних висновків роботи критерію новизни.

Методика дослідження обрана з урахуванням поставлених завдань.

Успішне вирішення завдань, що виносяться на вирішення експерта-почеркознавця, зумовлене кількістю й якістю зразків почерку і підписів, професійним майстерством слідчого, що їх отримує та відбирає при проведенні відповідної слідчої дії (гл.15, 16 КПК; ст. 234, 237, 245 КПК), - так і наявності (відсутності) протидії відібранню зразків з боку осіб, які перевіряються. Остання обставина істотно впливає на зіставлення зразків порівняння з досліджуваним почерковим матеріалом. Тому, актуальність теми дослідження визначається необхідністю розробки системи тактичних прийомів та криміналістичних рекомендацій з подолання й попередження протидії осіб, що перевіряються, яка забезпечувала б, швидкість та результативність вирішення завдань досудового слідства та судового процесу при проведенні судово-почеркознавчих експертиз.

Метою дослідження є аналіз теоретичних питань і розробка

практичних рекомендацій з тактики відібрання експериментальних зразків почерку та підписів в умовах протидії, при проведенні судово-почеркознавчих експертиз.

У цьому зв'язку, завданням нашого дослідження є розробка тактичних прийомів відібрання експериментальних зразків почерку та підписів, їх систематизація залежно від ситуаційної обумовленості, виявлення особливостей їх реалізації.

На переконання авторів практична реалізація вище викладених положень в ході досудового розслідування має позитивно вплинути на якісний стан діяльності слідчих з виявлення прийомів протидії осіб, які перевіряються та подолання їх, при проведенні судово-почеркознавчої експертизи і відібранні від них експериментальних зразків почерку та підписів та покращить рівень тактико-криміналістичного забезпечення досудового слідства.

За результатами дослідження та викладеного вище, автори стверджують, що:

1. Застосування слідчим систем тактичних прийомів у конфліктних і безконфліктних ситуаціях при відібранні зразків з метою одержання доброякісних експериментальних зразків почерку та підписів є необхідною передумовою ефективності проведення судово-почеркознавчої експертизи.

2. Вибір тактичних прийомів відібрання експериментальних зразків для експертного дослідження на етапі підготовки судово-почеркознавчої експертизи ґрунтується на результатах прогнозування слідчої ситуації, що склалася, поведінки особи, яка перевіряється. Прогноз здійснюється двома способами: безпосереднім сприйняттям особистісних характеристик особи, яка перевіряється, під час проведення попередніх слідчих дій; опосередковано – шляхом збирання й аналізу інформації, яка характеризує особу.

3. Тактичні прийоми відібрання експериментальних зразків почерку та підписів класифікуються за: 1) етапами проведення (такі, що використовуються на підготовчому та робочому етапах); 2) об'єктом впливу (особа, яка перевіряється, почерковий матеріал); 3) видом слідчої ситуації (сприятлива, конфліктна); 4) характером інформації, що передається особі, яка перевіряється (матеріалізована, словесна); 5) змістом (операційні, поведінкові прийоми). Сукупність

тактичних прийомів створює тактичну комбінацію, метою якої є одержання репрезентативних, якісних зразків.

4. Залежно від слідчої ситуації, яка склалася, системи тактичних прийомів відібрання зразків, спрямовані на: 1) встановлення обставин та умов виконання рукопису; 2) одержання зразків почерку особи, яка перевіряється, у ситуації можливої її відмови; 3) спілкування з особою, яка перевіряється, і вплив на неї у ході відібрання зразків; 4) подолання протидії особи, яка перевіряється.

5. Тактичні прийоми подолання протидії особи, яка перевіряється, включають: а) при відмові від надання експериментальних зразків почерку та підписів – використання прийомів психологічного впливу та логічного переконання; б) при спотворенні особою, яка перевіряється, свого почерку – прискорення темпу та тривалості написання; в) при повідомленні неправдивої інформації про незнання особою, яка перевіряється, транскрипції підпису конкретної людини – надання особі досліджуваного підпису для короткочасного візуального огляду. Останній прийом заснований на результатах проведеного автором експерименту.

*Кварцхава Ана,
студентка 4 курсу, спеціальності 081 «Право»
Східноукраїнського національного університету імені
Володимира Даля
Котова Любов,
к.ю.н. доцент, доцент кафедри правознавства
Східноукраїнського національного університету імені
Володимира Даля*

ОСОБЛИВОСТІ СКЛАДАННЯ ПРОТОКОЛУ ПРО ЗАТРИМАННЯ ОСОБИ БЕЗ УХВАЛИ СЛІДЧОГО СУДДІ

Головною метою розвитку демократичного суспільства є дотримання верховенства права, захист особи в усіх сферах суспільного життя, охорона її свобод та законних інтересів. Існує багато об'єктивних та суб'єктивних перешкод на шляху цього процесу, які усіляко перешкоджають її досягненню. Законодавство України спрямоване на виконання поставлених цілей і нікому не дозволено порушувати права та свободи людини і громадянина, закріплені в Конституції України та інших нормативних документах. В той же час практична реалізація окремих положень законів виписані не досить чітко і суперечливо.

У Кримінальному процесуальному кодексі України 2012 року суттєвих змін зазнала регламентація положень щодо змісту протоколу про затримання особи, підозрюваної у вчиненні злочину. В КПК зокрема не недостатньо чітко регламентується, чи потрібно в протоколі затримання зазначати кримінально-правову кваліфікацію діяння у вчиненні якого підозрюється затриманий і чи потрібно викладати обставини діяння у вчиненні якого підозрюється затриманий. Ці та інші аспекти службової діяльності уповноважених службових осіб, які пов'язані зі складанням протоколу про затримання, досі не знайшли свого висвітлення у відомчих нормативних актах. Проте, необхідність затримання осіб підозрюваних у вчиненні злочинів, виникає у слідчих досить часто.

Цим зумовлена актуальність досліджуваної проблеми та необхідність професійного тлумачення змісту протоколу про затримання особи підозрюваної у вчиненні злочину без ухвали судді, суду.

В положеннях статей 104 та 208 Кримінального процесуального кодексу України регламентуються вимоги до змісту протоколу затримання особи. У ст. 104 КПК містяться загальні вимоги до складання протоколів при проведенні процесуальних дій, а у ст. 208 КПК визначені особливості затримання особи, підозрюваної у вчиненні злочину без ухвали судді, суду. Таким чином, при складанні протоколу про затримання особи на підставі ст. 208 КПК слід керуватися положеннями ст. 104 КПК і положеннями ст. 208 КПК, а в разі конкуренції кримінально-процесуальних норм, викладених у зазначених статтях, слід керуватися ст. 208 КПК, оскільки ця стаття є спеціальною нормою, в якій регламентуються положення щодо затримання, а ст. 104 КПК є загальною нормою.[2]

Отже, які ж саме положення повинні бути висвітлені у змісті протоколу про затримання особи, підозрюваної у вчиненні злочину, без ухвали слідчого судді, суду? У ч.3 ст. 104 КПК зазначається, що протокол складається з

- 1) вступної частини, яка повинна містити відомості про:
 - місце, час проведення та назву процесуальної дії;
 - особу, яка проводить процесуальну дію (прізвище, ім'я, по батькові, посада);
 - всіх осіб, які присутні під час проведення процесуальної дії (прізвища, імена, по батькові, дати народження, місця проживання);
 - інформацію про те, що особи, які беруть участь у процесуальній дії, заздалегідь повідомлені про застосування технічних засобів фіксації, характеристики технічних засобів фіксації та носіїв інформації, які застосовуються при проведенні процесуальної дії, умови та порядок їх використання;
- 2) описової частини, яка повинна містити відомості про:
 - послідовність дій;
 - отримані в результаті процесуальної дії відомості, важливі для цього кримінального провадження, в тому числі виявлені та надані речі і документи;
- 3) заключної частини, яка повинна містити відомості про:

- вилучені речі і документи та способи їх ідентифікації;
- способи ознайомлення учасників зі змістом протоколу;
- зауваження і доповнення до письмового протоколу з боку учасників процесуальної дії.

У ч.5 ст. 208 КПК зазначено, що про затримання особи, підозрюваної у вчиненні злочину, складається протокол, в якому, крім відомостей, передбачених у ст. 104 КПК, зазначаються: місце, дата і точний час (година і хвилини) затримання відповідно до положень статті 209 КПК; підстави затримання; результати особистого обшуку; клопотання, заяви чи скарги затриманого, якщо такі надходили; повний перелік процесуальних прав та обов'язків затриманого. Протокол про затримання підписується особою, яка його склала, і затриманим. Копія протоколу негайно під розпис вручається затриманому, а також надсилається прокурору. Зазначено, що серед перелічених положень немає кримінально-правової кваліфікації діяння, у вчиненні якого підозрюється затриманий і не зазначено про необхідність викладення обставин діяння у вчиненні якого підозрюється затриманий [2].

У практичному сенсі досить важливо, щоб вся інформація стосовно місця затримання та періоду часу, протягом якого відбувається позбавлення волі, заносилася до протоколу. Це має виняткове значення для забезпечення можливості оскарження законності та обґрунтованості затримання та зобов'язує органи, які здійснюють затримання, суворо дотримуватися вимог закону щодо його процедури, підстав, строків, порядку процесуального закріплення. Тому й міжнародні документи, які встановлюють стандарти поводження з в'язнями, вимагають деталізації всіх обставин затримання у відповідному протоколі. Зокрема, Зокрема, у Зводі принципів захисту всіх осіб, які піддаються затриманню чи ув'язненню в будь-якій формі, міститься вимога стосовно необхідності занесення до протоколу всіх відомостей щодо причин затримання, його часу, відповідних посадових осіб правоохоронних органів, які здійснювали затримання, а також точні дані щодо місця тримання. Саме принцип 12 затверджує, що:

1. Належним чином заносяться до протоколу:
 - а) причини арешту;

б) час арешту цієї особи і час, коли таку особу було перепроваджено до місця утримання, а також час першої появи перед судовим чи іншим органом;

с) прізвища відповідних посадових осіб правоохоронних органів;

сі) точні дані стосовно місця утримання.

2. Такі протоколи подаються затриманому або його адвокату, якщо такий є, у приписаній законом формі.[3]

З приводу цього у ч.4 ст.208 КПК зазначено, уповноважена службова особа, що здійснила затримання особи, повинна негайно повідомити затриманому зрозумілою для нього мовою підстави затримання та у вчиненні якого злочину він підозрюється, а також відповідно роз'яснити право мати захисника, отримувати медичну допомогу, давати пояснення, показання або не говорити нічого з приводу підозри проти нього, негайно повідомити інших осіб про його затримання і місце перебування відповідно до положень ст.213 КПК, вимагати перевірку обґрунтованості затримання та інші процесуальні права, які передбачені в КПК. Отже, виходячи з вказаного, в цій статті зазначено про необхідність повідомлення затриманого з приводу злочину у вчиненні якого він підозрюється. У нормативних актах, на зараз, не визначено наскільки ретельно потрібно повідомляти затриманого про злочин у вчиненні якого він підозрюється, адже повідомити йому лише про кримінально-правову кваліфікацію буде достатньо, або потрібно також повідомляти обставини вчинення затриманим відповідного діяння, які встановлені слідством. Ще залишається не визначеним наскільки ретельно потрібно зазначити про це повідомлення у протоколі затримання. Процесуальний порядок повідомлення який регламентований у ст.276-279 КПК також вносить деякі незрозумілості у цій ситуації. Тобто, недостатньо повноважень слідчого повідомляти особі про підозру без погодження цього рішення з прокурором. [4]

Отже, на нашу думку, при вирішенні зазначених проблемних питань слід приймати до уваги наступне: 1) визначене в п.1 ч.3 ст. 42 КПК право підозрюваного знати, у вчиненні якого кримінального правопорушення його підозрюють. І обсяг цих відомостей, повинен бути достатнім для забезпечення підозрюваному права на захист,

регламентованого передусім у ст. 20 КПК; 2) потрібно виходити з того, що протоколи в кримінальному провадженні для того й складаються, щоб зафіксувати відповідність виконаних процесуальних дій змісту протоколу.

Таким чином, враховуючи вищевикладене, а також положення засади законності, які регламентовані у ч.6 ст. 9 КПК, відповідно до яких у випадках, коли положення КПК не регулюють або неоднозначно регулюють питання кримінального провадження, застосовуються загальні засади кримінального провадження, визначені у ст. 7 КПК, приходимо до наступного висновку. Затримана особа повинна бути повідомлена з приводу того, у вчиненні якого злочину вона підозрюється, на тому рівні встановлених слідством обставин вчиненого нею діяння, який би надав змогу цій особі у повній мірі користуватися своїми процесуальними правами. Обставини діяння, у вчиненні якого підозрюється затримана особа, повинні бути викладені в протоколі затримання.

Література:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 Відомості Верховної Ради України. - № 254к/96-ВР. (в ред. від 03.01.2020) [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 17.03. 2021 року//Відомості Верховної Ради України. – 2013, № 9-10, № 11-12, № 13, ст.88) [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
3. Резолюція 43/173 Генеральної Асамблеї ООН від 9 грудня 1988 року "Звід принципів захисту всіх осіб, які піддаються затриманню чи ув'язненню будь-яким чином" – 1988. [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_206#Text
4. Науково-практичний коментар Кримінального процесуального кодексу України. Станом на 21 лютого 2020 року. / За

заг. ред. Сернявського С. С. – Київ: Видавничий дім «Професіонал», 2020. 864 с.

5. Стаматіна М. В. Актуальні питання визначення підстав та порядку затримання особи // Актуальні проблеми застосування нового кримінального процесуального законодавства України та тенденції розвитку криміналістики на сучасному етапі: Харків, 5 жовт. 2017 р.): ХНУВС, 2017. — С. 341–343

*Климаш Дар'я,
студентка 2 курсу групи ПР-191д
юридичного факультету СХУ ім. В. Даля.
Татаренко Г. В., к.ю.н., доц.,
завідувач кафедри конституційного права
СХУ ім. В. Даля.*

МІСЦЕ КАТЕГОРІЇ «ПОГРОЗА» У СУЧАСНОМУ КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ

Стаття 3 Конституції України зазначає, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. У статті 27 Конституції України говориться, що кожна людина має невід'ємне право на життя. Ніхто не може бути свавільно позбавлений життя [1]. Погроза в будь-якому своєму прояві є посяганням на права і свободи людини, а в разі своєї суспільної небезпеки тягне за собою кримінальну відповідальність. Різноманітні аспекти у дослідженні та вирішенні цієї проблеми були висвітлені у міркуваннях багатьох вчених та науковців, таких як: Ф.Н. Аббасов, Г.А. Агаєв, Ю. В. Баулін, В.Р. Ніконов, М.П. Журавльов, П.В. Замосковцев, С.М. Корабельников, В.М. Короленко, В.М. Мамчур, В.І. Осадчий, В.В. Полухін, Н.В. Шепелева, А.В. Шрамченко, С.А. Яковлева та інші.

Погрозу розглядають як один із способів здійснення психічного примусу, як самостійний склад кримінального правопорушення і як спосіб вчинення кримінального правопорушення, тобто його об'єктивна сторона. Об'єктивна сторона являється найбільш складною частиною складу кримінального

правопорушення. Об'єктивну сторону утворюють всі ті складові частини протиправного діяння, які характеризують його з зовнішнього боку, з точки зору його об'єктивної прояви. Спосіб вчинення кримінального правопорушення традиційно відноситься до числа факультативних ознак об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення. Спосіб - це сукупність прийомів і методів, які використовує винний при реалізації своїх намірів. Спосіб може характеризуватися застосуванням знарядь і засобів, бути насильницьким і ненасильницьким. Від способу вчинення суспільно небезпечного діяння багато в чому залежать характер і тяжкість наслідків. Як справедливо зазначає Н.І. Панов, спосіб іноді внутрішньо притаманний дії, утворює його зміст, а в інших випадках – виступає в якості окремої дії по відношенню до основного [2]. Такі ж властивості притаманні і погрозі, виступаючій в українському кримінальному праві в ролі способу вчинення кримінального правопорушення. Погроза в ряді випадків може бути альтернативним способом вчинення будь-якого діяння в основному складі.

Згідно зі словником – погроза – це груба, зухвала обіцянка заподіяти яке-небудь зло, неприємність. Вона пов'язана з можливістю або неминучістю виникнення чогось небезпечного, прикрого, тяжкого для кого-небудь (чого-небудь). Із нею в свою чергу пов'язане побоювання – почуття тривоги, хвилювання, викликане очікуванням чого-небудь неприємного, небажаного [3, с. 804, 819]. Погроза з точки зору кримінального права – є виявлення наміру особи на вчинення кримінального правопорушення. Особа, що повідомляє про намір заподіяти шкоду іншій особі і не має мети власне завдати такої шкоди, здійснює психічне насильство над останнім. Науковці по різному кваліфікують погрозу. Так В. К. Гришук визначає погрозу як встановлення реального наміру заподіяти особі її близьким фізичну, майнову або моральну шкоду. При чому вона може бути словесною, письмовою, у формі конклюдентних дій (жестів, демонстрації зброї), спрямованих на примушування особи до виконання поставлених винним вимог. В. С. Батиргаєва, характеризуючи психічне насильство при розбої, уявляє погрозу як психічний вплив злочинця на волю і свідомість потерпілого без фактичного застосування фізичного насильства [4, с. 19].

У Кримінальному кодексі України «погроза» вживається у 57 назвах, частинах та примітках до статей. Найбільш небезпечною формою психічного насильства є погроза вбивством, яка спрямована на фундаментальні почуття будь-якої живої істоти - самозбереження і продовження роду. Негативний вплив на реалізацію людиною своєї біологічної і соціальної сутності надають і загрози заподіянням тяжкої шкоди здоров'ю. Погроза вбивством, нанесення тяжких тілесних ушкоджень або знищення майна – являють собою найбільш небезпечні види погроз, утворюючи при цьому спеціальні склади кримінальних правопорушень і караються у визначеному кримінальному порядку. Аналіз Кримінального закону дозволяє погрози як способи вчинення злочину класифікувати по їх змісту на чотири основних види:

- погроза вбивством;
- погроза насильством;
- погроза знищенням або пошкодженням майна;
- і погроза, невизначена законодавцем.

Погроза як спосіб вчинення кримінального правопорушення в деяких випадках є причиною для розмежування суміжних складів. Так, слід зазначити, що існує загальновизнане правило для розмежування вимагання від грабежу або розбою за часом передбачуваної реалізації погрози. При скоєнні вимагання винний, як правило, не має наміру негайно реалізувати загрозу.

Підводячи підсумок, слід сказати, що такий спосіб вчинення кримінального правопорушення як погроза має широке поширення в сучасному кримінальному праві України. Мають місце погрози строго певні і невизначені. Часто одні і ті ж за формою загрози в різних складах трактуються неоднозначно. Ми пропонуємо для уніфікації чинного кримінального законодавства сформулювати диспозиції статей Кримінального Кодексу України щодо використання такого способу вчинення кримінального правопорушення, як погроза, за допомогою узагальненого формулювання «погроза порушення прав, свобод та інтересів осіб або їх близьких». Погроза найчастіше має на меті вплинути на психічне здоров'я особи – зробити її життя дискомфортним, таким що піддається реальній небезпеці. Якщо це погроза вбивством, то наслідки, як правило, виступають у вигляді

психологічних, інколи психічних травм або захворювань, викликаних переживанням, страхом за своє життя або життя близьких, тобто є суспільно-небезпечними. Тому на нашу думку, для деяких складів злочинів, зокрема, погроза вбивством доцільно переглянути вік кримінальної відповідальності, та знизити його, що буде вказувати на високу суспільну небезпечність погроз.

Література:

1. Конституція України [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1996. – № 30. – с. 141. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
2. Способ совершения преступления и уголовная ответственность / Панов Н.И. - Харьков: Вища шк. Изд-во при Харьк. ун-те, 1982. - 161 с.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. і гол. ред. В.Т. Бусел.]. – К.: Ірпінь: ВТФ —Перун, 2004. –1140с.
4. Батиргареева В.С. Кримінологічна характеристика та попередження розбоїв, поєднаних з проникненням у житло: Монографія. – Х.: "Одіссей", 2003. – 256 с.

Винник О.О.
Студентка 4 курсу, групи ПР-174д
Юридичний факультет
Східноукраїнський національний університет ім. В. Даля
Коваленко Денис Сергійович
старший викладач кафедри правознавства,
суддя-спікер Рубіжанського міського суду
Луганської області

ОБВИНУВАЛЬНИЙ АКТ: ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ ТА ОСНОВНІ ПРИЧИНИ ЙОГО ПОВЕРНЕННЯ СУДОМ

Загальновідомо, що правовідносини, які виникають під час здійснення кримінального провадження, потребують чіткого законодавчого регулювання, а норми кримінального процесуального законодавства – правильного розуміння та однакового застосування. Це сприяє не лише здійсненню чіткої та ефективної процесуальної діяльності, а й уникненню необґрунтованого порушення норм КПК України як з боку правоохоронних органів, так і суду.

Обвинувальний акт, відповідно до ч. 4 ст. 110 КПК України, є процесуальним рішенням, яким прокурор висуває обвинувачення у вчиненні кримінального правопорушення і яким завершується досудове розслідування. Обвинувальний акт повинен відповідати вимогам, передбаченим у статті 291 цього Кодексу [1].

Відповідно до ч. 1 ст. 291 КПК України обвинувальний акт складається слідчим, після чого затверджується прокурором [1]. Обвинувальний акт також може бути складений прокурором, зокрема, якщо останній не погодиться з актом, що був складений слідчим. Саме на прокурора покладається тягар прийняття законного та обґрунтованого рішення щодо обвинувачення, адже згідно з ч. 1 ст. 337 КПК України судовий розгляд відбуватиметься лише в межах висунутого обвинувачення щодо конкретно визначеної особи. Таким чином, до затвердження обвинувального акта діяльність прокурора носить правоохоронний характер, а в подальшому вона набуває обвинувального аспекту [2, с.115].

Положення ч. 2 ст. 291 КПК України чітко регламентують, які відомості має містити обвинувальний акт, проте слід окреслити вимоги щодо оформлення окремих положень даного процесуального документа.

Виклад правової кваліфікації повинен містити посилання на статтю (частину, пункт частини статті) та ознаки, які передбачає диспозиція статті КК України, доцільно підкреслити, що лише ті, які наведені в статті та доведені в діях особи. Формулювання обвинувачення повинне відповідати вимогам п. 2 ч. 3 ст. 374, ст. 475 КПК України, включати дані про місце, час та спосіб вчинення злочину, форму вини, мотиви, відображення всіх істотних обставин злочину та обов'язкове посилання на його ознаки [2, с. 134]. При складанні обвинувального акта, слідчий або прокурор мають утримуватись від термінології, яка стверджує винуватість особи, адже згідно з положенням ст. 62 Конституції України особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду [3]. У цьому випадку варто зберігати баланс між вживанням термінології та формулюванням обвинувачення, адже практика ЄСПЛ свідчить, що тільки детально пред'явлене обвинувачення із конкретизацією дій особи, дає можливість реалізувати її право на захист та є запорукою справедливого судового рішення. Так, у справі *Delcourt v. Belgium* Суд зазначив, що «у демократичному суспільстві у світі розуміння Конвенції, право на справедливий суд посідає настільки значне місце, що обмежувальне тлумачення статті не відповідало б меті та призначенню цього положення» [4]. На мою думку, даному фактору варто приділяти значну увагу, адже право на справедливий суд займає основне місце у системі глобальних цінностей демократичного суспільства, а дотримання цього права сприяє довірі з боку громадян, справедливому та неупередженому рішенню суду по відношенню до долі осіб, щодо яких слідчим та прокурором укладається обвинувальний акт. Доцільно підкреслити, що тоді як ст. 6 Конвенції гарантує право на справедливий суд, вона не встановлює ніяких правил стосовно допустимості доказів чи способу їх оцінки. Це питання регулюється, головним чином, національними

законодавством та судами. Саме тому дії слідчого, прокурора та суду мають обов'язково відповідати вимогам чинного законодавства та бути справедливими, адже від цього залежить доля людей, які визнаються найвищою соціальною цінністю у нашій країні.

Мотивувальна частина повинна відповідати змісту його описової частини й містити: формулювання обвинувачення; відомості про обставини, які обтяжують чи пом'якшують покарання; розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням; підстави застосування заходів кримінально-правового характеру щодо юридичної особи; розмір витрат на залучення експерта; наявність чи відсутність цивільного позову у кримінальному провадженні.

Заклучна частина, в свою чергу, повинна включати: дату, місце складання і затвердження, займану посаду, прізвище, ім'я, по батькові слідчого, який склав цей документ; дату і місце затвердження обвинувального акта, займану посаду, прізвище, ім'я, по батькові прокурора, який його затвердив.

Відповідно до абз. 2 ч. 4 ст. 291 КПК України надання суду інших документів до початку судового розгляду забороняється, саме таким чином виключається можливість тиску на суд й формування певної позиції суду ще до початку розгляду справи [1].

Як зазначалося раніше, виконання вимог КПК України є головною передумовою якісної та ефективної роботи слідчого та прокурора, проте судова практика свідчить про те, що наразі є певні проблеми при оформленні обвинувальних актів. З цих причин, судами України було повернуто 2675 обвинувальних актів [5]. Так, можна виділити найпоширеніші порушення норм КПК України, які стають підставами повернення обвинувального акта прокурору:

- невідображення в обвинувальному акті анкетних відомостей обвинуваченого, потерпілого, не зазначення в ньому ПІБ та займаної посади слідчого й прокурора, а також не підписання прокурором, затвердженого акта.

- відсутність в обвинувальному акті формулювання обвинувачення, що в подальшому має бути беззаперечною підставою для скасування вироку, адже таке порушення унеможлиблює якісний і повний захист обвинуваченої особи;

- неналежне викладення правової кваліфікації та фактичних обставин вчинення кримінального правопорушення, що робить неможливим розгляд справи а винесене рішення у такому випадку буде вважатися незаконним;

- неналежне складання реєстру матеріалів кримінального провадження. Зазвичай в реєстрі зазначають лише дату та не вказують відомості про час проведення процесуальних дій;

- долучення до обвинувального акта розписки про отримання копії обвинувального акта, цивільного позову та реєстру матеріалів досудового розслідування, яка не підписана підозрюваним, що ставить під сумнів отримання ним копії зазначених у розписці документів [6, 494–498].

Підводячи підсумок, доцільно підкреслити, що обвинувальний акт має бути сформульований у такий спосіб, щоб, у першу чергу, не було порушень й недотримань положень чинного законодавства. Слідчий та прокурор мають докласти усіх зусиль задля виконання цієї вимоги та уникнення випадків повернення його судом. Даний акт має забезпечити обвинуваченому розуміння, від якого саме обвинувачення він має право захищатися (через повне, всебічне та об'єктивне викладення обставин), необхідно уникнути різких формулювань, враховуючи, що встановлення винуватості особи – прерогатива суду.

Тож, незважаючи на позитивний досвід реалізації норм КПК України, окремі питання повернення обвинувального акта залишаються не до кінця вирішеними і потребують розроблення законодавчих норм з урахуванням як наукових напрацювань, так і практичних потреб.

Література:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 18 квітня 2010 року № 4651-VI [Електронний ресурс] : Офіційний веб-портал Верховної Ради. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>

2. Коробко Ю. В. Процесуальні повноваження прокурора у досудовому кримінальному провадженні: канд. юрид. наук: 12.00.09 / Нац. акад. прокуратури України. К., – 2016. – 220 с

3. Конституція України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР [Електронний ресурс] : Офіційний веб-портал Верховної Ради. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

4. Case of Delcourt v. Belgium №2689/65. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22fulltext%3A%5B%5C%22Delcourt%20v%20belgium%5C%22%5D%2C%5C%22documentcollectionid2%3A%5B%5C%22GRANDCHAMBER%5C%22%5C%22CHAMBER%5C%22%5D%2C%5C%22itemid%3A%5B%5C%22001-57467%5C%22%5D%7D>

5. Єдиний державний реєстр судових рішень [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua>

6. Кримінальний процес : підручник / за ред. В. Я. Тація, Ю. М. Грошевого, О. В. Капліної, О. Г. Шила. – Х. : Право, 2013. – 824 с.

Коваленко Артем Володимирович

кандидат юридичних наук

*доцент кафедри кримінально-правових дисциплін
Луганський державний університет внутрішніх справ ім. Е.О.*

Дідоренка

м. Северодонецьк

Електронна адреса: new4or@gmail.com

ЗАКОНОДАВЧІ ОБМЕЖЕННЯ ПРЕДСТАВНИЦТВА ПРОКУРОРОМ ІНТЕРЕСІВ ДЕРЖАВИ В СУДІ В ОКРЕМИХ ВИДАХ ПРАВОВІДНОСИН

Конституцією України, Законом України «Про прокуратуру» та іншими нормативними актами серед функцій прокуратури передбачено функцію представництва прокурорами інтересів держави в суді у виключних випадках.

Відповідно до статті 23 Закону України «Про прокуратуру» прокурор здійснює представництво в суді законних інтересів держави у разі порушення або загрози порушення інтересів держави, якщо захист цих інтересів не здійснює або неналежним чином здійснює орган державної влади, орган місцевого самоврядування чи інший суб'єкт владних повноважень, до компетенції якого віднесені відповідні повноваження, а також у разі відсутності такого органу.

Абз. 3 частини 3 ст. 23 ЗУ «Про прокуратуру» встановлює ряд обмежень, щодо правовідносин, в яких прокурор може здійснювати представництво інтересів держави в суді:

Перше обмеження полягає у забороні представництва інтересів держави в особі державних компаній. Дане обмеження видається уточненням положень першого абзацу ст. 23 ЗУ «Про прокуратуру», де імперативно сформульовано, що представництво інтересів держави здійснюється виключно в особі суб'єктів владних повноважень, які відсутні у державних підприємств. В разі нездійснення чи неналежного здійснення захисту інтересів держави в суді таким підприємством, представництво його інтересів має здійснювати уповноважений державний орган, у віданні якого перебуває відповідне підприємство.

Друга група обмежень стосується представництва інтересів держави у правовідносинах, пов'язаних із виборчим процесом та проведенням референдумів. Виборчі правовідносини є достатньо специфічними а порядок вирішення публічно-правових спорів, які виникають в даній сфері, визначено розділом XI Виборчого кодексу України а також загальними положеннями та статтями 273-279 КАС України. За загальним правилом, суб'єктами судового оскарження в таких відносинах є учасники відповідного виборчого чи референтного процесу. Носіями владних повноважень в межах виборчого процесу серед них є лише виборчі комісії. Видається, що рішення законодавця щодо неможливості прокурорського представництва в таких спорах спрямована на недопущення порушення принципу незалежності виборчих комісій від втручання інших органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових та службових осіб (ст. 3 Закону України «Про Центральну виборчу комісію»).

Третя група обмежень пов'язана із неможливістю представництва прокуратурою інтересів держави у правовідносинах, пов'язаних із діяльністю Верховної Ради України та Президента України. Що цікаво, на відміну від згаданих відносин, представництво в суді інтересів держави в особі Кабінету Міністрів України та Національного банку України можливе, але лише прокурором Офісу Генерального прокурора або обласної прокуратури і виключно за письмовою вказівкою чи наказом Генерального прокурора, його першого заступника чи заступника відповідно до компетенції.

Верховна Рада України і Президент України здійснюють низку конституційних функцій, серед яких, зокрема, законодавча, установча, контрольна та інші. Повноваження ВРУ визначені статтею 85 Конституції України, повноваження Президента – статтею 106. Видається, що всі свої конституційні повноваження названі органи реалізують безпосередньо, а заходи владного впливу і форми контролю застосовують позасудовим способом, що по суті виключає можливість прокурора вступати у судовий процес від імені Верховної Ради України чи Президента України.

Що стосується можливих позовів до Верховної Ради України чи Президента України в інтересах тих чи інших суб'єктів владних повноважень, то такі внутрішньо-державні спори в принципі не підпадають під юрисдикцію судів загальної юрисдикції, та мають вирішуватися політичним шляхом або в межах механізмів системи стримувань та противаг, яка існує в рамках принципу поділу влад.

Крім того, варто зазначити, що названа функція органів прокуратури має реалізовуватися із урахуванням вимог статті 3 ЗУ «Про прокуратуру». Дана стаття, серед принципів діяльності органів прокуратури називає засаду незалежності прокурорів, політичної нейтральності прокуратури та недопустимості незаконного втручання прокуратури в діяльність органів законодавчої, виконавчої та судової влади.

Четверта група обмежень полягає у неможливості представництва прокурором інтересів держави у правовідносинах щодо створення та діяльності засобів масової інформації, а також політичних партій, релігійних організацій, організацій, що здійснюють професійне самоврядування, та інших громадських

об'єднань. Зазначені суб'єкти є елементами недержавної сфери – громадянського суспільства. Основною засадою існування громадянського суспільства є його автономність від надмірного державного втручання. Держава щодо таких інституцій здійснює лише реєстраційні та загальнонаглядові функції, як-то перевірка статусу неприбутковості громадської організації. Як видається, участь прокурора реалізації подібних функцій від імені профільних органів у законодавця асоціювалася саме із надмірним втручанням держави.

Таким чином, представництво прокурорами інтересів держави в суді у виключних випадках є конституційною функцією прокуратури України, яка спрямована на захист інтересів держави та суспільства у випадках, коли уповноважені державні органи та їх посадові особи не здійснюють такий захист самостійно. Законодавцем визначено низку правових відносин, в яких подібне представництво інтересів прокурорами не допускається. У доповіді ми спробували проаналізувати логіку запровадження згаданих обмежень.

*Кременчуцька Марія,
студентка 3-го курсу спеціальності «Право»
юридичного факультету СНУ ім. В. Даля.
Науковий керівник: Мезеря О.А.,
к.іст.н., доцент кафедри конституційного права,
юридичного факультету СНУ ім. В. Даля*

ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ДЕРЖАВНУ ЗРАДУ

В нашій країні донедавна траплялися лише одиничні випадки вчинення держаної зради, тому ст. 111 КК України до 2014 р майже не застосовувалась. Зазначені дії можуть спричинити велику шкоду нашому суверенітетові, територіальній цілісності, недоторканості та саме економіці України.

Деякі аспекти «державної зради» розглядалися такими авторам, як: Андрусів, О. Ф. Бантишев, Ю. В. Баулін, В. К. Грищук, Б. М. Діденко, О. О. Дудоров, С. В. Дяков, Л. М. Демидова.

Предметом складу злочину «державна зрада» є відомості, що становлять державну таємницю, зміст яких розкривається завдяки бланкетній диспозиції ст. 111 КК України. Відповідно, відомості, які становлять державну таємницю, мають такі ознаки: «1) є інформацією, яка підлягає засекречуванню, тобто існує обмеженість на поширення та доступ до конкретних секретних даних; 2) є значущими та важливими для інтересів держави; 3) щодо цієї інформації встановлюється особливий порядок обігу; 4) чітко визначені у сферах, у яких вона може існувати» [1].

Вчинення державної зради може втілюватися у наступних формах об'єктивної сторони: шпигунство, перехід на бік ворога в умовах воєнного стану або в період збройного конфлікту та наступний прерії це надання іноземній державі, іноземній організації або їх представникам допомоги в проведенні підривної діяльності проти України.

Поширеними є випадки, коли спецслужби РФ намагаються здійснити масштабні вербування українських громадян, зазвичай військових, для вчинення ними державної зради. І саме через такі випадки до КК України прийнято зміни, згідно з якими скасовано строки давності щодо злочинів проти основ національної безпеки України, зокрема й за вчинення державної зради, а також встановлено додаткове покарання у вигляді конфіскації нажитого майна. «Покаранням є позбавлення волі на строк від дванадцяти до п'ятнадцяти років з конфіскацією майна або без такої (частина 1 статті 111 Кримінального кодексу України)» [1].

Склад злочину державної зради є формальним. Відповідальність за державну зраду настає незалежно від заподіяння конкретної шкоди, яка часто буває істотно віддаленою від діяння в часі, важко піддається конкретизації та доказуванню.

Державна зрада вчинена шляхом шпигунства полягає у здійсненні таких дій: передача іноземній державі, іноземній організації або їхнім представникам відомостей, що становлять державну таємницю; збирання з метою передачі названим адресатам відомостей, що становлять державну таємницю. Водночас зберігання відомостей, що становлять державну таємницю, за вказівкою представника іноземної держави чи організації не слід відносити до

цього способу державної зради. Такі дії необхідно розглядати як третій спосіб державної зради – надання громадянином України допомоги іноземній державі, іноземній організації чи їхнім представникам у проведенні підривної діяльності проти України. Надання іноземній державі, іноземній організації або їхнім представникам допомоги у проведенні підривної діяльності проти України можна назвати загальним способом державної зради, різновидами якої є перехід на бік ворога та шпигунство. Відтак очевидно, що третій спосіб державної зради буде наявним тільки тоді, коли вчиняються вказані дії, що не охоплюються першими двома способами.

На підставі аналізу ст. 111 «Державна зрада» КК України доведено, що суб'єкт цього злочину є спеціальним, якому властива низка ознак. Ознакою, яка виокремлює осіб, котрі вчинили державну зраду, з-поміж інших суб'єктів злочинів, є наявність громадянства України. Встановлено, що громадянин України, щодо якого оформлюють припинення громадянства України, до видання Указу Президента України про припинення громадянства України користується тим обсягом прав, якими наділені передовсім громадяни України. Такий громадянин перебуває під суверенітетом держави, яка має його захищати. У свою чергу, держава може вимагати від громадянина виконання певних обов'язків. За таких умов вчинення вказаним громадянином суспільно небезпечного діяння, яке містить ознаки державної зради, має отримати кримінально-правову оцінку за ст. 111 КК України.

Звільняється від кримінальної відповідальності громадянин України чи особа, яка має громадянство України та приналежність до громадянства іншої держави (інших держав) одночасно, якщо ними припинено вчинення діяння, спрямованого на шкоду суверенітетові, територіальній цілісності та недоторканності, обороноздатності, державній, економічній чи інформаційній безпеці України, якщо була можливість доведення злочину до кінця, добровільно повідомлено органи державної влади про вчинене і якщо при цьому не завдано шкоди національній безпеці України.

Література:

1. Кримінальний кодекс України//Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 25-26, ст.131

*Лиман К. С.,
Студентка 2-го курсу спеціальності «Право»
Юридичного факультету СНУ імені Володимира Даля,
Науковий керівник: Денисенко Г.О.,
к.психол.н., доцент,
кафедри конституційного права СНУ ім. В. Даля*

ДОВЕДЕННЯ ДО САМОГУБСТВА

Самогубство – це велика соціальна проблема, яка є розповсюдженою для світу. Проблема є настільки актуальною, що Всесвітня організація охорони здоров'я висловлює занепокоєння високими показниками смертності внаслідок самогубств. Загалом у світі кожні 40 секунд помирає людина, котра вирішила звести рахунки з життям [1]. Проблема носить гендерно-обумовлений характер, зокрема у заможних країнах чоловіки майже втричі частіше вкорочують собі віку, ніж жінки; високий рівень самогубств спостерігається серед підлітків.

За весь 2020 рік в Україні зафіксували 123 таких випадки, а протягом перших трьох місяців 2021 року відбулося 101 випадок ситуацій, пов'язаних з суїцидом серед дітей. Лише в лютому 2021 р. в різних районах Києва наклали на себе руки четверо дівчат. За даними Єдиного державного реєстру досудових розслідувань, у 2017 році вчинили самогубство 166 підлітків, у 2018-му — 97, у 2019 — 111, а у 2020 році — 123 неповнолітніх. Станом на березень 2021 року зафіксовано 101 випадок.

Одна з найпоширеніших причин самогубств- це депресія та розлади, які можуть бути викликані вживанням алкоголю та іншими забороненими речовинами, а також наявність моментів, коли людина втрачає здатність контролювати свій психічний стан в стресових

ситуаціях та проблемах: фінансові проблеми, розрив відносин або хвороба.

Високі показники самогубств стосуються найбільш уразливих груп, які піддаються дискримінації, наприклад, біженці і мігранти, особи з нетрадиційною сексуальною орієнтацією, ув'язнені.

Особливу увагу слід звернути на кримінальний аспект самогубств, вчинених через насильство - доведення до самогубства ст.120 ККУ [2].

У Постанові Пленуму ВСУ «Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи» зазначено, що доведення особи до самогубства або до замаху на самогубство настає за умови, що потерпілий вчинив відповідні дії внаслідок жорстокого поводження з ним, шантажу, примушування до вчинення протиправних дій або систематичного приниження його людської гідності винним. В пленум вказано, що під жорстоким поводженням слід розуміти безжалісні, грубі діяння, які завдають потерпілому фізичних чи психічних страждань таких як мордування, систематичне заподіяння тілесних ушкоджень чи побоїв, позбавлення їжі, води, одягу, житла тощо. Щодо систематичного приниження людської гідності, то ним є тривале принизливе ставлення до потерпілого у вигляді постійних образ, глумління над ним тощо [3]

Варто зазначити, що велика кількість кримінальних проваджень, відкритих правоохоронними органами навіть не доходить до суду. Причинами такої ситуації полягає, зокрема, у складності зібрання доказів, складанні повної картини складу злочину, визначенні суб'єкта.

Сьогодні з'явилися новітні способи вчинення злочину за допомогою використання телекомунікаційних мереж. Жертвам киберзалякувань, втягнення до різного роду соціальних груп в мережі є переважно підлітки. Як зазначає В.Д. Чабанюк: «Сучасні зміни до ст. 120 Кримінального кодексу України не вирішили усі проблеми з тлумаченням поняття «доведення особи до самогубства», до того ж потягли зміни у правилах кваліфікації правопорушень, пов'язаних з діяльністю «груп смерті» в соціальних інтернет-мережах та мобільних додатків IP телефонії» [4, С.197].

Харківський національний університет внутрішніх справ, Департамент кіберполіції, Управління ювенальної превенції Департаменту превентивної діяльності Національної поліції України разом з користувачами Telegram чат-боту «СтопНаркотик» вже заблокували роботу десятка електронних адрес «груп смерті». [5]

Особливістю злочині, пов'язаних з такими «розвагами»:

1) відсутність реального контакту куратора віртуальної групи з потерпілим;

2) неможливість встановити особу злочинця;

3) відсутність у кримінально-правовій нормі положень, що конкретизують визначення таких дій злочинними, а саме такими, що доводять до самогубства.

З цього випливає необхідність розширення кримінально-караних способів доведення до самогубства.

Таким чином, слід зробити висновок, що самогубство, а особливо доведення до самогубства, потребує великої уваги як на всесвітньому так і на національному рівні.

Література:

1.Офіційний сайт Всесвітня організація охорони здоров'я// Режим доступу: <https://www.who.int/topics/suicide/ru/>

2. Кримінальний кодекс України: закон України від 05.04.2001 № 2341-III // БД «Законодавство України»/ВР України.

Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>

3. Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я

особи: постанова Пленуму Верховного Суду України від 07.02.2003 № 2 // «Законодавство України»/ВР України. Режим доступу:

<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0002700-03>

4. Чабанюк В.Д. Кваліфікація сучасних проявів доведення до самогубства // Науковий вісник публічного та приватного права Випуск 1, том 2, 2019.- С.197-204

5.Офіційний сайт Національної поліції// Режим доступу: <https://www.npu.gov.ua/news/kiberzlochini/anton-gerashhenko-dlya-borotbi-z-dityachim-sujiczidom-potribna-sistemna-robota/>

5. Закон України «Про внесення зміни до статті 120 Кримінального кодексу України щодо встановлення кримінальної відповідальності за сприяння вчиненню самогубства»//Відомості Верховної Ради (ВВР), 2018, № 13, ст.72// від 08.02.2018// Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2292-19#Text>

Лінькова Катерина

студентка 2 курсу групи ПР-192 СНУ ім. В. Даля
Науковий керівник: к.іст.н., доц. **Мезеря О.А.**

ІНФАНТИЦИД: ОСОБЛИВОСТІ КВАЛІФІКАЦІЇ

Конвенція про права дитини покладає на держави-учасниці цієї Конвенції обов'язок захищати дітей від будь-яких обмежень їх прав і свобод. На жаль, досі, навіть у економічно розвинутих та демократичних країнах, існує таке явище, як вбивство новонародженої дитини матір'ю - інфантицид. Це пов'язано з багатьма причинами, «...деякі з них мають заздалегідь запланований характер, наприклад, батьки не хотіли народження дитини, але не проводили вчасно штучне переривання вагітності; бувають випадки коли мати вбиває свою новонароджену дитину через психічні розлади, спричинені пологам, водночас умисел виникає раптово» [1]. Аналіз норми, яка передбачає відповідальність за умисне вбивство матері новонародженою дитиною (ст. 117 Кримінального кодексу України) дає підстави зробити висновок, що в першому та другому наведених прикладах жінка буде підлягати кримінальній відповідальності за цією статтею. Виникає запитання, у чому тоді проявляється привілейований характер цієї норми?

Вважається, що суб'єктом правопорушення може бути жінка, яка народила дитину, і в той же час є його біологічною матір'ю, сурогатною матір'ю. Недоліком у розробці складу вбивства матері новонародженою дитиною є відсутність у суб'єктивних ознак складу правопорушення знаходження матері у психотравмуючій ситуації.

Психотравмуюча ситуація може настати задовго до пологів і тривати довгий час після них, а тривалість психофізичного стану залежить від особливостей психіки жінки. Ці ознаки вбивства матері її новонародженої дитини слід враховувати, вважаючи вчиненим за обставин, що пом'якшують відповідальність.

Л. Кругліков зазначає, що «...під час вбивства під час пологів або відразу після них у стані породіллі спостерігаються деякі аномалії, які впливають на можливість усвідомлення власної поведінки та прийняття рішення, і ці аномалії є узагальнено законодавцем, і ця презумпція оголошується незаперечною» [2, с. 251].

Тому, якщо в «...певних випадках виявляється, що пологи пройшли без ускладнень і не спровокували появу якихось помітних психічних розладів, але тим не менше, з якихось причин вбили дитину під час або відразу після пологів, вчинок не повинен бути кваліфікованим як правопорушення на загальних підставах, а за ст. 117 КК» [3].

Об'єктом злочину є життя новонародженої дитини. Для того, щоб належним чином кваліфікувати інфантицид, першим кроком є відокремлення його від аборту. У ст. 117 КК України зазначено, що вбивство може бути вчинено як під час пологів, так і після пологів. Тому виникає запитання: то що означає поняття «новонароджена дитина», чи можна віднести до дітогубства позбавлення життя немовляти до початку його дихання або навіть до народження? Очевидно, що для визначення періоду часу, протягом якого слід розглядати розглянуте правопорушення, слід кваліфікувати ст. 117 Кримінального кодексу України щодо запобігання необ'єктивності судових рішень.

Оскільки потерпілою є новонароджена дитина, вирішення питання про початок життя людини, з якого починається її кримінально-правовий захист, є особливо важливим. Узагальнюючи медичні критерії для визначення періоду живонародження, новонародженою слід вважати дитину з моменту народження до 28 днів життя. Сучасні медичні критерії для визначення початкового моменту життя людини, зазначені в Інструкції з визначення критеріїв для перинатального періоду, живонародження та мертвонародження, затвердженої наказом МОЗ України № 179 від 29 березня 2006 р.

«Живонародження – це вигнання або вилучення з тіла матері плода, який після вигнання / видалення дихає або має якісь інші ознаки життя, такі як серцебиття, пульсація пуповини, певний рух скелетних м'язів» [4].

Є. Побігайло звертає увагу на «три критерії новонародженості: педіатричний, акушерський та судово-медичний. При цьому в педіатрії він дорівнює одному місяцю з моменту констатації живонародженості, в акушерстві – одному тижню, в судовій медицині – одній добі» [5, с. 97].

Посилаючись на медичну літературу, наступні 2-4 години після пологів визначаються як ранній післяпологовий період. З закінченням цього періоду починається пізній післяпологовий період.

Тому вважається правильним розуміти термін «відразу після пологів» як проміжок часу, який збігається з раннім післяпологовим періодом. Процеси, що відбуваються в організмі жінки після неускладнених пологів, є фізіологічними, тому вона вважається здоровою через 2-4 години раннього післяпологового періоду. А перед цим вони стежать за загальним станом породіллі та надають необхідну медичну допомогу. З цим важко погодитися, оскільки ранній післяпологовий період може пройти з ускладненнями, оскільки переважна більшість дітогубств відбувається після пологів, які відбуваються поза медустановами та без будь-якої допомоги з боку інших осіб. Тому такий період може тривати більше 2-4 годин. У літературі, поряд із зазначеним, існують і інші погляди. Отже, період «відразу після пологів» – це часовий інтервал, який необхідно встановити в кожному конкретному випадку, і неможливо визначити його однозначно, оскільки він індивідуальний для кожної жінки. Тому найбільш прийнятною є позиція С. Бородіна. Він заперечує встановлення будь-якого заздалегідь визначеного періоду і вважає, що період «відразу після пологів» закінчується з того моменту, як мати почала годувати дитину [6, с. 174].

Досліджуючи матеріали слідчої та судової практики, вбивство матір'ю її новонародженої дитини відразу після пологів майже ніколи не вчинялося після годування дитини. Важкий психофізичний стан жінки, що дозволяє кваліфікувати правопорушення, вчинене в межах ст. 117 Кримінального кодексу України, закінчується початком

годування. Приступаючи до годування, жінка усвідомлює свій обов'язок піклуватися про дитину, а це означає, що вона вже не знаходиться під впливом важкого психофізичного стану. Ще в давнину право на життя підтверджувалося актом годування дитини. Отже, часовий проміжок «відразу після пологів» починається після народження дитини і закінчується першим годуванням, і тому неможливо встановити заздалегідь визначену дату, коли дитина вважається новонародженою.

Отже, на наш погляд, норма Кримінального кодексу України, яка встановлює кримінальну відповідальність за умисне вбивство матір'ю її новонародженої дитини під час або відразу після пологів, вимагає додаткового вивчення та внесення змін. Зокрема, статтю 117 Кримінального кодексу України слід доповнити та вказати умови психотравмуючої ситуації під час вчинення вбивства матір'ю її новонародженої дитини у важкому психофізичному стані, спричиненому пологами. Крім того, у згаданій статті дуже важливо визначити період новонародженості, щоб правильно оцінити час скоєння злочину.

Література:

1. «Конвенція про права дитини», 1989 р. URL: www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/childcon.html
2. Кругликов Л. Уголовное право России. Особенная часть. М.: БЕК. 2004. 448 с.
3. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25-26. ст. 131.
4. Наказ Міністерства охорони здоров'я України № 179 від 29.03.2006 р. Про затвердження Інструкції з визначення критеріїв перинатального періоду, живонародженості та мертвонародженості, Порядку реєстрації живонароджених і мертвонароджених. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>.
5. Антонян Ю., Гончарова Ю. Убийство матерью новорождённого ребенка: уголовно-правовые и криминологические проблемы. LexRussia. 2018. № 3. С. 94-114

6. Бородин С. Преступления против жизни. М. : Юридический центр Пресс, 1999. 356 с.

Михайлова Дар'я,

студентка 4 курсу групи ПР-172д юридичного факультету
Східноукраїнського національного університету імені
Володимира Даля

Науковий керівник: професор, д. ю. н. **Розовський Б.Г.**

ПОВЕРНЕННЯ ОБВИНУВАЛЬНОГО АКТА ПРОКУРОРУ: СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

На сьогоднішній день одними з основних інститутів кримінального судочинства є такі: інститут повідомлення особі про підозру (притягнення до кримінальної відповідальності); інститут зміни обвинувачення; інститут зміни обвинувачення та часткова відмова від підтримання державного обвинувачення у суді. Крім того, наявність у Кримінальному процесуальному кодексі України (далі - КПК) механізму судового захисту змушує сторони провадження чітко дотримуватися вимог та принципів кримінального процесуального законодавства. Питання щодо підстави повернення обвинувального акту є досить актуальним, тому що у нормах КПК України відсутня чітка регламентація процедури його повернення та також відсутнє коло осіб, які мають право заявляти таке клопотання.

Метою наукового дослідження є науковий та правовий аналіз сутності обвинувального акту, вирішення проблемних питань, які виникають під час повернення обвинувального акту прокурору.

Над актуальними проблемами повернення обвинувального акту прокурору працювали такі відомі науковці, як О.М. Комарницька, О.О. Торбас, Я.В. Замкова, В.Г. Радіонов та інші.

Перед тим, як перейти до проблемних питань повернення обвинувального акту прокурору, необхідно розкрити поняття обвинувального акту. Відповідно до ч. 4 ст. 110 КПК України обвинувальним акт є процесуальним рішенням, яким прокурор

висуває обвинувачення у вчиненні кримінального правопорушення та яким завершає досудове розслідування [1].

Необхідно зазначити, що до типових порушень, які стосуються змісту та форми самого обвинувального акту, слід віднести неправильність або відсутність в обвинувальному акті такої інформації, як дата його складання та затвердження; повні анкетні відомості потерпілого, обвинуваченого; правова кваліфікація кримінального правопорушення; формулювання обвинувачення.

До типових порушень, що стосуються змісту та наявності додатків до обвинувального акту, слід віднести не долучення розписки про отримання обвинуваченим його або його захисником копії обвинувального акту; не долучення роз'яснення прокурора обвинуваченому у вчиненні злочину, за який передбачено покарання у вигляді довічного позбавлення волі [2].

Якщо зупинитись на одній з таких підстав повернення обвинувального акту прокурору, як відсутність в обвинувальному акті формулювання обвинувачення та правової кваліфікації дій особи, то таке порушення фактично унеможлиблює якісно та в повній мірі здійснювати захист від пред'явленого обвинувачення, та це, безсумнівно, порушує право особи на захист, й як наслідок слугує вагомою підставою для скасування вироку суду.

Норми, які викладені у ст. 314-317 КПК України є неконкретними та недостатніми, тому що містять досить загальні положення [1]. Ось, наприклад, в КПК України не міститься відомостей, скільки саме часу є у прокурора для виправлення помилок та складання нового акту, тобто обвинувальний акт фактично повертається прокурору, втім суд не встановлює час для усунення недоліків, тому що його участь в цьому кримінальному провадженні фактично завершується винесенням відповідної ухвали про повернення.

На нашу думку, вирішення даного питання може полягати в тому, що необхідно запровадити такі правові інститути, «залишення обвинувального акту без руху» чи «відкладення розгляду судом першої інстанції до виправлення помилок» з встановленням конкретних строків для того, аби усунути недоліки, які можуть

варіюватися в залежності від кількості недоліків, які необхідно усунути. Дані строки можуть встановлюватися на розсуд законодавця.

Слід зупинитися на тому, що результати аналізу судової практики свідчать про те, що таке процесуальне порушення, як невручення підозрюваному копії обвинувального акту й реєстру матеріалів досудового розслідування здебільшого тягне за собою повернення обвинувального акту прокурору [3]. На нашу думку, задля забезпечення права на захист у підготовчому судовому засіданні суд самостійно має з'ясувати в обвинуваченого, чи бажає він отримати обвинувальний акт з додатками, вручити його копії та надати час для ознайомлення обвинуваченого з його змістом.

Відповідно до п. 6 ч. 2 ст. 291 КПК України обвинувальний акт має містити відомості щодо обставини, які обтяжують чи пом'якшують покарання [1]. Так, ухвалою Дзержинського районного суду м. Харкова від 04.06.2019 року обвинувальний акт було повернуто прокурору місцевої прокуратури для усунення недоліків (справа №638/11028/18) [4]. Підставами стало те, що в обвинувальному акті зазначено, що відповідно до ст. 67 КК України, обставин, що обтяжують покарання обвинуваченого, не встановлено, тоді як останнім вчинено злочин щодо особи похилого віку - потерпілій у квітні 2018 року виповнилось 78 років, що у відповідності до ст.67 КК України відноситься до обставин, що обтяжують покарання [5]. Також не зазначено як обставину, що обтяжує покарання те, що обвинувачений вчинив кримінальне правопорушення у стані алкогольного сп'яніння. Враховуючи викладене, обвинувальний акт не відповідає вимогам, наведеним у ст. 291 КПК України [1].

Разом з тим, норми КПК України не містять положень, в яких би було вказано хто повинен складати виправлений обвинувальний акт [6]. На нашу думку, якщо первинний обвинувальний акт було складено слідчим, то виправлений обвинувальний акт повинен складати прокурор, а у випадку, якщо обвинувальний акт було складено прокурором, то виправлений обвинувальний акт повинен складати прокурор, що є вищим за посадою.

Таким чином, як і будь-який документ, обвинувальний акт може містити недоліки. Положення чинного КПК України не містять

чіткої регламентації процедури повернення обвинувального акту та також кола осіб, які мають право заявляти таке клопотання про повернення такого акту, тобто норми даного КПК України потребують доопрацювання. Прокурор зобов'язаний складати обвинувальний акт без допущення порушень прав та свобод людини та чітко дотримуючись положень чинного законодавства.

Література:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 2013 року. Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2013. – Ст. 314-317.

2. Комарницька О.М., Радіонов В.Г. Актуальні питання повернення обвинувальних актів та прийнятих за цим рішень / О. Комарницька, В. Радіонов // Вісник прокуратури. 2015. № 6. С. 73–85.

3. Торбас О.О. Повноваження прокурора на стадії досудового розслідування при затвердженні обвинувального акта / О.О. Торбас // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки». 2018. № 4. С. 171–174.

4. Ухвала про повернення обвинувального акту Дзержинського районного суду м. Харкова від 04.06.2019 №638/11028/18. Єдиний державний реєстр судових рішень: [Електронний ресурс] – URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93424114>.

5. Кримінальний кодекс України від 28 грудня 1960 року // ВВР. — 1961. — № 2. – Ст. 67.

6. Замкова Я.В. Деякі питання підстав повернення обвинувального акту/ Я.В. Замкова // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер. : Юриспруденція. – 2016. - № 19.

*Михайлюк Сергій,
студент 2 курсу спеціальності «Право»
юридичного факультету СНУ ім. В. Даля
Науковий керівник: Татаренко Г.В.,
к.ю.н., доцент
завідувачка кафедри конституційного права
СНУ ім. В. Даля*

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ КВАЛІФІКАЦІЇ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ ВЛАСНОСТІ

На сьогоднішній день найбільш розповсюдженими кримінальними правопорушеннями в Україні, які скоюються фактично кожного дня, є кримінальні правопорушення проти власності. Під час удосконалення кримінального законодавства України кваліфікація таких правопорушень дуже важлива, оскільки правильний та чіткий аналіз складу кримінального правопорушення, дозволяє знайти нормативне підкріплення і справедливо покарати винну особу. Науковий аналіз особливостей кваліфікації кримінальних правопорушень дозволяє виявити та подолати прогалини і колізії, які іноді можуть траплятися через нечітку правову характеристику кримінально – правової норми.

Відповідно до статті 17 основоположного міжнародно – правового акту ООН – «Загальної декларації прав людини», «...кожна людина має право володіти майном як одноособово, так і разом з іншими та ніхто не може бути безпідставно позбавлений свого майна» [1]. Це положення дозволяє зробити висновок, що право власності для людини є певним матеріальним «скарбом», який дедалі частіше у нашому суспільстві зараз потребує кримінально – правової охорони.

Поняття «кримінальні правопорушення проти права власності» у юридичній літературі трактують по різному: деякі науковці стверджують, що це фактично посягання на одразу три складові ознаки суб'єкта права власності: володіння, користування та розпоряджання. Інші ж стверджують, що це суспільно – небезпечні і

неправомірні дії, що порушують лише одну таку складову. Як зазначає В. В. Сухонос; «...ці види кримінальних правопорушень є безпосередніми діяннями, що можуть порушувати право володіння або ж іншими неналежними способами заподіяти значну майнову шкоду або здійснювати загрозу заподіяння такої шкоди» [2, с. 165].

Суспільна небезпека кримінальних правопорушень проти власності нерідко можуть бути поєднані з іншими складами кримінальних правопорушень, що різняться за своєю сутністю і тоді важко здійснити кримінально – правову кваліфікацію за простою формулою кваліфікації.

Розвиток цивілізованого суспільства не може бути сталим без забезпечення державних механізмів захисту права власності, охорони прав суб'єкта від протиправних посягань на його матеріальні блага. Безумовно, існує багато способів захисту порушеного права власності, наприклад цивільно-правові, але наявність кримінально-правового захисту скеровано на цілковиту охорону таких майнових відносин від кримінальних правопорушень.

В період стрімких загострень політичної ситуації на території нашої держави, почали зростати випадки порушень кримінальних правопорушень проти власності. Якщо в 2014 році загальна кількість таких порушень сягала 311342 випадки, що складає близько 59% від загальної кількості всіх кримінальних правопорушень, то в 2017 році вона сягала 335910 випадкам, що становило 64,12%.

Період	Усього	Кількість	Питома вага %
2001	503676	325514	64,63
2002	450661	267724	59,41
2003	556351	353909	63,61
2004	520105	317443	61,03
2005	485725	278315	57,30
2006	420900	215648	51,23
2007	401293	187768	46,79
2008	384424	173751	45,20
2009	434678	242766	55,85
2010	500902	318216	63,53
2011	515833	339326	65,78
2012	443665	296798	66,90
2013	563560	334821	59,41
2014	529139	311342	58,84
2015	565182	362213	64,09
2016	592604	405549	68,44
2017	523911	335910	64,12
2018	487133	303850	62,38
2019	444130	257608	58,00
Усього	9319350	5628471	60,40

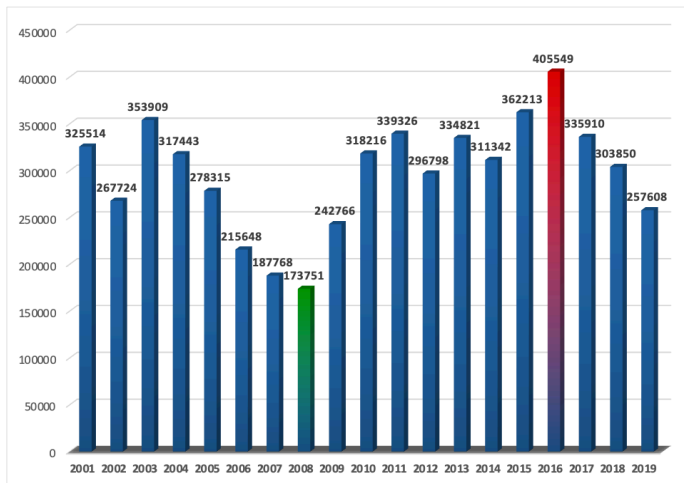

Рис. 1 – Динаміка скоєння правопорушень проти власності в Україні [3]

На нашу думку, починаючи з 2019 року ми бачимо поступову помітну тенденцію до зменшення даного виду правопорушень, оскільки суспільство звертає увагу на кримінально-правову норму як правило поведінки, що визнається державою та закріплюється у свідомості наших громадян.

Сталою проблемою кваліфікації кримінальних правопорушень є проблема розмежування крадіжки та грабежу. Складність такої кваліфікації проявляється в самому способі учинення суспільно – небезпечного діяння, оскільки ми знаємо, що крадіжка є таємним викраденням майна, а грабіж – відкритим. В цьому можна побачити прогалину не лише у нашому кримінальному законодавстві, але й у законодавстві інших країн Європейського Союзу, що полягає у відсутності механізму диференціації ознак кримінальної відповідальності в залежності від способу вчинення суспільно – небезпечного діяння (відкритого чи таємного), які могли б розмежовувати вище запропоновані кримінальні правопорушення. На нашу думку, щоб вирішити це питання, потрібно внести комплексні зміни до кримінального законодавства, які б не суперечили нормам Конституції України і інших нормативно – правових актів нашої держави. Ці зміни допомогли б відрізнити

таємне викрадення від відкритого за ознаками диференціації, що полегшило б кримінально – правову кваліфікацію.

Актуальною проблемою кваліфікації, на нашу думку, можна вважати нечітке співвідношення у кримінальному праві юридичних конструкцій «викрадення» та «розкрадання». На думку Н. О. Антоноюка, поняття «розкрадання» і «викрадення» співвідносяться як частина і ціле, тобто розкрадання є більш широким поняття і включає в себе інші, у тому числі і викрадення [4, с. 307]. З цього випливає, що його твердження є дійсно правильними відносно кваліфікації кримінальних правопорушень проти власності, адже якщо більш неточно зрозуміти ці терміни, то це буде означати порушення норм кримінально – правової кваліфікації і як наслідок порушення всього кримінального законодавства.

Під час проведення цього дослідження, було звернено увагу на досить цікаву справу ЄСПЛ, адже судова практика вже протягом довгого часу входить до джерел кожної цивілізованої країни європейського співтовариства. Мова йде про рішення ЄСПЛ у справі «Х і Y проти Північної Македонії» [5]. Незважаючи на вчинення етнічними ромами кримінального правопорушення проти власності (крадіжки), їм було надано по 7500 євро справедливої сатисфакції (відшкодування моральної шкоди). Цей приклад говорить про те, що існує певне жорстоке поводження з затриманими на місці скоєння правопорушення. На цю проблему потрібно звертати увагу і нашій державі, оскільки така ситуація трапляється фактично у кожній країні Європейського Союзу.

Отже, чіткі позиції з точки зору проблематики Особливої частини кримінального права України зараз вимагають продовження дискусії щодо кваліфікації найбільш небезпечних кримінальних правопорушень у нашій державі та прийняття відповідних законодавчих змін.

Література:

1. Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 року: [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text

2. Сухонос, В.В. Кримінальне право України. Особлива частина: підручник / В.В. Сухонос, Р.М. Білоконь, В.В.Сухонос (мол.) / за заг. ред. доктора юрид. наук, проф. В.В. Сухоноса. Суми : ПФ "Видавництво "Університетська книга", 2020. - 672 с.

3. В'юник М.В. «Інфографіка застосування Кримінального кодексу України: за даними 2001-2019 років».

4. Антонюк Н. О. «Розкрадання» та «викрадення»: співвідношення понять / Н. Антонюк // Проблеми державотворення і захист прав людини : матеріали XVIII регіональної наук.-практ. конф. (м. Львів, 26—27 січня 2012 р.). — Л., 2012. - С. 305-307.

5. Рішення Європейського суду з прав людини у справі: «Х і У проти Північної Македонії» [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.echr.com.ua/translation/sprava-x-i-y-proti-pivnichno%D1%97-makedoni%D1%97/>

*Петрушков С.С.,
студент ОС «магістр» спеціальності 081 «Право»
юридичного факультету СНУ ім. В. Даля
Науковий керівник: **Розовський Б.Г.**,
д.ю.н., професор, завідувач кафедри правознавства СНУ ім.
В. Даля*

ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ДОКАЗІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Цифрові технології займають невід'ємне місце у повсякденному житті кожної людини. Результати людської діяльності все більше знаходять своє відображення в електронному вигляді, зокрема ті, що набувають значення юридичних фактів.

Законом України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» окреслені такі поняття, як кіберпростір, кіберзлочин, кібератака тощо. Водночас сьогодні в Україні залишаються невизначеними або визначені неоднозначно багато категорій, пов'язаних із електронною інформацією, унеможливаючи

ї використання, у тому числі й як джерела доказів у кримінальному судочинстві [1, с. 38].

Науковець О. Корнейко стверджує, що електронні докази – докази, які можна отримати в електронній формі за допомогою електронних пристроїв, комп'ютерних носіїв інформації, а також комп'ютерних мереж, у тому числі через мережу Інтернет [2, с. 6].

Особливість електронних доказів, на відміну від інших джерел доказів, полягає у тому, що вони створені за допомогою електронних пристроїв, зберігаються і поширюються лише за допомогою електронних носіїв інформації та комп'ютерних або телекомунікаційних мереж. Найбільша складність використання деяких електронних доказів у доказуванні, полягає у неможливості безпосереднього сприйняття цих даних людиною [3, с. 171]. Такі докази стають доступними для сприйняття людиною лише після обробки засобами електронної техніки з відповідним програмним забезпеченням. Крім того, питання забезпечення їхньої належності та допустимості є край актуальними, адже електронні докази легше змінити чи підробити, ніж традиційні форми доказів.

Доказами в кримінальному провадженні згідно з кримінальним процесуальним законодавством України є фактичні дані, отримані в передбаченому Кримінальним процесуальним кодексом України порядку, на підставі яких слідчий, прокурор, слідчий суддя і суд встановлюють наявність чи відсутність фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню (ч. 1 ст. 84 КПК Країни) [4]. Процесуальними джерелами доказів є показання, речові докази, документи, висновки експертів (ч. 2 ст. 84 КПК Країни) [4].

Важливо зазначити, що відповідно до ч. 2 ст. 99 КПК України електронні носії інформації вважаються документами. Однак не завжди слідчому вдається отримати і залучити до матеріалів справи оригінали документів.

Разом з тим, ч. 1 ст. 7 Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг» визначено, оригіналом електронного документа вважається електронний примірник документа з обов'язковими реквізитами, у тому числі з електронним підписом автора або підписом, прирівняним до власноручного

підпису відповідно до Закону України «Про електронні довірчі послуги» [5]. Водночас, оригіналом електронного документа, згідно ч. 3 ст. 99 КПК України законодавець вважає його відображення, не конкретизуючи форму такого відображення. При цьому візуальною формою подання електронного документа, як визначено у ст. 5 Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг», є відображення даних, які він містить, електронними засобами або на папері у формі, придатній для сприйняття його змісту людиною [5]. Керуючись принципом безпосередності дослідження, єдиною формою подання електронного документа до суду в кримінальному провадженні для сприйняття його як процесуального джерела доказів, зважаючи на обов'язкову вимогу щодо його матеріальності, є подання його відображення на папері. Вбачається, що лише у такому відображенні електронного документа суд може надавати такого самого значення, як самому електронному документу та розглядати його як джерело доказів [1, с. 41].

Кримінальне процесуальне законодавство не передбачає спеціальних критеріїв допустимості електронних доказів, у тому числі стосовно порядку їх процесуального закріплення. Проте, у статті 8 Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг» чітко визначено, що юридична сила електронного документа не може бути заперечена виключно через те, що він має електронну форму. Допустимість електронного документа як доказу також не може заперечуватися виключно на підставі того, що він має електронну форму [5].

Виявлення, фіксація і використання електронних доказів у процесі доказування викликає певні труднощі. Як наслідок, низький рівень постановлення обвинувальних вироків у кримінальних провадженнях.

Кримінальним процесуальним кодексом України передбачено, що електронна інформація набуває статусу процесуального джерела доказів, якщо суб'єкт розслідування отримав її під час певних процесуальних дій: огляду, обшуку, тимчасового доступу до речей і документів, тимчасового вилучення майна тощо. При цьому законодавець, не уточнюючи під час якої саме, вимагає участі в її проведенні спеціаліста. Залучають спеціаліста і тоді, коли в

разі необхідності слідчий, прокурор здійснює копіювання інформації, що міститься в інформаційних (автоматизованих) системах, телекомунікаційних системах, інформаційно-телекомунікаційних системах, їх невід'ємних частинах (ч. 2 ст. 168 КПК України) [4]. Але законодавець, залучаючи спеціаліста як обов'язкового учасника процесуальних дій, пов'язаних з електронною інформацією, не передбачає кваліфікаційного рівня такого спеціаліста, що також ставить під сумнів допустимість використання такої інформації як доказу. Крім того, у разі коли вибір спеціаліста визначається самим суб'єктом розслідування, логічним є питання щодо необхідності правової регламентації обов'язкового залучення суб'єкта – носія спеціальних знань до процесу розслідування [1, с. 43].

Важливе значення у кримінальному судочинстві має належне та допустиме фіксування електронних доказів. Касаційний кримінальний суд у складі Верховного Суду України сформулював правову позицію в постанові від 07.08.2019 року у справі №607/14707/17 та погодився з висновком суду апеляційної інстанції, в частині того що електронний носій інформації є недопустимим як доказ, оскільки був отриманий від потерпілого не уповноваженою на те посадовою особою органу досудового розслідування (оперативним працівником) та без дотримання вимог кримінального процесуального закону (поза межами кримінального провадження, тобто до внесення відомостей в Єдиний реєстр досудових розслідувань, а також до проведення огляду місця події) [6].

Зазначене вказує на те, що суди віддають перевагу безумовної необхідності дотримання формальних вимог процесуального оформлення доказової інформації над її значущістю, силою, вагою для доведення обставин, що мають значення для кримінального провадження.

Також цікавий приклад наводить науковець М. Гуцалюк, у якому вилучений під час обшуку електронний носій інформації відформатований власником напередодні та не містить жодних фактичних даних. Проте під час комп'ютерно-технічної експертизи відновлено певну інформацію, що містить відомості про подію правопорушення, яку розслідують. Однак, враховуючи причинно-наслідковий зв'язок, логіку появи цієї інформації порушено, що

ставити під сумнів допустимість її як доказу. При цьому науковець М. Гуцалюк стверджує, що електронний носій інформації є документом з погляду процесуального джерела доказів, водночас процесуальний статус інформації, яку він містить, не визначений. Крім того, якщо цю інформацію перемістити на інший носій, то незрозуміло, яким буде процесуальний статус нового носія. Таким чином, законодавець має чітко усвідомлювати сутність електронної інформації та специфічність її природи, зважати на це у відповідних нормах і категоріях кримінального процесуального законодавства, що уможливить її використання як процесуального джерела доказів та використання в процесі доказування [1, с. 42].

Враховуючи зазначене, у законодавстві України чітко не визначені порядок збирання та забезпечення електронних доказів, способи їхнього дослідження, механізми ідентифікації особи, яка створила або поширила інформацію в електронному вигляді. В усіх країнах світу час від часу виникають проблеми визнання електронних доказів судом [7]. Складність їхнього використання в суді виникає через те, що до моменту дослідження в суді інформація в електронному форматі може бути видалена або змінена, що значно знижує шанси довести факт її достовірності.

Чимало проблем виникає при дослідженні у вітчизняному суді навіть копій електронних листів. Суд вважає, що роздруковка з електронної скриньки не може вважатися належним доказом, оскільки неможливо ідентифікувати автора електронного листа та незрозуміло, на яку електронну адресу було здійснено відправлення, а також неможливо визначити, чи був надісланий файл підписаним електронним цифровим підписом [8].

Розкриваючи питання проблематики використання електронних доказів слід врахувати закордонний досвід.

На відміну від України, у США, згідно з правилом 901b (4) «Федеральних правил про докази для судів та магістратів США», ідентифікація автора електронного листа з метою визнання його належним доказом здійснюється за допомогою показань свідків, які бачили, як певна особа створювала та надсилала електронний лист. Допустимість електронного листа як доказу в США встановлюється за сукупністю таких ознак, як зовнішній вигляд, зміст, лінгвістичні та

семантичні ознаки листа, наявність певних знаків, фірмових найменувань, написів тощо [9].

Законодавством Федеративної республіки Німеччини визначено, що однією з найважливіших вимог до електронного документа, який використовується в якості доказу, можна назвати збереження документа таким способом, який дозволяє багаторазово і довготривало мати до нього доступ. Ще одна вимога – наявність кваліфікованого електронного підпису [9].

Схожий до німецького підхід щодо визначення електронної форми документа закріплено законодавстві Франції, згідно з яким електронний документ має таку ж доказову силу як і письмовий за умови, що особу, що його видала, може бути належним чином ідентифіковано і якщо можна встановити, що він створений і збережений в умовах, що гарантують цілісність [9].

Таким чином, в окремих країнах світу поступово розробляються підходи до спрощення вимог до визнання електронних доказів судом.

Зазначені вище проблеми використання електронних доказів засвідчує ситуативно обумовлену діяльність держави з урегулювання питання використання фактичних даних, зафіксованих в електронній формі, у процесі здійснення правосуддя, що відбивається на роботі правоохоронних органів зі збирання, оцінки та використання доказів, створюючи умови для уникнення підозрюваними покарання за вчинені правопорушення.

Отже, подолання наявних проблем, пов'язаних з визнанням належності та допустимості електронних доказів, можливе за умови внесення до Кримінального процесуального кодексу спеціальної дефініції – визначення поняття «електронний доказ», визначення ознак допустимості електронного доказу, а також розроблення спрощеного процесуального порядку його фіксації та подання до суду.

Література:

1. Гуцалюк М. В., Антонюк П. Є. Щодо сутності електронної інформації як джерела доказів у кримінальному провадженні // Криміналістичний вісник. – 2020. – Т. 33. – №. 1. – С. 37-49.

2. Використання електронних доказів у кримінальних провадженнях [Текст]: метод. реком. / [М. В. Гуцалюк, В. Д. Гавловський, В. Г. Хахановський та ін.]; за заг. ред. О. В. Корнейка. – Вид. 2-ге, доп. – Київ: Вид-во Нац. акад. внутр. справ, 2020. – С. 104.

3. Захарко А. В. Закріплення доказів у процесі доказування // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. – 2020. – № 3 (106). – С. 168-173.

4. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 року №4651-VI (зі змінами і доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>

5. Закон України від 22.05.2003 року №851-IV «Про електронні документи та електронний документообіг» (зі змінами і доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15>

6. Постанова колегії суддів Третьої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду України від 07.08.2019 року у справі №607/14707/17 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/83589933>

7. Arshad Humaira, Bin Jantan Aman, Abiodun Oludare Isaac. Digital Forensics: Review of Issues in Scientific Validation of Digital Evidence. Journal of information processing systems. Volume 14, № 2 (2018), pp. 346–376. URL: <http://xml.jips-k.org/full-text/view?doi=10.3745/JIPS.03.0095>

8. Постанова Львівського апеляційного господарського суду від 10.09.2018 року у справі №914/2505/17 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakononline.com.ua/courtdecisions/show/76542389>

9. Зозуля Н. Електронні докази за кордоном: практика застосування. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ukrainepravo.com/scientific-thought/naukova-dumka/elektronni-dokazy-za-kordonom-praktyka-zastosuvannya/>

*Попова Марія,
студентка 2 курсу групи ПР-192Д
юридичного факультету СНУ ім. В. Даля
Науковий керівник:
к. психол. н., доцент кафедри конституційного права
СНУ ім. В. Даля
Денисенко Г.О.*

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ НЕПОВНОЛІТНІХ

Кримінальне провадження враховує права та обов'язки кожного громадянина, отже, спрямоване на їх захист з метою підтримання порядку та справедливості в Україні. Конституція України стверджує, що права громадян є недоторканими, встановлює умови надання правової допомоги та зазначає, що кожен має право на отримання допомоги. Однак неповнолітні потребують спеціальної правової допомоги та захисту.

Статус «неповнолітня особа» має прив'язку до віку 18 років, тобто до віку повної дієздатності, передбаченого законом. Кримінальний кодекс України передбачає, що особи, які до вчинення злочину досягли 16-річного віку, підлягатимуть кримінальній відповідальності та покаранню. Лише за певні злочини, чітко передбачені законом, кримінальна відповідальність може розпочатися з 14 років.

Згідно частини 2 статті 22 Кримінального кодексу України особи, що вчинили злочини у віці від чотирнадцяти до шістнадцяти років, підлягають кримінальній відповідальності за: умисне вбивство; посягання на життя державного чи громадського діяча, працівника правоохоронного органу, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовця, судді, народного засідателя чи присяжного у зв'язку з їх діяльністю, пов'язаною із здійсненням правосуддя, захисника чи представника особи у зв'язку з діяльністю, пов'язаною з наданням правової допомоги, представника іноземної держави; умисне тяжке тілесне ушкодження; умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження;

диверсію; бандитизм; терористичний акт; захоплення заручників; згвалтування; насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом; крадіжку; грабіж; розбій; умисне знищення або пошкодження майна, пошкодження шляхів сполучення і транспортних засобів; угон або захоплення залізничного рухомого складу, повітряного, морського чи річкового судна, незаконне заволодіння транспортним засобом; хуліганство.

Чинний кримінальний кодекс України передбачає окрему систему покарань, яка може застосовуватися до засуджених неповнолітніх. Згідно зі статтею 98 Кримінального кодексу України, до неповнолітніх, яких визнано вчиненими злочинними діями, можуть застосовуватися такі основні покарання:

1. Штрафи застосовуються лише до неповнолітніх, які мають незалежний дохід, власні кошти або майно, яке може бути експропрійовано. Розмір штрафу, включаючи злочини, за які може бути накладено штраф у розмірі понад 3000 неоподатковуваних мінімумів доходу, визначається судом виходячи з тяжкості злочину та враховуючи майно неповнолітнього. Мінімум 500 неоподатковуваних доходів громадян. Неповнолітні, які не мають самостійного доходу, власних коштів або майна, можуть бути засуджені та оштрафовані на суму понад 3000 неоподатковуваних мінімумів доходу, а також можуть бути засуджені до державного покарання, громадських робіт або виправних робіт.

2. Громадські роботи можуть бути призначені неповнолітнім у віці від 16 до 18 років на період від 30 до 120 годин, включаючи вільний час неповнолітніх для роботи під час навчання або основної роботи. Тривалість такого покарання не повинна перевищувати двох годин на день.

3. Неповнолітні у віці від 16 до 18 років можуть проводити виправні роботи на робочому місці від двох місяців до одного року. Відрахування суми, визначеної рішенням суду, з доходу неповнолітнього, засудженого до перевиховання за рахунок праці, може зменшити дохід країни на 5-10%.

4. Арешт включає затримання підлітка, який на момент винесення вироку досяг 16 років, та утримання в спеціально

приспосованому закладі на п'ятнадцять-сорок п'ять днів в умовах ізоляції.

5. Тюремне ув'язнення. Якщо інше не передбачено пунктом 5 частини 3 цієї статті, особи віком до 18 років можуть бути засуджені до позбавлення волі на строк від шести місяців до десяти років. Неповнолітні, засуджені до позбавлення волі, відбувають покарання у спеціальних навчальних закладах. Неповнолітній, який вперше вчинив незначне правопорушення, не засуджується до позбавлення волі.

Покарання у виді позбавлення волі призначається неповнолітньому:

По-перше, повторно вчинений проступок - термін не перевищує року та шести місяців

По-друге, помірний термін злочину, який не перевищує чотирьох років.

По-третє, тяжкий злочин – не більше семи років.

По-четверте, за особливо тяжкий злочин - на строк не більше десяти років.

По-п'яте, за особливо тяжкі злочини плюс навмисне позбавлення життя до 15 років.

Також до неповнолітніх також можуть бути застосовані додаткові штрафи та їх позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю.

При призначенні вироку неповнолітньому суд, крім обставин, зазначених у статтях 65 - 67 (обставини пом'якшення та обтяжуючого покарання), також враховує умови його проживання та виховання, вплив дорослих, рівень розвитку неповнолітнього . Коли неповнолітній засуджений до ряду злочинів або вироків, остаточне покарання у вигляді позбавлення волі не може перевищувати п'ятнадцяти років.

Відповідно до положень статей 75-78 Кримінального кодексу України, пробація неповнолітніх регулюється положеннями цієї статті. Цей пункт застосовується лише до неповнолітніх, якщо вони засуджені до арешту або позбавлення волі. Випробувальний термін встановлюється на один-два роки. У випадку випробувального вироку за звільнення неповнолітньої особи суд може накласти обов'язок

здійснювати нагляд за правопорушником та проводити з ним просвітницьку роботу за його згодою чи проханням. Неповнолітній, який вчинив легкий або середньо тяжкий злочин, може бути звільнений від судового покарання, якщо визнає, що йому не потрібно карати під час винесення вироку через щире покаяння та подальшу бездоганну поведінку. У цьому випадку суди застосовують примусові заходи щодо виховання неповнолітніх.

Отже, можна зробити висновок, що кримінальна відповідальність неповнолітніх має свої особливості порівняно з особами, які не досягли 18-річного віку. Зокрема, можливість звільнення від кримінальної відповідальності, наприклад, застосування заходів примусового впливу, є коротшою, примусове виконання вироків та погашення, скасування судимостей, більш пом'якшені умови звільнення від покарання, менша кількість видів покарань, обмеження тривалості покарань та масштаб встановлених покарань.

Література:

1. «Конституція України» від 28.06. 1996р.// Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141.
2. «Кримінальний кодекс України // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 25-26, ст.131.
3. <http://volodrr.rv.ua>
4. Зеленський С.М., Назаренко С.П., Письменний Д.П. Провадження у справах дітей, які не досягли віку кримінальної відповідальності: Навчальний посібник. – К.: КНТ, 2012. – 160 с.
5. Кримінальний процесуальний кодекс України : наук.-практ. коментар : у 2 т. Т.2 / за заг. ред. В.Я.Тація, В. П. Пшонки, А. В. Портнова. – Х. : Право, 2012. – 664 с.
6. Кримінальний процес України. Молдован А.В., Мельник С.М. Навчальний посібник. - К.: Центр учбової літератури, 2013. - 366 с.

*Сивоконь Юлія,
студентка 2 курсу, група ПР-192д
юридичного факультету СНУ ім. В.Даля
Науковий керівник:
к.псих.н., доцент кафедри конституційного права
СНУ ім. В.Даля Денисенко Г.О.*

ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО: КОГО І ЗА ЩО КАРАЄ ЗАКОН?

Насильство-одна із розповсюджених форм поведінка, яка повністю порушує права і свободи особистості. Домашнє насильство-це злочин, не просте «б'є значить любить», а справжнє знущання над членами родини.

За останні роки домашнє насильство стало гострою проблемою нашого суспільства. Згідно з даними ВООЗ домашнього насильства зазнає кожна шоста особа у сучасному світі. Насильство в сім'ї виникає не лише між чоловіком та дружиною, але домашнього насильства зазнають діти.

Кожного дня в Україні фіксується 348 фактів домашнього насильства, в який явно виражений гендерний характер, 70% жертвами домашнього насильства стають жінки. В багатьох сім'ях насильство це не одноразова «акція», а постійний систематичний процес.

Довгий час це просто замовчувалося, залишалося в колі родини, але останнім часом держава звернула увагу на таку гостру соціальну проблему. За останні 3 роки на законодавчому рівні відбулися насправді кардинальні зрушення. З'явився знаковий закон "Про запобігання та протидію домашньому насильству".

Тепер насильство це не просто хибна поведінка, тепер це злочин. За законом домашнє насильство карається: громадськими роботами, арештом, обмеженням волі, ув'язненням до 2х років.

Але не все так легко і просто. У більшості випадків домашнє насильство розслідується не за кримінальним провадженням, а підпадає під дію адміністративного кодексу, аби винного притягнули до кримінальної відповідальності, поліція має зафіксувати не менше як 2 адмінпровадження за один рік. А що відчують жінки, діти, які

знають цього насильства і не мають можливості захиститися, які ж наслідки?

Наслідки домашнього насильства дуже тяжкі як емоційно так і психічно. Від насильства страждають не лише дорослі, а й діти, це впливає на їх розвиток, соціалізацію, здоров'я та психічний стан.

З умовами карантину все змінилося. В Україні з початку карантину збільшилися звернення на лінію 102. За перший місяць карантину було зафіксовано 2051 звернення і переважна більшість від жінок.

Для допомоги страждаючим жінкам по Україні почали відкривати, шелтери - притулки для жінок та дітей, які зазнають домашнього насильства, наша Луганська область також не залишилася в стороні. Такі притулки відкрили в Рубіжному, Кременній та недавнім часом в місті Попасна. Жінка, що стала жертвою домашнього насильства, може отримати притулок та невідкладну допомогу – і медичну також – разом зі своїми дітьми. Шелтер забезпечує своїх клієнтів усіма необхідними речами, продуктами харчування, предметами гігієни та одягом. Протягом певного періоду жінка може перебувати там у повній секретності, отримувати психологічний супровід та реабілітацію. Головне завдання шелтеру – вивести жінку зі стану жертви, відновити особисту гідність та віру в себе, допомогти стати незалежною та спроможною забезпечувати себе самостійно. Такі притулки безпосередньо мають лише позитивну сторону, бо не було б їх, не було б куди піти жінці та попросити допомогу, наприклад у м. Попасна з початку року до шелтеру звернулося 122 жінки, але як і будь де він має свій мінус, аби потрапити до шелтеру треба доказати, що ти потерпаєш від насильства, але за цей час поки жінка буде збирати певні довідки для неї може закінчитися це доволі сумно. Шелтер співпрацює з багатьма іншими організаціями, які можуть надати усі інші необхідні послуги, наприклад, юридичний супровід, медична чи грошова допомога для малозабезпечених, тощо.

Сьогодні очевидним стає те, що ефективна соціальна робота в напрямку надання допомоги та підтримки особам, які постраждали від домашніх тиранів, повинна базуватися на тісному переплетенні всіх державних служб, що мають відношення до вирішення соціальних проблем населення.

У сфері домашнього насильства не має бути пільг чи привілеїв. Має працювати чітка і прозора система захисту постраждалих. Суспільство повинно розуміти і бути впевненим у тому, що це не залишиться без наказаним. Це єдиний шлях для того, щоб позбавитися цієї проблеми.

*Стародубцева Карина,
студентка 4 курсу, спеціальності 081 «Право»
Східноукраїнського національного університету
імені Володимира Даля
Котова Любова,
к.ю.н., доцент, доцент, доцент кафедри правознавства
Східноукраїнського національного університету
імені Володимира Даля*

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПОРЯДКУ ТИМЧАСОВОГО ВИЛУЧЕННЯ МАЙНА В ХОДІ ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ

З моменту проголошення незалежності України й до сьогоднішнього часу у державі постійно проходить реформування багатьох галузей права. Всі ці метаморфози направлені на встановлення та повну реалізацію принципів та положень, які закріплені в Конституції України. Тому вектор реформування спрямований на демократизацію держави, встановлення правової та соціальної держави, де права та свободи людини визнані найвищою цінністю.

Одним з основних прав, які регламентуються чинним національним та міжнародним законодавством є право на гарантію недоторканості права приватної власності. Саме тому у кримінальному процесі питання обмеження майнових прав особи завжди стояло доволі гостро, адже вилучення майна при проведенні окремих слідчих (розшукових) дій та заходів забезпечення кримінального провадження є їхньою невід'ємною рисою.

Особливу актуальність становлять питання процесуального тимчасового вилучення майна під час проведення огляду місця події.

Відповідно до статистичних даних в Україні щомісяця проводиться приблизно 4500 обшуків і кількість громадян, які стикаються із цією процесуальною дією, є доволі високою [1]. В умовах реалій роботи правоохоронної системи в Україні допускаються порушення вимог чинного законодавства, зокрема, не дотримується процесуальний порядок вилучення речей чи документів під час слідчої (розшукової) дії. Саме це зумовлює необхідність в дослідженні та можливому удосконаленні кримінального процесуального законодавства, яке б давало можливість протистояти злочинності та одночасно гарантувала права та свободи людини.

Предметом дослідження наукових робіт з даної теми були у І.В. Гловюк, О.А. Колесников, М.А. Погорецький, В.М. Попелюшко, М.М. Розін, В.М. Савицький, Д.О. Савицький, М.Є. Шумило, І.Я. Фойницький, О.Г. Яновська та іншими науковцями. Однак, незважаючи на кількість робіт, питання процесуального порядку залишається до кінця не дослідженим, що зберігає актуальність теми. Метою цієї наукової роботи є дослідження та виокремлення проблемних питань процесуального порядку тимчасового вилучення майна в ході огляду місця події.

З метою додержання прав людини Кримінальний процесуальний кодекс України (далі – КПК) закріплює, що слідча (розшукова) дія повинна фіксуватися. Під час проведення огляду або після безпосереднього його завершення особою, яка проводить огляд, складається протокол (ст. 104 КПК) [2]. Це означає, що все, що відбувається під час проведення слідчої дії повинно чітко фіксуватися у зазначеному документі.

Під час проведення огляду, відповідно до чинного законодавства, можливе тимчасове вилучення майна (ч. 2 ст. 168, ч. 5 ст. 237 КПК). Проте, перед тим, як досліджувати це, вважаємо за необхідне визначити що собою являє тимчасово вилучене майно. Відповідно до ч. 1 ст. 167 КПК тимчасовим вилученням майна є фактичне позбавлення підозрюваного або осіб, у володінні яких перебуває зазначене у частині другій цієї статті майно, можливості володіти, користуватися та розпоряджатися певним майном до вирішення питання про арешт майна або його повернення, або його спеціальну конфіскацію в порядку, встановленому законом [2]. Також

у вищеназваній статті зазначаються основні підстави тимчасово вилученого майна. Проте, якщо звернутися до ч. 7 ст. 237 КПК, то слід зазначити, що при огляді вилучені речі та документи, які не відносяться до предметів і які вилучені законом з обігу, також вважаються тимчасово вилученим майном. Однак хочемо зазначити, що відсутнє розкриття поняття «речі», що призводить до неоднозначного тлумачення закону.

Також, слід зауважити, що вищезазначена норма є загальною для всіх видів огляду: місцевості, приміщень, речей, документів. Однак що стосується огляду житла чи іншого володіння особи, то це здійснюється згідно з правилами КПК України, передбаченими для обшуку житла чи іншого володіння особи, зокрема й стосовно вимог до змісту клопотання слідчого, порядку його розгляду, постановлення ухвали слідчим суддею та її змісту. Таким чином, можна припустити, що слідчий має право ставити питання до слідчого судді про огляд житла чи іншого володіння особи з вилученням конкретних речей, яке не можна вважати тимчасовим за наявності дозволу на це слідчого судді [3].

Визначена позиція підтверджується у судовій практиці, а саме в ухвалі Святошинського районного суду міста Києва № 759/537/13, де слідчий суддя приходиться до висновку, що речі та документи, які вилучені при проведенні огляду, мають наступні процесуальні статуси: 1) або речі та документи, які входять до переліку, щодо якого прямо надано дозвіл на їх відшукання в ухвалі про дозвіл на проведення огляду; 2) або речі та документи, які не входять до цього переліку, тобто, — тимчасово вилучене майно, яке перебуває в такому статусі відповідно до частини 1 ст. 167 КПК України до вирішення питання про його арешт або повернення [4].

З цього можна зробити висновок, вилучене майно уповноваженою особою, буде мати статус тимчасово вилученим, в залежності від того, чи давався дозвіл на його вилучення слідчим суддею. Вищезазначена теза повністю узгоджується з положеннями ч. 1 ст. 167 КПК, що майно вилучається до вирішення питання про його арешт або повернення. Саме ця тимчасовість зумовлюється відсутністю згоди слідчого судді на вилучення, що й витребує необхідний арешт тимчасово вилученого майна, аби перевірити

законність його вилучення для забезпечення допустимості доказів. Тобто, речі, документи, гроші, які вилучені відповідно до ухвали слідчого судді, не є такими, що вилучені тимчасово, навіть якщо вони відповідають критеріям, зазначеним у ч.2 ст. 167 КПК. Вилучивши таке майно, слідчий має виконати вимоги ст. 100 КПК А саме, що речовий доказ, який був наданий стороні кримінального провадження або нею вилучений, повинен бути якнайшвидше повернутий володільцю, крім випадків, передбачених статтями 160-166, 170-174 цього Кодексу [2].

Також слід згадати, коли слідчі звертаються до суду з клопотанням про тимчасове вилучення майна, вилученого в ході огляду місця події. Прикладом може слугувати ситуація, коли слідчим суддею Антрацитівського міськрайонного суду Луганської області було відмовлено у наданні дозволу на тимчасове вилучення майна, а саме металевої частини сокири, дерев'яної частини сокири, зі слідами речовини темно-червоного кольору, які були використані як знаряддя для вчинення кримінального правопорушення, тому, що вилучення майна вже було проведено в ході огляду місця події з дотриманням норм процесуального законодавства [5].

Окремо слід зупинитися на твердженні деяких слідчих та прокурорів про те, що арешту підлягають усі матеріальні об'єкти, які вилучені під час огляду. І це ще раз доказує, про необхідність законодавчого врегулювання поняття «речі», а також чіткого закріплення поняття об'єктів, які вилучені в ході огляду місця події, що будуть вважатися тимчасово вилученим майном.

Ще одним важливим проблемним питанням є те, що як службовій особі, яка не є слідчим або прокурором, здійснити тимчасове вилучення майна(яке має ознаки ч. 2 ст. 167 КПК), із житла чи іншого володіння особи у невідкладних випадках.

Відповідно до ч. 1 ст. 168 КПК тимчасово вилучити майно може будь-яка службова особа, яка законно затримала особу в порядку, визначеному законом саме під час його затримання. В той же час право проникнення до житла чи іншого володіння особи у невідкладних випадках частина 3 статті 233 КПК України надає лише слідчому та прокурору.

Відповідно до цього конкретної відповіді на питання чи можна дії працівника правоохоронного органу (не слідчого), спрямовані на тимчасове вилучення майна із житла чи іншого володіння особи, при повній процесуальній фіксації, оцінювати як порушення прав особи, яку підозрюють у вчиненні злочину, немає. Проте органи державної влади, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, у межах повноважень й у спосіб, що передбачені чинним законодавством України. Однак КПК прямо не передбачає право правоохоронця, який не є слідчим чи прокурором, здійснювати проникнення до житла чи іншого володіння особи без ухвали слідчого судді навіть у невідкладних випадках. Саме тому здійснювати ці дії, а також проводити тимчасове вилучення майна у зазначених місцях навіть під час безпосереднього переслідування особи вони не мають права [6]. З огляду на це, вважаємо за необхідне, чітко прописати у КПК положення, які будуть дозволяти правоохоронцям у невідкладних випадках також здійснювати тимчасове вилучення майна.

Підсумовуючи все вищесказане, слід зазначити, що через те, що у законодавстві немає чітко визначеного поняття речей та тимчасово вилучених об'єктів в ході огляду місця події виникають невизначеності, що призводять к порушенням прав людини. Тому ми пропонуємо на законодавчому рівні чітко визначити поняття речей та, які об'єкти, вилучені в ході огляду місця події, будуть вважатися тимчасово вилученим майном. Також вважаємо за необхідне останнє речення у ч.7 ст. 237 КПК викласти у наступній редакції: «Вилучені речі (предмети матеріального світу, щодо яких можуть виникати цивільні права та обов'язки) та документи, які не входять до переліку, щодо якого прямо надано дозвіл на вилучення в ухвалі про дозвіл на проведення огляду, та не відносяться до предметів, які вилучені законом з обігу, вважаються тимчасово вилученим майном». На наш погляд таке визначення дасть можливість уникнути спірним питанням. Також, задля ефективної реалізації прав при проведенні тимчасового вилучення майна в ході огляду місця події та, зокрема, фіксації цієї дії, вважаємо, що необхідно закріпити положення у КПК, які будуть дозволяти правоохоронцям (не слідчим) у невідкладних випадках здійснювати тимчасове вилучення майна.

Література:

1. Горошко В.В. Тимчасове вилучення майна (кримінальний процесуальний аспект): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09. «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність». Одеса: ОДУВС, 2017. 25 с.

2. Кримінальний процесуальний кодекс: Закон України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI. Відомості Верховної Ради України. 2013. № 9-10, № 11-12, № 13, ст.88.

3. Мірошниченко Ю. Арешт слідів кримінального правопорушення або всіх пред метів, на яких вони збереглися, можна сприймати лише як курйоз. «Закон і бізнес» 2013. № 9(1099): веб-сайт. URL: http://zib.com.ua/ua/14714aresht_slidiv_zlochynu_mozhna_spriyati_lishe_yak_kuryoz_-_s.html (дата звернення: 08.05.2021).

4. Ухвала слідчого судді Святошинського районного суду міста Києва №759/537/13 від 25.01.2013: веб-сайт. URL: <http://pravoscope.com> (дата звернення: 09.05.2021).

5. Ухвала слідчого судді Антрацитівського міськрайонного суду Луганської області № 1202/6449/2012 від 23.11.2012: веб-сайт. URL: <http://pravoscope.com> (дата звернення: 09.05.2021).

6. Недоторканність права власності під час досудового розслідування. Національна академія внутрішніх справ. Навчальні матеріали: веб-сайт. URL: https://arm.naiu.kiev.ua/books/real_ned_pr_vlasn/nmm/nmm3.html (дата звернення: 09.05.2021).

Степанова Г.А.,
*студентка 4 курсу, спеціальності «Право»
юридичного факультету СНУ ім. В. Даля;*

*Науковий керівник: Котова Л.В.
к.ю.н., доцент кафедри правознавства
юридичного факультету СНУ ім. В.Даля*

**СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА В КРИМІНАЛЬНОМУ
ПРОЦЕСІ: ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ
ПРИЗНАЧЕННЯ. ПИТАННЯ ДОПУСТИМОСТІ ТА
ПРОЦЕСУАЛЬНІ ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ
ВИСНОВКІВ ЕКСПЕРТА.**

Новий кримінальний процесуальний кодекс (далі - КПК) України ввів багато нових для кримінального провадження положень, зокрема: встановив процесуальну рівність і змагальність сторін, розширив права потерпілого, була оновлена процедура досудового розслідування і багато іншого.

Однак багато питань, пов'язаних з правовим регулюванням судово-експертної діяльності в кримінальному провадженні, які раніше обговорювались у літературі та які потребують вирішення, залишаються проблемними.

Багато вчених присвятили свої роботи вивченню питання процесуального порядку призначення експертиз у кримінальному провадженні. Зокрема, серед них: С. Белкін, В. Г. Гончаренко, А. В. Іщенко, О. В. Капліна, В. К. Лисиченко, Е. Б. Сімакова-Єфремян, Г. М. Нагорний, А. І. Лозовий, В. Т. Нор, В. М. Тертишник, М. Г. Щербаковський та ін.

Метою даного дослідження є вивчення проблемних питань призначення судової експертизи у кримінальному провадженні у зв'язку зі змінами у кримінальному процесуальному законодавстві України.

В контексті реформи українського процесуального законодавства слід вирішити одне важливе питання - вдосконалення положень про порядок призначення судових експертиз у кримінальному провадженні. Законодавець вніс зміни до процесуального закону України, які суттєво змінили процедуру призначення судових експертиз у кримінальному провадженні.

У положенні ч. 1 ст. 242 КПК України зазначено, що експертиза проводиться експертною установою, експертом або експертами, яких залучають сторони кримінального провадження або слідчий суддя за клопотанням сторони захисту у випадках та порядку, передбачених статтею 244 цього Кодексу, якщо для з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження, необхідні спеціальні знання. Не допускається проведення експертизи для з'ясування питань права [1].

У новій редакції виключено п. 5 ч. 2 ст. 242 КПК України, яка передбачала проведення експертизи для встановлення статевої зрілості потерпілої особи в кримінальних провадженнях щодо злочинів, передбачених ст. 155 КК України, та доповнено п. 6 ч. 2 вказаної статті, яку викладено таким чином: щодо визначення розміру матеріальних збитків, а саме якщо потерпілий не може їх визначити та не надав документ, що підтверджує розмір такої шкоди, розміру шкоди немайнового характеру, шкоди довкіллю, заподіяного кримінальним правопорушенням [2].

У тому числі зміни торкнулись і положень порядку залучення експерта. Так, згідно ст. 243 КПК України сторона обвинувачення залучає експерта за наявності підстав для проведення експертизи, зокрема за клопотанням сторони захисту чи потерпілого. Поряд із тим сторона захисту має право самостійно залучати експертів на договірних умовах для проведення експертизи, зокрема обов'язкової. Також, відповідно до ст. 244 чинного КПК України, експерта може залучити слідчий суддя за клопотанням сторони захисту в разі відмови слідчого, прокурора в задоволенні клопотання сторони захисту про залучення експерта.

Слідчий суддя застосовує процесуальні санкції у вигляді повернення клопотання особі, яка його подала, у випадку недодержання вимог КПК, які висуваються до форми і порядку подання клопотання про призначення судової експертизи.

Зміни щодо проведення експертиз торкнулися Закону України «Про судову експертизу» [3] щодо здійснення експертної діяльності. Зокрема, Закон доповнено статтею 7-1, якою передбачено, що підставою проведення судової експертизи є відповідне судове рішення чи рішення органу досудового розслідування, або договір з

експертом чи експертною установою - якщо експертиза проводиться на замовлення інших осіб.

Проаналізувавши дану норму ми можемо дійти висновку, що наразі існує самостійне право органу досудового розслідування та адвоката на залучення судового експерта для проведення експертного дослідження в кримінальному провадженні.

Хочемо зупинитися конкретніше на новій редакції ст.7 Закону України «Про судову експертизу» в частині обмеження здійснення судово-експертної діяльності у кримінальних провадженнях виключно державними спеціалізованими установами. Тобто, наразі законодавцем встановлено монополію держави на проведення судової експертизи у всіх кримінальних провадженнях, але, в той же час, в інших провадженнях можуть залучатися судові експерти, які не є працівниками зазначених установ. На наш погляд це нововведення не було достатньо обґрунтованим законодавцем, не дивлячись на наявну логіку, адже після витіснення експертів, які не працюють у державних спеціалізованих установах, тепер є можливість контролювати судово-експертну діяльність, виключати так звані «експертизи на замовлення». Таке обмеження суперечить не лише досягнутим країною демократичним засадам диспозитивності та змагальності сторін у кримінальному процесі, а й принципам самої судово-експертної діяльності, бо зводить нанівець здобутки щодо роз-витку альтернативної (конкурентної) експертизи у кримінальному провадженні [4, с. 211–216]. Також, внаслідок таких змін збільшилась кількість експертних досліджень, а через це відбувається затягування процесу досудового розслідування кримінальних правопорушень.

Із судово-медичних і судово-психіатричних установ лише головні їх ланки є державними (наприклад, Головне бюро судово-медичної експертизи Міністерства охорони здоров'я України), а всі інші є недержавними, бо перебувають у комунальній власності [5]. А саме судово-медичні та судово-психіатричні експертизи в Україні робляться найчастіше.

Ми можемо зробити висновок, що саме ця ситуація, що склалась перешкоджає нормальному функціонуванню судової експертизи у кримінальних та інших судових провадженнях.

Наступне питання, допустимості висновків експертів, яка повинна відповідати певним умовам. Головною необхідною умовою прийняття висновків експертів є дотримання процесуальної форми проведення експертизи та оформлення висновку, які передбачають: відповідність вимогам кримінального процесуального закону, належну процедуру процесуального оформлення призначення експертизи, процесуальну незалежність та особисту відповідальність експертів, об'єктивність та надійність дослідження та висновку, належне процесуальне оформлення результатів експертного дослідження.

Для висновку експерта джерелом правдивих та фактичних даних є процесуальний документ. Отже, для слідчих, прокурорів, слідчих суддів та судів процесуальний документ, що призначає проведення експертизи, є постанова чи ухвала, і їх вимоги чітко зазначені в КПК України. Можуть існувати окремі матеріали судового розгляду кримінальних справ, що містять дані, які експерти можуть використовувати під час проведення досліджень.

Однак, ми маємо зазначити, що в чинному КПК України законодавцем не визначено форму та зміст документа, за яким до експертної установи або експерта, з приводу призначення та проведення експертизи, може звернутись сторона захисту. Також в КПК України чітко не передбачені випадки, коли сторона захисту самостійно може звернутися до експерта, а коли їй необхідно подавати клопотання до слідчого, прокурора, слідчого судді або суду щодо отримання дозволу для призначення експертизи.

Важливим критерієм оцінки висновку експерта з точки зору допустимості та достовірності, є підготовка такого висновку, в якому відповіді на поставлені запитання не повинні виходити за межі компетенції експерта. У ч. 4 ст. 101 КПК України визначено, що запитання, які ставляться експерту та його висновок щодо них не можуть виходити за межі його спеціальних знань, тобто його компетенції [1].

Згідно з нормативно-правовими актами та криміналістичною літературою висновок має таку структуру: вступна частина, дослідна або дослідницька частина, синтезуюча частина, підсумки, додатки (таблиці, рисунки тощо) [6; 7]

Щодо змісту висновку експерта, то вимоги до його процесуального оформлення містяться у ст. 102 КПК України, а саме він має містити інформацію про те коли, де, ким та на якій підставі була проведена експертиза, місце і час проведення експертизи, хто був присутній при проведенні експертизи, перелік питань, що були поставлені експертові, опис отриманих експертом матеріалів та які матеріали були використані експертом, докладний опис проведених досліджень, у тому числі методи, застосовані у дослідженні, отримані результати та їх експертна оцінка, обґрунтовані відповіді на кожне поставлене питання. У висновку експерта обов'язково повинно бути зазначено, що його попереджено про відповідальність за завідомо неправдивий висновок та відмову без поважних причин від виконання покладених на нього обов'язків. Якщо при проведенні експертизи будуть виявлені відомості, які мають значення для кримінального провадження і з приводу яких не ставилися питання, експерт має право зазначити про них у своєму висновку. Висновок підписується експертом [1].

Слушною також є думка М.Г. Щербаковського, який вважає, що питання проте, з яким ступенем деталізації експерт має викладати перебіг проведеного дослідження, вирішується у кожному конкретному випадку окремо. Зокрема, методи, які застосовують, можна лише перелічувати, якщо вони широко відомі та апробовані експертною практикою. При цьому посилання на метод слід супроводжувати вказівкою щодо його режиму та параметрів. Якщо метод (методика) недостатньо відомий, потрібно вказувати довідкову літературу, матеріали, що фіксують його апробацію та впровадження [7, с. 168]

Внесення нових змін до КПК України щодо порядку призначення експертизи, вимог до експертів та експертних установ, де може проводитися судова експертиза, належить до категорії питань, які потребують детального аналізу. Встановлено, що експерт залучається у разі наявності підстав для проведення експертизи за дорученням сторони кримінального провадження. У тому числі сторона захисту має право самостійно залучати експертів на договірних умовах для проведення експертизи.

Розглянувши деякі проблеми стосовно підстав і процесуального порядку призначення судової експертизи у кримінальному провадженні, можна дійти висновку, що механізм правового регулювання цього інституту повинен забезпечуватися чіткими нормами, сформованими з урахувань потреб сучасної вітчизняної та зарубіжної практики.

Література:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : від 13.04.2012 № 4651-VI [Електронний ресурс] / Сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>

2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення окремих положень кримінального процесуального законодавства : Закон України : від 04.10.2019 № 187-IV [Електронний ресурс] / Сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/187-20>

3. Про судову експертизу: Закон України від 25 лютого 1994 р. № 4711-VI. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4038-12>.

4. Клименко Н.І. Щодо інституту конкурентної (альтернативної) експертизи / Н.І. Клименко // Теорія та практика судової експертизи і криміналістики. 2011. Вип. 11. С. 211–216.

5. Див.: «Комуніальний заклад Дніпропетровське обласне бюро судово-медичної експертизи»: [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://sme.dp.ua/>

6. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз, затверджена наказом Міністерства юстиції України від 08.10.1998 № 53/5 (у редакції наказу Міністерства юстиції України від 26.12.2012 № 1950/5), зареєстрована в Міністерстві юстиції України 02.01.2013 за № 1/22533

7. Щербаковский М.Г. Судебные экспертизы: назначение, производство, использование : учеб.прак. пособ. / М.Г. Щербаковский. - Харьков : Эспада, 2005. - 544 с.

Суржан Б.П.

*аспірант кафедри правознавства
юридичного факультету СНУ ім. В. Даля
провідний юрисконсульт
Луганського науково-дослідного
експертно-криміналістичного центру
МВС України
Науковий керівник: **Арсентьєва О.С.**,
к.ю.н., доцентка, декан юридичного
факультету СНУ ім. В. Даля*

ПІДСТАВИ ДИСЦИПЛІНАРНОЇ ВІПОВІДАЛЬНОСТІ СУДОВОГО ЕКСПЕРТА: ЗАКОНОДАВЧІ ПЕРСПЕКТИВИ

Чинний Закон України «Про судову експертизу» прийнятий майже 20 років тому. За цей час змінилися соціально-політичні реалії в країні, та накопилася низка проблемних питань в галузі експертизи, що, в свою чергу, потребує проведення певних реформ в судово-експертному середовищі.

23.10.2020 року на сайті Міністерства юстиції України було оприлюднено проект закону «Про судово-експертну діяльність» [1]. Міністерство юстиції України звернулося до громадськості з ініціативою обговорення та надання зауважень до зазначеного проекту нормативно-правового акта.

Проект закону опрацьовано з метою заміни чинного Закону України від 24 лютого 1994 року «Про судову експертизу» та розроблено на виконання Указу Президента України від 08.11.2019 № 837 «Про невідкладні заходи з проведення реформ та зміцнення держави», яким передбачено, зокрема, необхідність вдосконалення питань щодо самоврядування судових експертів, рецензування висновку судового експерта та визначення граничних строків проведення судових експертиз[1].

Судово-експертна діяльність, це невід'ємна і важлива складова всього комплексу дій, направлених на здійснення правосуддя, де існує потреба якісного та швидкісного її розвитку, що зумовлює актуальність вибраної теми дослідження.

Проблемні питання юридичної відповідальності судових експертів при здійсненні своїх обов'язків у різних видах судочинства, протягом останнього часу не залишалися поза увагою таких вчених, як Дудич А. В., Глазунова І. В., Жигалов Н. Ю, Зайцева О. А., Харченко Д. А., Хоменко А. Н., Філімонова Ю.О.

Але, не зважаючи на великі напрацювання та ґрунтовні висновки у вказаній сфері дослідження, питання стосовно дисциплінарної відповідальності саме експерта та проблематика правозастосування чинного законодавства з цього напрямку, не достатньо висвітлені та досліджені.

У зв'язку з тим, що висновок експерта, як джерело доказу, має суттєвий вплив на винесення рішення судом по суті справи, то за весь час діяльності національної експертної системи значна увага приділялась до питання відповідальності судового експерта, зокрема дисциплінарної відповідальності.

Так, відповідно до Положення про призначення дисциплінарного провадження і розгляд дисциплінарних справ щодо судових експертів[3], під час його дії, були зазначені підстави для скликання кваліфікаційної комісії. Такими підставами можуть бути як подання Мін'юсту та його територіальних органів, так і актів перевірок діяльності судового експерта чи повідомлення керівників або заступників керівників державних органів [3], підприємств, організацій і установ або громадян про порушення судовим експертом вимог чинного законодавства [3].

Для ініціювання розгляду справ про дисциплінарні провадження підставою може бути подання голів експертно-кваліфікаційних комісій науково-дослідних інститутів судових експертиз[3] та повідомлення в засобах масової інформації[3]. Але при цьому, нормативно-правовий акт не визначав перелік порушень та підстав, що відносяться до дисциплінарної відповідальності.

У чинному на теперішній час Положенні про Центральну експертно-кваліфікаційну комісію при Міністерстві юстиції України та атестацію судових експертів[4], вказано, що за порушення вимог законодавства України про судову експертизу та/або методичних вимог під час проведення досліджень, можуть бути притягнуті до дисциплінарної відповідальності[4]. Зазначені підстави застосування

дисциплінарної відповідальності також є доволі розмити та не окресленими.

У зазначеному законопроекті вперше з серед інших, наданих на розгляд раніше, зазначено, що підставою для притягнення судового експерта до дисциплінарної відповідальності за рішенням дисциплінарної комісії є вчинення ним дисциплінарного проступку[1].

Ініціатор законопроекту дає визначення, що саме є дисциплінарним проступком:

самостійне збирання матеріалів, необхідних для проведення дослідження[1];

проведення судової експертизи, у разі призначення її проведення судово-експертній установі, судовим експертом, який є працівником цієї установи, без письмового доручення його керівника[1];

передоручення проведення судової експертизи іншій особі з порушенням встановленого порядку[1];

порушення вимог цього Закону щодо строків проведення судової експертизи[1];

вирішення питань, які виходять за межі кваліфікації судового експерта за відповідною експертною спеціальністю, у тому числі, надання висновків правового характеру[1];

невиконання вимог щодо організації робочого місця судового експерта[1];

невжиття заходів щодо належної охорони, порушення порядку зберігання та поводження з об'єктами дослідження, матеріалами справи (провадження), що призвело або може призвести до їх втрати або пошкодження[1];

застосування руйнуючих методів дослідження з порушенням встановленого порядку[1];

неповідомлення держателя Реєстру судових експертів щодо відомостей, що підлягають внесенню до Реєстру судових експертів за повідомленням судового експерта[1];

невиконання обов'язку щодо підвищення кваліфікації[1];

невиконання судовим експертом без поважних причин процесуальних обов'язків, що стало підставою для винесення судом окремої ухвали[1];

порушення професійної етики судового експерта[1].

Сам факт можливості визначити на законодавчому рівні перелік дисциплінарних проступків судового експерта, вважаємо позитивним. Конкретизована визначеність та унормованість дій, що можуть бути визначені дисциплінарним порушенням та підставою для дисциплінарної відповідальності, впливатимуть на свідомість судового експерта та дисциплінують його під час виконання службових обов'язків.

Окрім того, у п.3. ст. 32 законопроекту[1], визначено, що подання про притягнення до дисциплінарної відповідальності судового експерта не може стосуватися питання перевірки дисциплінарною комісією повноти, обґрунтованості та об'єктивності висновку судового експерта[1].

Зазначена норма вказує на те, що при розгляді дисциплінарного проступку виключена можливість впливу на судового експерта та на зміст висновку судового експерта.

Підсумовуючи вищевикладене, можемо сказати, що у запропонованому Міністерством юстиції України законопроекті викладені позитивні правові норми, що виключають безпідставне та необґрунтоване притягнення судового експерта до дисциплінарної відповідальності, та, як наслідок, встановлюють запобіжники для зловживання впливом на судового експерта та зміст висновку експертизи, чим забезпечується принцип незалежності судового експерта.

Література:

1. Про судово-експертну діяльність: Проект Закону України// URL:<https://minjust.gov.ua/news/ministry/ministerstvo-yustitsii-ukraini-vinosit-na-publichne-gromadske-obgovorennya-proekt-zakonu-ukraini-pro-sudovo-ekspertnu-diyalnist>

2. Про судову експертизу: Закон України від 25.02.1994 № 4038-XII URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#n38>

3. Про затвердження Положення про призначення дисциплінарного провадження і розгляд дисциплінарних справ щодо судових експерт: наказ Міністерства юстиції України від 31.08.2004 N 94/5 [URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1077-04#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1077-04#Text)

4. Про затвердження Положення про Центральну експертно-кваліфікаційну комісію при Міністерстві юстиції України та атестацію судових експертів: наказ Міністерства юстиції України від 03.03.2015 № 301/5// [URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0249-15#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0249-15#Text)

Токаренко Ю.О.

Студентка І курсу „магістр, групи ПР-205зм

Юридичний факультет

Східноукраїнський національний університет ім. В. Даля

к.ю.н., доц. Гриценко Г.М.

СТАН АНТИКОРУПЦІЙНОЇ РЕФОРМИ В УКРАЇНІ СЬОГОДНІ

Вектор боротьби з корупцією у нашій державі якій був початий з прийняттям у 2014 році Закону України «Про запобігання корупції» [1] різко змінився у жовтні 2020 року. Поштовхом до різких змін послужило від 27 жовтня 2020 року Рішення Конституційного суду України у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України «Про запобігання корупції», Кримінального кодексу України [2]. Дане рішення щодо змін основних положень антикорупційної реформи в Україні шокувало українське суспільство, бізнес спільноту та органи виконавчої влади. Але, найстрашніше, це те, що наші зарубіжні партнери, які інвестують в економіку нашої держави знизили активність, а деякі зупинили вливання грошових коштів до пояснень чинної влади тих подій, що відбуваються. Як зазначалось в пояснювальний записці до проекту Закону України «Про запобігання корупції»: що прийняття його «дозволить забезпечити виконання рекомендації I Групи держав проти корупції (GRECO), наданої за результатами Спільних Першого

та Другого раундів оцінювання, а також відповідних рекомендацій експертів Європейської Комісії в рамках реалізації Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України, стане інструментом імплементації в національне законодавство положень статті 6 Конвенції ООН проти корупції щодо забезпечення створення та функціонування органу з питань антикорупційної політики.» [3]

Академік Мамутова В.К. зазначав що: «Как и нельзя строить правовую систему без опоры на международное законодательство и обязательства, взятые при заключении международных соглашений. Разумное использование опыта других стран в данном вопросе способно сделать наше законодательство стабильным и понятным и нам, и иностранным партнерам — инвесторам.» [4, С.14]

У засобах масової інформації стала з'являтися інформація що, ці події дають підстави вважати, що рішення КСУ є частиною гібридної війни проти України і має на меті змінити західний вектор руху України.

У рішенні Конституційного суду були визнані не конституційними норми Закону України «Про запобігання корупції» статті 13-1 частини 2 «Основними завданнями уповноважених підрозділів (уповноваженої особи)». Тобто, всі підрозділи органів виконавчої влади, які були сформовані для протидії корупції, повинні були внести зміни до своїх Положень згідно з якими вони виконували свої функції. Іншими словами сформовані та укомплектовані співробітниками відділи були позбавлені можливості виконувати покладені на них обов'язки. При цьому згідно з трудового законодавства держава повинна була нараховувати та виплачувати заробітну плату співробітникам відділів по боротьбі з корупцією.

Всі вище зазначені факти негативно почали позначатися на іміджі держави на міжнародному рівні, тому Верховною Радою України терміново був прийнятий з Закон України «Про внесення змін до Закону України "Про запобігання корупції" щодо відновлення інституційного механізму запобігання корупції» [5], де у статті 13-1 частину другу виключити та доповнити частиною шостою з назвою: «Основними завданнями уповноважених підрозділів (уповноваженої особи) є:» В даній статті зазначені основні функції та обов'язки

якими держава наділяє підрозділи які протидіють корупції. Норми знов прийнятого закону тотожні закону який був скасований Конституційним судом України и тут виникає декілька питань: по-перше всі норми закону діяли на практиці з урахуванням реалій сучасного суспільства; по-друге можливо було врахувати практику та внести зміни до прогалин, які були виявлені на практиці. Поява плутанини в антикорупційному законодавстві, знизило рейтинг нашої держави в очах світових партнерів і щоб встановити свій імідж потрібен час і послідовні кроки всіх гілок влади при прийнятті та виконанні законів.

Література :

1. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII Урядовий кур'єр від 05.11.2014 — № 205 [Електрон.ресурс] - Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#n168>

2. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України „Про запобігання корупції“, Кримінального кодексу України: Рішення від 27.10.2020 № 13-р/2020 Офіційний вісник України від 24.11.2020 — 2020 р., № 92, стор. 55, стаття 2976, код акта 101714/2020 [Електрон.ресурс]/ -Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v013p710-20#Text>

3. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про запобігання корупції» [Електрон.ресурс]/ -Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=5113&skl=8

4. Мамутов В.К. Заинтересованность и самоусиление. Економіка та право № 3 (48), 2017.-С.3-15 [Електрон.ресурс]/ -Режим доступу:

<http://economiclaw.kiev.ua/index.php/economiclaw/article/view/62/27>

5. Про внесення змін до Закону України "Про запобігання корупції" щодо відновлення інституційного механізму запобігання корупції: Закон України від 15.12.2020 № 1079-IX Урядовий кур'єр від від 14.01.2021 — № 8 [Електрон.ресурс]/ -Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1079-20#n2>

Хрипко А.М.
студент гр.ПР-204зм
СНУ ім. В. Даля
Качурін С.Г.
к.ю.н., доцент кафедри “Конституційного права”
СНУ ім. В. Даля

НА СУЧАСНОМУ ШЛЯХУ ПОБУДОВИ АНТИКОРУПЦІЙНИХ ОРГАНІВ УКРАЇНИ

Корупція є однією з найактуальніших соціальних проблем сучасності, розв'язання якої для багатьох країн є надзвичайно важливою справою. Корумповані відносини все більше витісняють правові, етичні відносини між людьми, із аномалії поступово перетворюються, на жаль, на норму поведінки.

Останнім часом в Україні для протидії корупції зроблено чимало - прийнято спеціальний антикорупційний закон та ряд інших законодавчих актів антикорупційного спрямування, схвалено Концепцію боротьби з корупцією, розроблено спеціальну антикорупційну програму, запроваджено систематичне здійснення на найвищому рівні за участю керівників правоохоронних та інших державних органів організаційних заходів, присвячених питанням протидії корупції тощо.

Однак здійснювані заходи ще не дали відчутних позитивних результатів у справі протидії корупції. Більш того, ситуація з корупцією в нашій країні істотно ускладнилась - корупційні прояви набувають дедалі більш небезпечного характеру; поширення корупційних відносин призвело до утворення мафіозно-олігархічних угруповань, корупція стала системним елементом управління державою та суспільства та системно утворюючим фактором; її негативний вплив на політику, економіку, соціальну сферу набуває визначального характеру. На зустрічи президента України В. Зеленського з держсекретарем США Є. Блінкеном 07.05.21 р. було зазначено дві проблеми в Україні: зовнішня – війна на Сході; внутрішня

– корупція влади. Це спричинено низкою політичних, економічних, організаційно-управлінських, правових, ідеологічних, морально-психологічних чинників. До основних з них належать, зокрема: помилкова стратегія протидії корупції, неналежна організація виконання програмних антикорупційних заходів, відсутність політичної волі системно протидіяти корупції та слабкість контролю за антикорупційною діяльністю, у тому числі реалізацією відповідних програм, планів.

Ефективна протидія корупції неможлива також без глибокого науково обґрунтованого забезпечення антикорупційної діяльності, передусім без об'єктивного аналізу факторів корупції. Рівень такого забезпечення в нашій державі, безумовно, також не можна визнати належним. Монографічні дослідження проблем корупції, які були проведені протягом існування України як незалежної держави Л. І. Аркушою, О. Ф. Гідою, О. О. Дудоровим, В. С. Лукомським, Є. В. Невмержицьким, О. С. Новаковим, А. О. Сафоненком, О. В. Терещуком, С. А. Шалгуновою, висвітлюють лише окремі проблемні адміністративно-правові, кримінологічні, кримінально-правові або політичні аспекти протидії корупції. Окремі питання протидії корупції були відображені у монографіях, навчальних посібниках, статтях інших авторів.

Серед вітчизняних науковців помітний внесок у вирішення зазначених питань, крім згаданих вище вчених, зробили Л. В. Багрій-Шахматов, М. І. Бажанов, Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. М. Гаращук, П. Т. Гега, В. О. Глушков, В. В. Голіна, І. М. Даньшин, А. П. Закалюк, В. С. Зеленецький, О. Г. Кальман, М. І. Камлик, В. В. Сташис, І. К. Туркевич, М. І. Хавронюк, В. І. Шакун та інші.

Але в цілому ця проблема - з позицій кримінології, кримінального права, інших галузей права - як в радянський період, так і з часу здобуття Україною незалежності, у вітчизняній науці комплексного дослідження не дістала. Доводиться констатувати, що сьогодні теоретично нерозробленими взагалі або малодослідженими в науковому плані є ряд ключових проблем протидії корупції, без розв'язання яких ефективна протидія корупції є неможливою.

Насамперед, це стосується визначення сутності корупції. Від правильного розуміння сутності корупції значною мірою залежить

формування стратегії і тактики антикорупційної діяльності, постановка її цілей, визначення сил і засобів протидії. З огляду на це, у пропонованій роботі приділено значну увагу саме питанням з'ясування соціальної сутності корупції. У цьому контексті розглянуто історичні витоки і соціальні передумови виникнення корупції, її економічний, правовий аспекти, системний характер, зв'язок з іншими негативними соціальними явищами. При цьому особливо виділений політичний аспект корупції, що обумовлено чітко вираженим політичним забарвленням корупції: з одного боку, вона є продуктом діяльності влади, з іншого - безпосередньо впливає на формування владних інститутів, їх функціонування, значною мірою визначає сутність самої влади.

Ключовим питанням, є питання щодо визначення поняття корупції. У широковживаний термін «корупція» різними авторами вкладається найрізноманітніший зміст, починаючи від зведення корупції до такого злочину, як одержання хабара, і закінчуючи визначенням корупції за допомогою загальних формулювань, які не містять конкретних ознак правопорушення (стійкий зв'язок, система взаємовідносин тощо). Не з'ясовано також, чи є можливим дати універсальне поняття корупції, яке відповідало б вимогам різних галузей науки, що становить корупція у правовому відношенні, тощо. Втім, визначення поняття корупції дає змогу визначити коло корупційних діянь, а також наповнити конкретним юридичним змістом зазначений термін.

Невизначеність із двома вищевказаними питаннями породжує інші: що слід розуміти під корупційними правопорушеннями, які вони мають ознаки, які існують їх види і за якими критеріями здійснюється класифікація. Аналіз існуючих у спеціальній літературі підходів щодо вирішення цих питань свідчить про відсутність чітких і однозначних відповідей на них.

До числа невирішених питань, які мають важливе теоретичне і практичне значення для антикорупційної діяльності, слід віднести і питання про механізм корумпованих відносин. З'ясування цього питання дозволить не лише більш глибоко і точно визначити соціальну сутність корупції та її правову природу, а й виробити адекватні

заходи протидії цьому злу. Іншими словами, механізм протидії корупції повинен виходити з механізму корумпованих відносин.

Вказані обставини переконливо зумовлюють необхідність комплексного кримінологічного та кримінально-правового дослідження проблем з протидії корупції, результати якого пропонуються у даній роботі. А у світлі нового законодавства найбільш актуальною стає проблема формування системи антикорупційних органів виконавчої влади.

На підставі дослідження корупції, як правової категорії, можна дійти до таких науково і практично значущих висновків.

1. Правова сутність корупції полягає у неправомірному використанні особою, уповноваженою на виконання функцій держави, наданої їй влади або свого службового становища. Іншими словами, така особа необґрунтовано використовує владні повноваження у власних інтересах або інтересах інших осіб.

Корупцію становлять різні за характером, але однакові за своєю суттю корупційні правопорушення - діяння, які мають неправомірний або неетичний характер, тобто вчинені зазначеною вище особою з перевищенням повноважень, за відсутності підстав, на порушення встановленого порядку тощо.

За своєю правовою природою, сферою суспільних відносин, яким протиправною поведінкою заподіюється шкода, і залежно від характеру застосовуваного при цьому виду відповідальності корупційні правопорушення можна поділити на такі види: кримінальні (корупційні злочини), адміністративні, конституційні, дисциплінарні, цивільно-правові.

2. Визначення юридичного змісту корупції має важливе теоретичне і практичне значення, оскільки воно дозволяє з'ясувати не лише її правову сутність, а й сфери прояву, рамки корупційної діяльності, суб'єктів корупції. Воно дає можливість визначитися з характером корупційної діяльності, колом діянь, які охоплюються поняттям «корупція», відмежувати корупцію від інших суспільно небезпечних явищ. Визначення цього поняття безпосереднім чином пов'язане з проблемою дослідження зазначеного явища, розробленням стратегії і тактики протидії корупції, визначення реальних цілей протидії корупції та засобів їх досягнення.

3. Одним з аспектів, який характеризує корупцію у соціальному та правовому плані, є її органічний зв'язок з організованою злочинністю. Цей зв'язок має свої закономірності і потребує особливої уваги як при кримінологічному дослідженні корупції, так і при виробленні заходів протидії їй.

4. Виділення такого виду злочинів, як корупційних, логічно впливає з чинного законодавства і обумовлене потребами кримінально-правової науки і практики. Зокрема, воно надає можливість більш чітко з'ясувати соціальну та правову сутність корупції і забезпечити комплексний підхід до протидії їй, сконцентрувавши основну увагу на найбільш небезпечних проявах цього явища, якими є корупційні злочини.

5. Механізм корупційних відносин обумовлюється характером корупційних проявів, вибором суб'єктом засобів досягнення поставленої мети. Його з'ясування є надзвичайно важливим в кримінологічному аспекті, оскільки суттєвим чином впливає на визначення системи механізмів протидії корупції, а отже, на її ефективність.

Створюючи національну систему антикорупційних органів, в Україні враховано зарубіжні практики і запроваджено три відомі моделі спеціальних антикорупційних органів (багатоцільовий спеціалізований орган, наділений правоохоронними повноваженнями та превентивними функціями – НАБУ; орган протидії корупції в структурі діючого правоохоронного органу – САП у структурі Генеральної прокуратури України; інституції із запобігання корупції, розроблення політики і координації дій – НАЗК), але при цьому обрано власний шлях, об'єднавши новостворені антикорупційні інституції з реформованими правоохоронними органами, зокрема шляхом розподілу повноважень між НАБУ та ДБР в частині кримінального переслідування корупціонерів; залишення за прокуратурою координаційних та наглядових повноважень у сфері протидії корупції. Okремо варто зробити акцент на створенні Спеціалізованих антикорупційних судів, що передбачено останніми змінами до Конституції України (щодо правосуддя) від 02.06.2016 р.

Язловська-Кузнецова Ю.С.

*слухачка курсу «Діджиталізація публічного управління»
у рамках проєкту «Норвегія-Україна. Професійна адаптація.
Інтеграція в державну систему» (NUPASS)
(Севєродонецьк, Україна)*

ВПРОВАДЖЕННЯ ЗАСОБІВ ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ ЯК ПРОЄКТНОГО МЕТОДУ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ НАСИЛЬСТВУ В ЛУГАНСЬКІЙ ОБЛАСТІ

На сьогодні однією з актуальних проблем, яка знаходиться на першому плані в Луганській області, є викорінення сучасних негативних чинників та причин виникнення насильства у суспільстві, а також розробка найбільш ефективних механізмів запобігання та протидії цьому розповсюдженому явищу.

Підсилює актуальність вирішення цієї проблеми, зокрема, й ситуація, що існує наразі у Луганському та Донецькому регіонах. Так, можна зауважити, що у зв'язку зі збройним конфліктом на сході України, який триває вже понад шість років, а також новим викликом, у зв'язку з розповсюдженням гострої респіраторної хвороби, спричиненої коронавірусом 2019-nCoV (COVID-19), певною мірою збільшується соціальна напруга в суспільстві, що, у свою чергу, призводить до збільшення кількості насильницьких дій.

Обговорення феномена силової організації суспільства саме з використанням терміну «насильство» почалося під впливом поглядів Л. Толстого в кінці XIX ст. [1, с. 13] та залишається актуальною проблемою сьогодення. Саме необхідність вдосконалення системи запобігання сучасним формам насильства на регіональному та національному рівнях вказує на те, що впровадження сучасних досконалих механізмів запобігання та протидії дозволить вплинути на розвиток правової держави та підтримку правопорядку в країні.

Зважаючи на те, що контроль будь-якої форми насильства тільки з боку держави через правові регулятори є недостатньо ефективним, необхідно наголосити на важливості здійснення подальшого наукового пошуку нових механізмів запобігання та протидії насильству.

Так одним із ефективних засобів подолання та викорінення насильства в Луганській області ми вбачаємо у впровадженні засобів діджиталізації, які, з огляду на активний розвиток інформаційних технологій, користуватимуться значним попитом у громадян.

Для жителів Луганщини вже сьогодні доступні два онлайн-чати:

1. Чат-бот #ДійПротиНасильства (#Police_helpbot) створений у співпраці Міністерства внутрішніх справ України з ДП «Інфотех», Харківського національного університету внутрішніх справ та Національної поліції України.

У рамках роботи чат боту передбачено:

- надання допомоги у виклику служби допомоги (поліції і «швидкої»);

- переадресування до спеціалістів безоплатної правової допомоги, які, у свою чергу, нададуть юридичну консультацію в онлайн-режимі;

- надання контактів інших служб допомоги;

- надання роз'яснень, що таке домашнє насильство та як протидіяти цьому явищу, повноваження органів і установ, які здійснюють заходи з попередження домашнього насильства.

Зазначений чат-бот доступний за посиланнями:

Viber: [inyurl.com/y8rgatt9](https://viber.com/y8rgatt9)

Telegram: https://t.me/police_helpbot

2. Приватний чат Telegram для онлайн-консультування, створений ГО «Ла Страда Україна» за підтримки Canada-Ukraine Police Development Project CUPDP.

Зазначений приватний чат з консультантом Національної гарячої лінії з попередження домашнього насильства, торгівлі людьми та гендерної дискримінації надає можливість:

- поставити запитання юристу, психологу, соціальному працівнику та запитання інформаційного характеру;

- поставити запитання та отримати відповідь можна 24/7 безкоштовно та конфіденційно;

Зауважимо, що повідомлення та подальшу переписку буде бачити тільки консультант гарячої лінії.

Консультації доступні за посиланням:

Telegram: <https://t.me/NHL116123> (або ввівши у пошуку NHL116123) [2].

Проте, нажаль, поглянувши на статистичні дані щодо зафіксованих фактів насильства на Луганщині, можна констатувати, що в умовах нашого сьогодення цих двох онлайн-чатів замало для ефективної та якісної боротьби із насильством.

Недоліками, на наш погляд, є те, що зазначені онлайн-чати розраховані на користувачів тільки одного месенджера Telegram, що значно знижує кількість їх користувачів. Також зауважимо, що робота консультантів цих чатів направлена переважно на надання консультацій у сфері протидії домашньому насильству і майже не зачіпає інших не менш актуальних сфер.

Тож, для подолання цих недоліків, зокрема, та з метою викорінення насильства, в цілому, вважаємо за доцільне впровадити проєкт зі створення онлайн-центрів у месенджерах Telegram, WhatsApp та Signal, співробітники яких надаватимуть консультації з питань протидії насильству в різних сферах життя, зокрема, мобінгу, домашнього, гендерного та інших видів насильства.

Цільовою аудиторією проєкту є: державні органи влади, зокрема й правоохоронні, жертви насильства, особи, які вчинили насильство, потенційні жертви та кривдники, а також інститути громадянського суспільства.

Важливим, на наш погляд є забезпечення активної співпраці співробітників онлайн-центрів із представниками громадських організацій, зокрема й жіночих, з метою пошуку найбільш ефективних шляхів подолання насильства на території Луганської області. Найактивнішими організаціями, що працюють у цьому напрямі на Луганщині є ГО «Жінки Луганщини» [3], та ГО «Фундація «Жіноча ініціатива» [4], представниці яких щодня працюють з метою безумовного дотримання прав, свобод та інтересів жителів області.

Метою ж проєкту є подолання насильства в Луганській області шляхом впровадження засобів діджиталізації для осіб, які опосередковано або безпосередньо стикаються із різними формами насильства, а його завданням – впровадження оперативного та якісного надання онлайн-консультацій у месенджерах Telegram, WhatsApp, Signal для всіх осіб, які потребують на це, а також

зниження рівня насильства у Луганській області до мінімальної позначки

Для реалізації проєкту необхідно пройти декілька етапів. По-перше, провести підбір фахівців для надання онлайн-консультацій (це, зокрема, психологи та юристи, які працюють у сферах протидії мобінгу, домашнього та гендерного насильства та є фахівцями з трудового, соціального, цивільного, кримінального, адміністративного та інших видів права). Також для безперебійної роботи онлайн-центрів важливим є підбір IT-SMM-спеціаліста, юриста а також, бухгалтера та технічного персоналу.

Наступний етап – підбір приміщення для роботи онлайн-центрів, а також закупівля обладнання (меблі, електронна техніка, канцелярія тощо) та, безпосередньо, запуск роботи онлайн-центрів.

Ще одним із необхідних етапів є розрахунок ресурсу (тобто бюджету) проєкту. Тут важливим є прорахувати вартість усього необхідного устаткування для організації якісного надання послуг, зокрема, суми коштів, необхідної для закупівлі електронного обладнання, меблів, канцелярських товарів, а також ресурсу, необхідного для оплати праці співробітників онлайн-центру, оренди приміщення та оплати комунальних послуг тощо.

Важливим етапом також є визначення результатів реалізації проєкту, що служитимуть показниками ефективного виконання усіх його етапів. Так, у нашому випадку це: надання не менш ніж 10 тисяч онлайн-консультацій на рік, підготовка 20 онлайн-довідників превентивного спрямування, та 10 для жертв насильства, а також зниження кількості зафіксованих випадків насильства в Луганській області на 50%.

Визначимо важливі напрями, що вказуватимуть на сталість проєкту.

1. Follow-up activities: у майбутньому можливе розширення штату та збільшення кількості онлайн-центрів (як регіональних, так і для інших месенджерів).

2. Фінансова сталість: для подальшого фінансування проєкту можливе залучення коштів державного, регіональних та місцевих бюджетів. Крім того, спеціалісти онлайн-центрів можуть також

надавати платні освітні юридичні та психологічні послуги для співробітників підприємств, організацій та установ.

3. Партнерство: із закладами вищої освіти, приватними та громадськими організаціями, держустановами.

4. Підтримка з боку зацікавлених сторін: проєкт залучив представників громади та державних службовців, які здатні збирати ресурси, а також має сильну підтримку громадськості.

5. Менеджмент та людські ресурси: проєкт має в своєму розпорядженні належний кадровий ресурс для досягнення його цілей, керівництво ефективно доносить ідею проєкту до зовнішніх партнерів, а також здійснює ефективне управління персоналом та іншими ресурсами.

6. Адаптивність проєкту: під час реалізації проєкту здійснюється його адаптація до змін у зовнішньому середовищі та новітніх наукових досягнень, а також ухвалюється рішення щодо того, які складові є неефективними і мають бути припинені/замінені.

7. Екологічна сталість: діяльність онлайн-центрів не несе жодної загрози навколишньому середовищу.

З огляду на вищезазначене можемо із впевненістю стверджувати, що впровадження засобів діджиталізації як проєктного методу запобігання та протидії насильству в Луганській області є одним із найефективніших засобів на шляху до побудови правової держави.

Література:

1. Тевлюкова О. Ю. Насильство як феномен соціальної організації: досвід теоретико-методологічного аналізу: дис. ... канд. соціолог. наук. – Новосибірськ, 2005. – 175с.

2. Див.: https://fb.watch/21HUXoCK_z/.

3. Див.: <https://www.facebook.com/groups/1684394138508008>

4. Див.: <http://gendercenter.sumdu.edu.ua/index.php/aboutus/373-hromadska-orhanizatsiia-fundatsiia-zhinocha-initsiatyva?fbclid=IwAR322nwb-yJ7-FJLOYIJCIDi3kSHKtTc4DI1VxsqLQwc1tqc-SMdEmEDaWk>.

Авторська довідка:

Язловська-Кузнецова Юлія Сергіївна, слухачка курсу «Діджиталізація публічного управління» у рамках проєкту «Норвегія-Україна. Професійна адаптація. Інтеграція в державну систему» (NUPASS) (Сєвєродонецьк, Україна), м.т. 050-030-12-60, ел. пошта yvkuzya@gmail.com.

Секція 6

ДОКУМЕНТНО-ІНФОРМАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ, ФІЛОСОФІЯ ТА ПРАВО

Горлова А. В.

студентка 3 курсу спеціальності

«Інформаційна, бібліотечна та архівна справа»

юридичного факультету СНУ ім. В. Даля.

Науковий керівник: к.п.н., доцент, Сілютіна І. М.

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ОРГАНІЗАЦІЇ ІНФОРМАЦІЙНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ У ВІЙСЬКОВИХ БІБЛІОТЕКАХ США

У сучасному суспільстві військові бібліотеки є невід'ємною складовою інформаційного ресурсу будь-якої країни. Вони роблять вагомий внесок в інформаційне обслуговування військовослужбовців, сприяють підвищенню рівня військових знань, фахової та службової кваліфікації, зміцненню військової дисципліни.

Головним завданням військових бібліотек є надання інформаційних продуктів і послуг, інформаційне забезпечення військової науки та практики, військової освіти, задоволення індивідуальних інформаційних потреб військовослужбовців і цивільного персоналу збройних сил.

Бібліотеки в юрисдикції Міністерства оборони США відносяться до трьох основних типів:

- Бібліотеки військово-навчальних закладів, що забезпечують підтримку навчального процесу і програм підвищення кваліфікації та перепідготовки військовослужбовців (наприклад,

United States Military Academy Library – Бібліотека Військової Академії США).

- Спеціальні бібліотеки – штабні, науково-технічні, медичні, юридичні, які обслуговують інформаційні потреби органів військового управління (наприклад, Pentagon Library).

- Масові військові бібліотеки, що діють на військових базах і у військових містечках.

Згідно з інформацією сайту Американської бібліотечної асоціації, загальна чисельність військових бібліотек США складає 265 установ [1, с. 427].

Фонди військових бібліотек містять стандартний репертуар документів різних видів і форматів, який можна знайти в будь-якій публічній бібліотеці: книги, газети, журнали для всіх вікових груп і різноманітних інтересів. Інформаційні ресурси відбивають різні точки зору з суспільно значущих питань. Фахівцями регулярно проводиться інвентаризація для виключення застарілих та тих, що втратили актуальність, джерел. Чинна програма централізованої закупівлі книг дозволяє військовим бібліотекам здійснювати вибір популярної літератури для читання і довідників у всіх форматах, включаючи електронні. Відбір публікацій проводиться за принципом їх привабливості для широкого кола читачів й інформаційної цінності [1, с. 428].

Зважаючи на те, що військова бібліотечна справа в США є ключовим чинником професійного зростання військовослужбовців, програми розвитку військових книгозбірень включають використання корпоративних онлайн-ресурсів, одним з яких є Military and Government Collection (Військова і урядова колекція) [2]. Вказаний ресурс містить колекцію профільних періодичних видань, у тому числі повнотекстових (біля 300 часописів) та реферативних (понад 400 журналів), наукові джерела, а також інший контент [там само]. Бібліотечно-інформаційні послуги надаються через корпоративний портал або через єдиний онлайн-центр підтримки військовослужбовців дійсної служби. У загальній складності на сайті представлено понад 30 електронних бібліотек і баз даних.

Крім цього, військовослужбовці мають право безкоштовного доступу до широкого асортименту електронних ресурсів, необхідних

для роботи, навчання, самостійних досліджень і дозвілля, що належать місцевим публічним бібліотекам за умов попередньої реєстрації.

Надзвичайно інформативною для солдат, курсантів, членів сімей військовослужбовців, ветеранів та цивільних осіб Міністерства оборони США є Інтернет-бібліотека армії MWR, розміщена на сайті, що є складовою мережі Міністерства оборони США з підтримки військової спільноти. Цифрова бібліотека містить електронні книги та аудіокниги практично з кожної теми, а також бази даних та довідкові видання, які дають змогу отримати нові навички, адаптуватися до життя у громадянському суспільстві. Широкий спектр послуг розрахований для членів сімей військовослужбовців, зокрема, дітей, підлітків та юнацтва. Це і цифрова бібліотека, і BookFlix, що поєднує класичні відеосюжети з пов'язаними з ними науковими документами для зміцнення навичок раннього читання та розвитку реальних знань, і Explora Primary, що має БД барвистих та цікавих ресурсів, призначених допомогти дітям дізнатися про тварин, музику, здоров'я, історію, людей та місця, науку, математику та спорт, і Elementary, що знайомить учнів початкових класів із пошуком баз даних за допомогою ресурсів, що відповідають віку та змісту, пов'язаному з навчальною діяльністю, і National Geographic Kids, який пропонує контент, що показує дітям віком від 6 до 14 років світ у незвичайному ракурсі. Інформаційний ресурс ScienceFlix пропонує понад 50 повних навчальних предметів з більш ніж 6500 наукових активів у різних ЗМІ, забезпечуючи студентам краще розуміння наукових концепцій та ідей за допомогою практичних проєктів, відео, різноманітних типів тексту та інтерактивних функцій. Надзвичайно корисним є Tutor.com, що надає дітям військовослужбовців безкоштовний доступ до онлайн-репетиторів з більш ніж 100 дисциплін. World Book Online пропонує колекцію ресурсів для будь-якого віку та рівня читання. Отже, Інтернет-бібліотека армії MWR задовольняє інформаційні потреби не лише чинних військовослужбовців, але й звільнених осіб, а також членів їх сімей [3].

Заслуговує на увагу інформаційний ресурс Меморіальної бібліотеки Вільяма Уінтропа при Юридичному центрі (Шарлоттсвілл, Вірджинія), що містить колекції первинних матеріалів та публікацій у галузі військового права (оновлюються

щомісяця, починаючи з 1974 р.), призначені «для офіційного використання армійськими юристами при виконанні ними своїх обов'язків» [4]. Інформація з цих колекцій є також доступною у повнотекстовій версії PDF через веб-сайт Федерального дослідницького відділу Бібліотеки Конгресу США.

Найстарішою книгозбіркою, що веде свою історію з 1800 року і обслуговує інформаційні потреби офісів Міністра оборони, Об'єднаних начальників штабів та Військових департаментів, розташованих у Пентагоні, є бібліотека Пентагону. Бібліотечна колекція включає історичні документи, придбані за довгу історію, а також сучасні друковані та Інтернет-колекції. Доступ до веб-сайту можливий лише за допомогою спільної картки доступу (САС), виданої Міністерством оборони.

Таким чином, військові бібліотеки США становлять самостійний різновид бібліотек, для яких характерні загальні та особливі типологічні ознаки, зумовлені специфікою армійського середовища, різними історичними, соціально-економічними, політичними, культурними чинниками. В умовах сьогодення інформаційне обслуговування військовослужбовців здійснюється переважно у віддаленому доступі, основна роль в якому належить цифровим бібліотекам та інтернет-порталам великих армійських книгозбірень.

Література:

1. Библиотеки за рубежом 2016 : сборник / ред. : Н. Ю. Золотова, С.В. Пушкова ; Всерос. гос. б-ка иностр. лит-ры им. М. И. Рудомино, Группа междунар. библиотекосведения. М. : Центр книги Рудомино, 2016. 439 с.
2. Military and Government Collection. URL: <https://www.ebSCO.com/.../militarygovernment-collection>.
3. Militaryonesource. URL: <https://www.militaryonesource.mil/recreation-travel-shopping/recreation/libraries/morale-welfare-and-recreation-digital-library/>

*Гросицький Олександр ,
студент 1-го курсу спеціальності «Філософія»
юридичного факультету СНУ ім. В. Даля
Науковий керівник: Шелковая Н. В.,
к.ф.н., доцент, доцент кафедри філософії,
культурології та інформаційної діяльності
юридичного факультету СНУ ім. В. Даля.*

ПРОБЛЕМА ВЛАДИ

Егоїстичні і владолюбні мотиви притаманні людині в самому її природному естві. В егоїзмі полягає первородний людський гріх, за твердженням Біблійних текстів. Починаючи з моменту, коли Адам і Єва поставили себе вище за Бога, і до наших днів людський егоїзм не знає меж.

Егоїзм стоїть в основі владолюбства, будучи коренем більшості бід в людському суспільстві. Коли людина ставить себе вище за інших, вона так чи інакше, іноді несвідомо, стає гнобителем інших людей. Влада дає найбільш видиму перевагу над іншими людьми, що тішить людське самолюбство

Володіючи розумом, людина позбавляється раціональності і пускається в безодні пошуків себе через задоволення та тяги до домінації, що особливо проявляється у представників чоловічої статі, так як навіть на фізіологічному рівні соціальна роль чоловіка завжди була, як роль загарбника і домінанта. Нездатність людей, які досягли високих щаблів ієрархії, контролювати свої амбіції, призводить до прикрих наслідків, як для окремих людей, так і для цілих країн. Як найяскравіший приклад зайвої амбіційності та владолюбства можна згадати Сталіна і Гітлера. Обидва лідери яскравіше за інших проявляють все те зло, що стоїть за пеленою могутності, яку отримує людина, коли добирається до висот соціальної піраміди. Мільйони жертв під час Другої світової війни, сотні тисяч загиблих під час репресій, незліченні жертви етнічних чисток третього рейху... Чи не э

це явною ознакою того, що людина, яка добралася до влади, легко може втратити розум і всю свою людяність.

Часто при аналізі природи і соціальних та політичних функцій влади спираються на вчення німецького філософі Фрідріха Ніцше, зокрема його роботу «Воля до влади», що була найулюбленішою книгою Адолфа Гітлера. Однак Ніцше не писав цієї книги, вона була сфабрикована його сестрою про яку Ніцше висловлювався не добрими словами. Реально Ніцше ставився вкрай негативно до влади. «Влади хочуть вони, і перш за все важеля влади, багато грошей, – ці німціні! – писав він у роботі «Весела наука». – Подивіться, як лізуть вони, ці моторні мавпи! Вони лізуть один на одного і тому зриваються в бруд і в прірву» [3, с. 23].

Адольф Гітлер і йому подібні перенесли свої погляди на вчення Ніцше про надлюдину і, ввівши його в політичне русло, перетворили його еталоном арійського лідера, сильного, непохитного, здатного управляти натовпами людей. І саме таким, як відмічає Н.В. Шелковая, став «еталон сучасного політика і підприємця на Заході» [7, с. 167].

Однак Фрідріх Ніцше мав на увазі зовсім іншу надлюдину, ту, яка в першу чергу має владу над собою, а не над іншими, що в корені суперечить тому, що взяв для себе Гітлер. Ніцше жодним чином не підтримував владні егоїстичні пориви, а лише засуджував владу і процеси пов'язані з нею. «І як менший віддає себе більшому, щоб той радів і владу мав над меншим, – відзначав Ніцше, – так приносить себе в жертву і більший і через владу ставить на дошку – життя свою» [4, с. 55]. Таким чином, Ніцше говорив про те, що влада приносить горе і тим хто панує, і тим над ким панують. «Що ж міг знайти в філософії Ніцше Гітлер?» Запитувала у своїй роботі «Філософія і політика: Ніцше і Гітлер» Н.В. Шелковая. І відповідала: «Лише те, що він був здатний зрозуміти і що зміцнювало його нарцисичні і некрофільські риси характеру: волю до влади, як до насильства сильної статі над слабкою, натовпом, стадом, і, пов'язаний з ним, гімн війні» [7, с. 170].

Для сучасного світу було б корисно поглянути на гуманістичні ідеї Ніцше, і розглядати їх без політичного контексту, адже філософ не був політиком, скоріше, він був учителем для майбутніх поколінь. Однак досі його мало хто здатний зрозуміти «Я прийшов занадто рано

<...> мій час ще не настав» [3, с. 126], – з сумом писав Ніцше у роботі «Весела Наука». Проблема сучасної влади полягає, на мій погляд, насамперед у її жадібності, і не стільки в жорстокості, скільки в байдужості до народу, яким вона править

Здавалося б, існує відомий та вірний спосіб позбутися тиранії і диктатури в усьому світі – створити демократичне суспільство. Однак, як показує практика, будь-яка демократія є помилковою в самій своїй суті, бо народ, який йде на вибори, часто не тільки не розбирається в політиці та економіці, але навіть толком не знає, чого насправді хоче, і чує лише тих, хто більше і голосніше обіцяє з екранів телевізорів і міських площ. Сучасні політики вмело грають на почуттях довірливих людей, обдираючи їх до нитки, але іноді справи доходять навіть до того, що вибори просто фальсифікуються правлячою партією, що призводить до тієї ж диктатури, з якою демократія покликана покінчити.

Складається песимістична картина розвитку суспільства. Одна крайність – влада, зосереджена в руках однієї людини, яка найімовірніше призведе до занепаду держави і тиранії, друга крайність – абсолютна влада і саморегулювання суспільства, в якому почнеться хаос і розруха, власне, анархія. Вже й не варто говорити про те, що системи, засновані на самоусвідомленні, і загальній рівності індивіда, приречені на провал, відмінним прикладом тому може стати спроба СРСР. «Немає пастуха, одне лише стадо! Кожний бажає рівності, всі рівні: хто відчуває інакше, той добровільно йде до божевільні», – писав з цього приводу Ф. Ніцше у «Так казав Заратустра» [4, с. 6].

Однією з найбільш логічних і, ймовірно, робочих систем управління є Мерітократія «як влада гідних людей, що походять з усіх соціальних верств населення, що гарантує не віртуальну, а реальну економіку, реальне, а не сюрреалістичне буття» [5]. У цієї системі на керівні пости кандидати відбираються за своїми здібностями, проходять різні іспити, що вже виглядає набагато краще ніж «кумівство», яке широко поширене в країнах пост-радянського простору. При мерітократії у владі будуть знаходитися не жадібні егоїстичні чиновники, котрі ігнорують інтереси і потреби народу, чи

жорстокі диктатори, які розповсюджують тиранію, а люди, чії здібності і знання дійсно допомагають розвитку держави.

Якщо погодитися з думкою Де Местра Жозефа: «Кожен народ має той уряд, який він заслуговує» [1, с. 173], то можна зробити висновок про менталітет і культуру, як окремих держав, так і світу в цілому. Людству складно бути всім задоволеним, тому що природою так закладено, що людині завжди все буде мало. «Дайте людині необхідне – і вона захоче зручностей. Забезпечте її зручностями – вона буде прагнути до розкоші. Осипте її розкішшю – вона почне зітхати по вишуканому. Дозвольте їй отримувати вишукане – вона буде прагнути безумства. Одаруйте її всім, що вона забажає – вона буде скаржитися, що її обдурили, і що вона отримав не те, що хотіла» [6], – писав Ернест Хемінгуей у своїй роботі «Кредо людини».

Говорячи про владу, складно залишити поза увагою проблему рівності в людському суспільстві. Спочатку кожна людина народжується нерівною по відношенню до інших в силу генетики, сім'ї, в якій дитина була народжена, і інших соціальних і біологічних факторів. Надалі навколишня її дійсність, життєвий досвід формує її свідомість, при цьому це формування також повинно приймати до уваги унікальність кожної особистості. Так зростає унікальна індивідуальна особистість, яка, як за здібностями, так і за можливостями, відрізняється від мільйонів інших унікальних особистостей.

Але, на превеликий жаль, формування особистості не враховує її унікальність і усіма засобами формує рівність, як однотипність, стадність, що призводить до вбивства індивідуальності. Якщо кожний буде рівний, тобто не буде мати особистісні риси і прояви, то жодний з них не буде ні в чому видатним, що призведе до стагнації і занепаду суспільства.

Не можна не погодитися з сучасними соціальними філософами, зокрема з Сержем Московічі, що ми проживаємо в століття натовпів [2], де колективне несвідоме затьмарює індивідуальну іскру людського «Я». ЗМІ, корпорації, уряди користуються довірливістю і простотою населення, змушуючи їх «танцювати під свою дудку» і вірити часом в повну нісенітницю. Фраза: «Так по телевізору сказали» давно стала крилатою і серед

народу вважається досить вагомим аргументом Раніше люди сліпо вірили священикам, зараз же сліпо вірять маркетологам і політикам, адже хіба може така важлива і поважна людина говорити не правду?

Нова релігія ХХІ століття – це Культ Золотого тельця, гроші, а апостоли її – олігархи, які ведуть, подібно до картині Пітера Брейгеля «Сліпі», сліпе людство в безодню, не маючи змоги самі нічого розгледіти.

Література

1. Местр Ж. Петербгские письма: пер с франц. Д. В. Соловьёва. СПб.: ИНАПРЕСС, 1995. 355 с.
2. Московичи С. Век толп. Москва.: Центр психологии и психотерапии, 1998. 480 с.
3. Ницше Ф. Веселая наука : пер. с нем. К. А. Свасьяна // Ницше Ф. Соч.: в 2 т. Т. 1. Москва : Мысль, 1990. С. 491–719.
4. Ницше Ф. Так говорил Заратустра : пер. с нем. Ю. М. Антоновского // Ницше Ф. Соч.: в 2 т. Т. 2. Москва : Мысль, 1990. С. 5–237.
5. Пиляева В. Меритократия. М.: ЛитРес, 2013. 190 с.
6. Хемингуэй Э. Кредо человека : пер. с англ. В. Стоянова. *Иностранная литература*. № 2. 2000.
7. Шелковая. Н. В. Философия и политика: Ницше и Гитлер. *Материалы Международной научно-практической конференции «Глобализация политики в контексте современной политической культуры: опыт и перспективы Восточной Европы»*. Харьков, 1996. С. 167–170

Зуган Л.М.
студентка 3 курсу спеціальності
«Інформаційна, бібліотечна та архівна справа»
юридичного факультету СНУ ім. В. Даля.
Науковий керівник: к.п.н., доцент, Сілютіна І. М.

ДОЗВІЛЛЄВА ДІЯЛЬНІСТЬ БІБЛІОТЕК: ДО ПОСТАНОВКИ ПИТАННЯ

Однією із актуальних соціокультурних проблем на вітчизняних теренах є організація дозвіллевої діяльності юного покоління. Науковці відмічають суперечності, «зумовлені невідповідністю між сутністю дозвілля та існуючими в реальній дійсності формами і методами його проведення» [1, с.56]. Чи не єдиними дійсно доступними для дітей суспільними закладами залишаються бібліотечні установи, які намагаються застосовувати новітні інформаційні технології, запроваджувати найкращі практики роботи з користувачами, у тому числі у сфері організації дозвілля.

Нова концепція розвитку бібліотеки формулює важливе завдання: стати відкритим простором для освіти, спілкування і дозвілля, щоб кожний користувач відчув себе учасником живого творчого процесу. Стратегічним завданням книгозбірні стає створення комфортних умов для читачів, атмосфери неформального спілкування за рахунок значного зниження рівня офіційності та збільшення ступеня довіри у взаємовідносинах. Вказані завдання можуть бути реалізовані саме в межах організації дозвілля, яке науковцями визначається як «час вільного вибору занять, розваг, друзів. Вільний час <...> розглядається як позаурочний час, який може бути використаний дітьми для поглиблення своїх знань з усіх навчальних предметів, для задоволення і розвитку інтересів, запитів та нахилів, духовного зростання, вдосконалення фізичних якостей та відпочинку. Характер проведення вільного часу і ціннісних орієнтацій в сфері дозвілля визначають спрямованість поведінки молодої людини» [2, с.112].

На сьогодні бібліотеки України у своїй практичній діяльності використовують понад двохсот різних форм організації культурного дозвілля, серед яких переважають масові виховні заходи. Найбільш популярними та найчастіше використовуваними формами роботи є: книжкові, поетичні батли, батли цікавих фактів, бібліотечний журфікс, скайп-спілкування, скайп-зустрічі, літературний пеленг, бібліотечний бульвар, бібліотечний Non-stop – під час цього заходу бібліотека протягом дня представляє собою майданчик для відкритого інтерактивного спілкування з цікавими творчими людьми, бібліо-Бродилки – інтерактивні пригодницькі ігри, учасники яких пересуваються пунктами, знаходять і виконують завдання, долають перешкоди в рамках загального сценарію. Та група учасників, яка досягає фінішу першою – отримує змогу розгадати головну таємницю і отримати супер-приз, бібліошопінг, бібліо-кросс, флеш бук, конкурси, акції, проекти; фестивалі; презентації; ігри, квести, флешмоби; презентації книг, книжкові та літературні аукціони, літературно-художні вернісажі та інші.

О.В. Мирошниченко та О.А. Белецька зауважують, що за деякими позиціями бібліотеки починають конкурувати на ринку дозвілля з традиційними установами. Привабливість і затребуваність дозвіллевої діяльності бібліотеки ґрунтується, насамперед, на таких специфічних принципах, як добровільність і загальнодоступність участі; забезпечення свободи вибору форм діяльності; розвитку громадської ініціативи та самодіяльності, стимулювання ініціативи користувачів в плануванні, відборі змісту і виборі форм, і ін. [4, с.66].

Культурну діяльність вважають для себе пріоритетною найбільші бібліотеки світу, зокрема європейські національні, які все частіше стають місцем проведення вільного часу населення. Найбільш показовими в цьому плані є бібліотеки-культурні центри: Королівська бібліотека в Копенгагені, публічна інформаційна бібліотека Національного центру мистецтва і культури Жоржа Помпиду в Парижі та ін. [5, с.69].

Багатофункціональними установами, що орієнтовані насамперед на організацію дозвілля сім'ї, є культурні центри Швеції, спеціальні підрозділи яких спеціалізуються як на систематичній роботі з тією чи іншою групою користувачів, так і на надання разових

послуг. У таких центрах розташовані і традиційні бібліотеки для різних вікових категорій, і виставкові зали, і консультативний пункт для молодих мам, дитяче кафе та ін. [3, с.17].

Визначальною тенденцією, що спостерігається у зарубіжних країнах є «зближення культурної, соціальної, освітньої сфер суспільного життя, що відповідно позначається на дозвіллевій сфері. Хоча рекреаційна функція лишається провідною, дозвіллеві заклади не обмежуються у своїй роботі організацією відпочинку та розваг» [6, с.39].

Так, зауважує І.В. Петрова, у Великобританії «функціонує ряд організацій, робота яких безпосередньо спрямована на просування читання: Національний трест грамотності, Агентство з читання, Книжковий трест. В країні прийнято документ розвитку бібліотек на 10 років - «Стратегія розвитку на майбутнє» [6, с.85], в якому наголошується на важливості навчання юних громадян країни задля безпечного і наповненого сенсом життям, підкреслюється значення читання і необхідність підвищення рівня освіченості. Зроблено висновок щодо провідної ролі книгозбірень у вирішенні поставлених завдань [6, с. 86].

Таким чином, у сучасній соціокультурній ситуації провідні позиції займає дозвілля як суспільно усвідомлена необхідність. Бібліотеки, організуючи дозвілля користувачів, виконують суспільно важливу функцію організації їх вільного часу з метою духовного оновлення життя.

Література:

1. Бочелюк В. Й., Бочелюк В. В. Дозвіллезнавство : навч. посіб. К. : Центр навч. л-ри, 2006. 208 с.
2. Гитов Б. А. Социализация детей, подростков и молодежи в сфере досуга. СПб. : Гуки, 2003. 276 с.
3. Иванова Г.А., Чудинова В.П. Библиотечная работа с детьми за рубежом. М., 2009. 126 с.
4. Мирошниченко Е.В., Белецкая Е.А. Деятельность библиотеки по организации досуга населения: терминологический аспект *Библиосфера*. 2012. № 2. С.62-67.

5. Недашковская Т.А. Библиотеки Франции *Открытый доступ: библиотеки за рубежом* : сборник. М. : Центр книги Рудомино, 2014. 693 с.

6. Петрова І.В. Дозвілля в зарубіжних країнах : підручник. К. : Кондор, 2005. 408 с.

Калініна В. Ю.

студентка 3 курсу спеціальності

«Інформаційна, бібліотечна та архівна справа»

юридичного факультету СНУ ім. В. Даля.

Науковий керівник: к.п.н., доцент, Сілютіна І. М.

ТЕХНОЛОГІЯ АУТРІЧ: ДОСВІД ВИКОРИСТАННЯ В ЗАРУБІЖНІЙ АРХІВНІЙ ПРАКТИЦІ

У сучасному світі, з огляду на процес цифровізації, потужний розвиток інформаційно-комунікаційних технологій, архівні установи поступово почали втрачати інтерес з боку населення, що проявилось у зменшенні затребуваності їх інформаційних послуг, а отже і значущості існування. Тому важливим завданням, яке мають вирішувати працівники архівів, є відродження цінності та популяризація діяльності цих установ.

Подолання зазначених труднощів потребує винайдення інноваційних рішень, одним з яких є аутріч. Вказана технологія, що передбачає залучення користувачів до архівних установ, сформувалася шляхом модернізації вже перевірених часом практик роботи і становить сукупність інформаційно-просвітницької, інформаційно-пропагандистської, позастанціонарної та інших видів діяльності.

Технологія аутріч зародилася на теренах США, дуже швидко набула поширення в інших розвинених країнах і наразі поступово впроваджується в практику країн, що розвиваються, в тому числі й нашої країни.

На думку науковця Т. Еріксона, аутріч є однією з функцій архіву, тому його слід розглядати в якості складової звичайної роботи архіваріуса, а не додаткової відповідальності. Відомо, що метою

діяльності архівів є не лише збереження, а й використання ретроспективних документів, що й забезпечує вказана технологія. Вчений вважає, що завдяки використанню інструментів аутріч можна більше дізнатися про користувачів, підвищувати їх обізнаність щодо архівів, надавати інформацію про архівні колекції, і як наслідок - поліпшувати імідж архіву [1]. Таким чином, перед фахівцями постає завдання впровадження новітніх форм та методів обслуговування, які б призвели до зростання популярності архівних установ.

Перший і базовий спосіб досягнення поставленої мети полягає у створенні веб-сайту установи, на сторінках якого будуть висвітлюватися основні відомості та інформація про заходи, що проводяться установою. Зважаючи на те, що в умовах сьогодення більшість архівів вже представлено в мережі Інтернет власним веб-сайтом, актуальним є їх переміщення на сторінки популярних соціальних мереж, таких як Instagram, Twitter та Facebook.

Подібну методику застосовують працівники англійського архіву The Mills Archive. Слід зазначити, що даний архів нараховує більш ніж 88 тисяч зображень та документів [2]. На сайті архіву є блог, тематика якого присвячена цікавим зображенням та документам, що містяться у його фондах. У блозі співробітниками анонсуються актуальні події та висвітлюються новини у царині архівної справи. Їхні пости переміщуються у соціальні мережі, що дає змогу охопити значну за чисельністю аудиторію та в підсумку - збільшити трафік відвідування сайту установи [3].

Використання соціальних мереж як інструменту аутріч також було покладено в основу проекту The Herefordshire History project, що проводився бібліотечною службою Херефордшира. Створена сторінка у мережі Facebook стала платформою для залучення користувачів архіву і взаємодії з ними. Працівники архіву зауважують, що лише завдяки Facebook близько 300 користувачів щомісячно відвідують веб-сторінку установи [там само]. Проте фахівці не зупиняються на цьому та намагаються у повному обсязі застосовувати сучасні цифрові технології. Так, працівниками King's College London створений додаток для iPhone, що отримав назву Navigating Nightingale (від англ. «навігаційний соловей»). Основою додатку є архівні матеріали, які

служать для визначення мiсця розташування iсторичних пам'яток та прокладення до них пiшохiдних експерсiй.

Досить поширеною практикою є застосування додатку Web 2.0, що базується на взаємодiї i спiвпрацi його користувачiв, дозволяючи їм як споживати iнформацiю, так i дiлитися онлайнконтентом. Результатом застосування цього додатку є просування колекцiй архiву, але мiнусом є вiдсутнiсть механiзму зворотного зв'язку, що не дає змоги аналізувати iнформацiйнi потреби користувачiв [5].

У роботi деяких американських архiвiв, зокрема, державного архiву штату Орегон, iснує практика запрошення випускникiв навчальних закладiв як майбутнiх дослiдникiв для ознайомлення з «внутрiшньою стороною» роботи архiву та архiварiусiв. Взаємодiя працiвникiв та учасникiв заходу в режимi offline має велике значення, сприяє накопиченню досвiду щодо роботи з населенням [там само].

Наступним iнструментом, що застосовується фахiвцями у межах технологiї аутрiч, є залучення ЗМI. У якостi прикладу можна навести дiяльнiсть проекту Sefton Looking Back, який проводиться командою спiвробiтникiв бiблiотеки Sefton. Фонди архiву даної бiблiотеки налiчують чимало зображень, якi присвяченi мiсцевим iсторичним подiям. На сайтi можна побачити оцифрованi копiї цих зображень, якi розподiленi за категорiями «Друга свiтова вiйна», «Ушкодження, завданi бомбовим ударом». Найвнi категорiї, присвяченi спорудам мiста, транспорту, людям тощо [4]. Цi зображення з географiчною прив'язкою спонукали команду проекту звернутися до мiсцевої газети The Liverpool Echo з iдеєю написання статтi, прес-релiзи якої було поширено серед iнших представникiв преси. У пiдсумку вiдомостi про архiв кiлька разiв були опублiкованi в нацiональному журналі Who Do You Think You Are, що дозволило значно пiдвищити iнформованiсть населення [3].

Вiдомою та досить розповсюдженою є практика проведення семiнарiв, тематичних вечорiв, днiв вiдкритих дверей та iнших заходiв, спрямованих на досягнення вище окресленої мети. Так, за допомогою низки заходiв, що проводилися у рамках проекту Berkshire Stories, вдалося ознайомити користувачiв з новоствореною колекцiєю оцифрованих документiв i фотографiй часiв Першої свiтової вiйни.

Було проведено сімейно-історичні заходи, дні відкритих дверей, тематичні бесіди про різні аспекти Першої світової війни, до яких залучалися представники громадськості та студенти, що приносили важливі предмети, пов'язані з Berkshire в Першу світову війну, досліджуючи їх разом із групою експертів. На думку керівника проекту Енн Сміт, такі заходи є важливими, а також корисними, адже результатом є підвищення залученості та обізнаності аудиторії. Проте це вимагає часу і фінансових витрат, які можна зменшити, якщо встановлювати зв'язок з аналогічними організаціями, як це зробила Berkshire Stories [3].

Таким чином, чимало зарубіжних країн мають досить значну за обсягом практику застосування технології аустріч в архівній сфері. Інструментами, що використовується для залучення користувачів, стали різноманітні заходи, ведення веб-сторінок і блогів, створення додатків, партнерство зі ЗМІ та громадськістю та інші. Така діяльність є ефективною за умови її планування та проведення у комплексі з іншими видами активності.

Література:

1. Ericson T. L. Preoccupied With Our Own Gardens: Outreach and Archivists. *Archivaria*. no. 31 (Winter 1990-91), Supplement: Public Programming in Archives. P. 114–122. URL: <https://archivaria.ca/index.php/archivaria/article/view/11724/12673> (Accessed: 08.05.2021).

2. Mills Archive. URL: <https://new.millsarchive.org> (Accessed: 08.05.2021).

3. Outreach-for-archives-best-practice-tips. *TownsWeb Archiving*. URL: <https://blog.townswearchiving.com/2015/10/outreach-for-archives-best-practice-tip> (Accessed: 09.05.2021).

4. Sefton Libraries Information Services Department. URL: <https://sefton-digital-archive.org> (Accessed: 04.05.2021).

5. Theimer K. *Innovative Practices for Archives and Special Collections*. Lanham, Md.: Rowman and Littlefield. 2014. 198 pp. https://www.researchgate.net/publication/317635320_Description_Innovative_Practices_for_Archives_and_Special_CollectionsDescription_Innova

tive Practices for Archives and Special Collections Edited by Kate Theimer Lanham Md Rowman and Littlefield 2014 (Accessed: 04.05.2021).

Анастасія Колодяжна
Студентка групи СОУМ-20д
Науковий керівник: О.О. Смоліна,
доктор культурології,
професор кафедри філософії, культурології
та інформаційної діяльності СНУ ім.В.Даля

МІСЦЕ І РОЛЬ РЕЛІГІЇ В СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Релігія для людини споконвіку є значною частиною її внутрішнього світу. Вона впливає на суспільство: формує, змінює, направляє його. З плином часу змінюється ставлення народу до неї: від сліпого поклоніння до жорсткого неприйняття у будь-яких сферах життя. Незважаючи на це, релігія залишається невід'ємною частиною сучасного світу.

Дана тема є актуальною на сьогодні. Зараз, незважаючи на те, що в Україні релігія багато років була заборонена, вона не втратила свій вплив на суспільне життя - політика, освіта, родинні відносини тощо.

Мета даної роботи полягає у визначенні місця і ролі релігії в українському суспільстві.

На сучасному етапі розвитку нашої країни особливе місце серед багатьох факторів національно-духовного відродження посідає релігійний. Для України розпочався новий етап розвитку релігійних конфесій, що стало предметом гострої полеміки серед священнослужителів, богословів, парафіян. Для того, щоб добре зрозуміти й правильно оцінити місце і роль релігії у сучасному українському суспільстві, необхідно зануритися в історію.

Історія свідчить, що вірування й культу відображають у доктринах і вченнях риси різних соціальних верств населення та епох. Через це релігія є універсальним явищем, що відіграє важливу роль у

духовному житті суспільства. У межах релігійних віровчень створювались єдині зразки поведінки людей, їхніх почуттів та думок, завдяки цьому релігія виступала як могутній засіб становлення та збереження звичаїв і традицій.

Після багатьох років державного атеїзму реабілітація релігії сьогодні стала реальним фактом. По всій країні відновлюють історичні дати християнства, відроджуються старі та будуються нові храми, широко відзначаються релігійні свята. Українське суспільство у пошуках нових цілей і цінностей свого існування звертається до вироблених багаторічною традицією релігійно-культурних зразків. У цьому вбачається можливість відновлення національної єдності й подолання кризи ідентичності, що охопила країну. Православні традиції нерідко заповнюють людський світогляд, порожнина в якому утворилася після краху колишніх ідеалів.

Завдяки підтримці ідеї відродження релігійної культури багатьма ЗМІ, масова свідомість українців часто сприймає церкву як берегиню звичаїв і культурних традицій народу, а приналежність до них - як важливу складову національного характеру.

Сьогодні в Україні відбуваються складні політичні зміни, складається нова ситуація в державно-конфесійних стосунках. Православне християнство отримало тепер повну свободу, більше того, - широку державну підтримку.

У співпраці між державою і церквою вбачається можливість поліпшення життя всього суспільства за рахунок злагодженої роботи державних і не державних організацій, у тому числі й релігійних. Це й підтримка національних і родинних укладів, здорового способу життя всіх основних соціальних груп: збереження й розвиток системи цінностей, яка забезпечує спадкоємність поколінь і соціальний мир. Сьогодні в Україні участь суспільних проблем оцінюється як важливий чинник взаємодії держави і церкви.

До першочергових сфер відносять:

- протидія пияцтву, наркоманії;
- збереження й захист суспільної моральності;
- виховання підростаючого покоління;
- підтримка сім'ї, материнства й дитинства.

Цілі держави та церкви у сфері освіти, спрямовані на духовно-моральну освіту населення й зміцнення української державності, повністю збігаються. У церковних документах наголошується, що відокремлення церкви від держави не означає її відокремлення від суспільства і його проблем. Православна церква вважає своїм обов'язком працювати у сфері освіти, моральності, миротворчості, добродійності, науки й культури, охорони й відновлення історичних пам'яток. Вона прагне стати заступницею людей, говорити державі правду й мати незалежну думку з усіх питань.

Отже, релігія в українському суспільстві посідає особливе місце в збереженні національної культурної спадщини, що дозволяє сучасній людині доторкнутися до духовного багатства й мудрості попередніх поколінь, увійти до живої традиції. На думку філософів ХІХ – ХХ ст. релігійність стала невід'ємною частиною народної свідомості. М. Бердяєв і М. Лосський уважали релігійність однією з головних властивостей народного характеру, а також що з нею пов'язане шукання абсолютного добра.

Сьогодні все більш чітко виявляється зв'язок між національною й конфесійною самоідентифікацією народів України. Цей процес необхідно враховувати у віросповідній і національній політиці української держави.

Юрій Константінов,
*студент 1 курсу магістратури спеціальності 041 "Богослов'я"
юридичного факультету СНУ ім. В. Даля
Науковий керівник: д-р культурології, проф. Смоліна О.О.*

АСКЕТИКА, МІСТИКА І МАГІЯ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ

Аскетика, містика та магія спрямовують шукачів певними шляхами, кожна своїм, але з однією й тією самою метою - змінити буття, чи то своє особисте, чи інших людей, чи взагалі навколишнього середовища. Сучасне суспільство характеризується як постсекулярне, в якому ірраціональні явища отримують певний статус в культурі та привертають увагу суспільства, в чому полягає актуальність обраної

теми цієї роботи. Мета роботи – шляхом порівняльного аналізу з'ясувати специфіку понять «аскетика», «містика» і «магія».

У міру культурного зростання народу і розвитку його релігійної самосвідомості тоншають форми містицизму і одухотворяються прийоми занурення в екстаз, що ним практикуються. З області фізичного аскетизму і зовнішніх прийомів центр ваги переноситься в область духовних вправ [6]. «Основна тенденція містичного досвіду як такого в прагненні людського духу до безпосереднього спілкування з Божеством, як абсолютною основою всього суцього. При тому, що прямим шляхом у досягненні цієї мети всі містики вважають подолання феноменальної основи свого буття» [7].

Християнська містика починається з любові, де Бог-отець віддає Свого Сина заради спасіння людства. Християнський Бог є Бог любові, тому що Він все об'єднує і підтримує своєю силою. Християнська містика це містика богопізнання, обоження, тому містик прагне не тільки побачити Бога, а й доторкнутись до його слави, стати співпричетним Його природі і благодаті [5]. Ідея обоження виникає у давньоцерковній містиці і набуває свого розвитку у подальшому розвитку християнської містичної традиції [5]. Обоження включає подобу до Бога і єднання з Богом і оскільки Бог є трансцендентною Монадою, Простотою, що немає властивостей, то подоба до Бога полягає в досягненні людиною простоти свого духу [9].

Давньоцерковна містика пропонує особливий спосіб пізнання Бога, який полягає в безпосередньому внутрішньому відчутті Божества, таємничому дотику до Нього. Одна з невід'ємних складових практики давньоцерковної містики – хвала Богу [1]. Християнський містик приходять до Бога через місію Христа і звертається до Божої любові та милосердя [3]. У християнській містиці людина завжди чекає, що Бог розкриється назустріч. Обоження є результатом не тільки процесу містичного сходження до Бога, але і надприродної дії на людину божественної сили. Джерелом цієї сили є Христос, посередниками – небесна ієрархія, церковне священство і таїнства [1].

За людьми, сповідуючими суворий спосіб життя, які утримуються від багатьох задовольень і радощів, закріпилося найменування аскетів. За словами святих отців, Бог став людиною, щоб людина стала Богом. Христос, як перший і головний аскет, стає справжнім ідеалом історичного переродження людини, показуючи шлях духовного діяння по перетворенню світу. Бо так уже влаштовано наше духовне буття, що в істинному його існуванні немає місця індивідуалізму і егоїзму і тому, за словами преп. Серафима Саровського, особисте спасіння святого завжди веде до порятунку багатьох інших людей навколо нього [2].

Звертається до проблеми «аскетизму і творчості» і пристрасний апологет творчості і свободи Н.А. Бердяєв. Він вважає творчість і аскетизм двома шляхами подолання світу [2]. Аскетична чернеча духовна практика становить ядро східно-християнської духовності [10]. Уявлення про необхідність і можливість виконання аскетичних обітниць в світському житті були присутні в православ'ї завжди, з моменту виникнення.

Містичне виправдання аскетизму полягає в тому, що це духовне діяння усамітнення, трезвіння, уваги, слухняності, послуху, коли здійснюється постійне спілкування з Богом через молитву і коли словесна молитва переходить в містичне передстояння перед Богом, стан безмовності [8]. Розумна безмовна молитва це містичний стан, осягнення містичної надприродної реальності, передчуття вічного спокою, вічного життя. В аскетиці людина наближується до Бога, показує, на що вона здатна, наскільки готова віддати себе для Бога [8].

Магія включає в себе зловживання силою, робить її по відношенню до релігії вторинною. Не можна встановити якоїсь стадії без магії, але теоретично магії передує релігія [4]. Магія - це дорелігійна стадія в історії людства, віра людини в саму себе, в свою здатність особливими (магічними прийомами) впливати на світ. За призначенням магія поділяється на шість видів: шкідлива, лікувальна, військова, любовна, метеорологічна (магія погоди) і виробнича. Така видова класифікація є далеко не повною, оскільки в будь-якому виді магії можна виділити безліч підвидів [11]. В основі магії, так само як і сучасної науки лежить лише віра воднаковість природних явищ,

що підкоряються механічним законам. Релігія ж припускає надприродне порушення природного порядку речей і процесів [11].

Аскети намагаються змінити світ на краще, змінюючи самих себе; містики – через пізнання сутності явищ природи та єднання з надприродним, трансцендентним; маги - шляхом виконання комплексу ритуальних обрядів і дій, які здатні спричинити надприродний вплив на навколишній світ із певною практичною метою.

Література

1. Армстронг К. История Бога. Тысячелетние искания в иудаизме, христианстве, исламе. – К., 2004.
2. Бердяев Н. А. Смысл творчества // Бердяев Н. А. Философия свободы. Смысл творчества. М., 1989.
3. Дворецкий И.Х. Древнегреческо-русский словарь. М., 1958.
4. Зёдерблом Н. Становление веры в Бога // Мистика религия наука. Москва : Канон, 1998.
5. Козловский И. А. Избранные лекции по теории и практике религиозного мистицизма. Донецк, 2005.
6. Минин П. М. Мистицизм и его природа Москва : Директ-Медиа, 2014.
7. Минин П. Главные направления древнецерковной мистики // Мистическое богословие. Киев : Путь к истине, 1991.
8. Попов И. В. Труды по патрологии: Святые отцы II–IV вв. Т. I. Сергиев Посад, 2004.
9. Поснов М. Э. История христианской церкви (До разделения Церквей – 1054 г.). Брюссель, 1964.
10. Смоліна О. О. Культура православного чернецтва: монографія. Луганськ: Вид-во «Ноулідж», 2014.
11. Токарев С. А. Сущность и происхождение магии // Ранние формы религии. М., 1990.

Леонтьєва Вероніка
Східноукраїнський національний університет ім. В. Даля
кафедра філософії,
культурології та інформаційної діяльності

ПАМ'ЯТЬ, ІДЕНТИЧНІСТЬ ТА ФЕНОМЕН YOLO: РЕАЛІЇ, ІЛЮЗІЇ, ОЧІКУВАННЯ

Актуальність теми обумовлена тим, що *війна/бої за пам'ять та конфлікти ідентичності* є, поза сумнівом, реаліями нашого сьогодення, в якому здійснилося чимало спроб відредагувати історію, пересунути акценти і критерії оцінки політичних, ідеологічних і духовних подій минулого (*memory studies* підтверджують, що минуле не приймається в незмінній наданій формі, а знаходиться в стані постійного відкриття, нового моделювання в залежності від наявних обставин), – і саме на цьому тлі з 2012 р. поширюється ідея YOLO (аббревіатура «*You Only Live Once*» – «*ти живеш тільки раз*»), а з щонавдавно – думка, що основним робочим трендом поточного (2021) року цілком може стати саме «культура/економіка YOLO», причому, активне звернення-прилучення до феномена YOLO кваліфікується як чи не однозначно позитивний бік пандемії Covid-19 і як те, що неодмінно сприятиме покращенню ситуації взагалі [див.: 3]. Може здатися, що YOLO пропонує нашим сучасникам реальне позбавлення від світоглядних схем «старої» світобудови (від матриць не лише «доковідних», а і пострадянських), орієнтуючи на нові, більш дійові, прогресивніші ціннісні обрії, завдяки чому люди зможуть захити щасливим, наповненим смыслом життям.

Але будемо чесними: діалектику, попри мрій/зусиль її методологічних та/або ідеологічних опонентів, ніхто не відміняв, – і так само, як не буває лиха без добра, не буває і добра без лиха. Тому не можна однобічно «схвально» оцінювати YOLO – цю нібито нову індивідуальну життєву стратегію, котра в історії неодноразово виникала/відроджувалася саме у кризових/трансформаційних культурних епохах (як прояв їхньої характерної риси – навмисного розриву з традицією) у межах гасла «*carpe diem*» – «*лови момент!*»,

охоплюючи переважно верхівку суспільства – небагату кількість заможних громадян; у наш час ця популярна настанова, якщо вона у силу своєї сконструйованої привабливості затримається на довший за рік термін (що, на мою думку, цілком вірогідно), має тенденцію перетворитися на масове явище, – тому виникає потреба зрозуміти притаманні йому «добро та лихо», відокремивши реалії від ілюзій та очікувань. Спробую розглянути феномен YOLO як остенсивну форму утвердження егоїстичного, по суті, смислу («найціннішим у світі є моє благо тут-і-тепер»), враховуючи його інтегрованість у практики самовизначення і, відтак, його безпосередній зв'язок із проблемами ідентичності та колективної пам'яті, об'єктивне існування якої обумовлено тим, що «будь-яке “Я” пов'язано з “Ми”, що дає основи для індивідуальної ідентичності» [1, с. 12].

Пам'ять не випадково уподібнюють нитці, яка зв'язує, з'єднує культуру та ідентичність: культура, щоб реалізувати у суспільстві свою основну функцію – сприяти впорядкуванню і регулюванню соціальних процесів, надаючи їм смислової спрямованості і тим самим забезпечуючи зв'язок поколінь та інтегрування в єдиному культурному просторі безлічі індивідів, які, формуючі, відчувачі і відтворючі власну культурну ідентичність, розуміють і приймають один одного, – для цього культура має бути не лише організованою системно (як культуротворчий процес, створюваний синергією двох структурно автономних потоків фіксації, накопичення, трансляції та розвитку соціально позитивного та затребуваного досвіду), а і пропонувати соціуму спільну *колективну пам'ять*, яка, не співпадаючи ані з особистою, ані з історичною пам'яттю, містить, за класиком сучасних *memory studies* Яном Ассманом, два різних елемента, пов'язаних із такими властивостями спогад, як їхня тривалість, стійкість у часі. Ціма елементами є: *а)* комунікативна пам'ять (жива пам'ять сучасників: за умов природної обмеженості терміну зберігання певною спільнотою дійсно важливих для її членів смислів саме вона частіше за все стає предметом інтерпретацій і реконструкцій); *б)* культурна пам'ять (сакральна та міфологізована, така, що об'єктивується в абсолютно різних формах – від текстів до комеморативних практик, вона спрямована на певні, фіксовані моменти в усвідомлюваному як *спільне* минулому, що вони

«згортаються в символічні фігури, до яких прикріплюються спогади») [2, с. 51]. На думку Моріса Хальбвакса, культурна пам'ять, як пам'ять колективна, існує як ті особливі форми «присутності минулого» в сьогоденні, які формуються і перебувають (трансляються) у рамках соціальних інститутів – родини, школи, релігії [див.: 4], тобто культурна пам'ять зберігається переважно в інституціалізованому – цілеспрямованому та спеціалізованому, здійснюваному як професійна діяльність – культуротворчому потоці і тому має впливати на самовизначення людини передусім як ідеологічне відношення: ідентичність, що формується внаслідок засвоєння індивідом змісту культурної пам'яті, «за визначенням» має наповнюватися тими базовими – екзистенційними і символічними – смислами, оформленими як імперативи, ідеали та принципи, які концентруються в ознаках-ідеологемах ціннісно-сислової єдності, певної духовної близькості не лише сучасників і людей минулих поколінь, а і прийдешніх – потомків «з майбутнього».

Ян Ассман прямо називає культурну пам'ять найважливішою формою колективної ідентичності, яка закріплюється в практиках ритуальної комунікації і потребує особливого роду носіїв [див.: 2, с. 56], тобто культурна пам'ять та будь-яка колективна ідентичність, яка, підкреслюю, завжди є ціннісною – у формах національної, політичної, професійної чи вікової/субкультурної ідентичності як підстави й, одночасно, маркера належності до якоїсь соціальної групи («я такий же, як якісь "вони", я – один/одна з них»), визнаються двома сторонами одного і того ж: це такі боки людського буття-в-культурі, завдяки діалектичній взаємодії яких утворюється особистісна структура, стрижень якої – аксіологічна ідентичність індивіда як члена суспільства. Ця ідентичність є суто індивідуальною і виражається мірою суперечності/несуперечності між закріпленим і транслюємим колективною – комунікативною та культурною – пам'яттю змістом аксіологічного «рівня» професійної культуротворчості (у тому числі – «роботи», фахової діяльності як джерела доходу), що його приймає особа, та ціннісним змістом її власних переконань, тобто смислами, щиро втілюваними у приватній сфері – в остенсивних культурних формах поза межами інституціалізованих процесів. Вибір на користь YOLO не гарантує

індивідові неконфліктну аксіологічну ідентичність, але вказує на можливість вважати себе аксіологічно ідентичною особою і поводитися як вільний культурний суб'єкт, зокрема, коригувати своє самовизначення щодо колективних ідентичностей. Феномен YOLO фактично репрезентує не віртуальну, а реальну альтернативу традиційним колективним ідентичностям, чим проблематизується зв'язок між пам'яттю та ідентичністю, який до сьогодні тлумачився або есенціально, або конструктивістськи, але у будь-якому разі – як нерозривний та як об'єктивна основа і своєрідна запорука «продовження спільного життя»: збереження/відтворення форм колективної пам'яті шляхом утвердження її змісту відбувалося у процесах формування/підтримки ідентичностей. Отже, сучасні реалії неочікувано спровокували питання стосовно реальності створення/існування ідентичності *без культурної пам'яті*. Що тут мається на увазі?

Масовий вибір нашими сучасниками стратегії YOLO (Т. Кириченко наводить цифру з дослідження Microsoft: «понад 40% співробітників по всьому світу подумують про те, щоб змінити роботу» [3]) ззовні виглядає як нешкідливий і не впливовий чинник колективних ідентичностей і колективної пам'яті, хоча свідоме долучення особи – як її нібито безпрецедентно вільний від будь-якого інституційного тиску вибір – до культури YOLO несе потенційну або актуальну загрозу формам культурної пам'яті через послаблення (нівелювання) індивідуальної потреби у ній, а перетворення YOLO на тренд можна інтерпретувати як прояв нерозуміння значущості колективної ідентичності та безвідповідального до неї ставлення, а то й ігнорування цього підґрунтя соціальної солідарності. – Дійсно, якщо кожен сам для себе вирішує, що для нього є «найкращим», причому, у кожному «тут-і-тепер», то втрачається сенс підтримувати усталені групові, «спільнотні» зв'язки. Особи-прихильники YOLO у змозі обходитися і без «символічних фігур», і без сакральних спогад, – вони, як їм здається, за власним бажанням звільняються «з-під влади» інституціалізованих імперативів – приписів культурної пам'яті та ідеологічних структур, набуваючи ілюзорної незалежності від колективних ідентичностей. Внаслідок цього народжується спокусливе очікування (ілюзія можливості) – сподівання на

припинення «боїв за пам'ять», що може пояснюватися таким чином: за умов «втрати потреби» у культурній пам'яті причини таких інформаційно-ідеологічних війн теж мали би сходити нанівець... Однак реалії залишаються жорстокішими: пов'язані з культурною пам'яттю джерела соціальної напруги поки що не пересихають, а те, що справляє враження (створює ілюзію) необмеженої особистої свободи – *свободи від* колективних пам'яті/ідентичності як *свободи для* бажаної вільної самореалізації на засадах культурної легітимації пріоритету миттєво-ситуативного, індивідуального й унікального (що й утверджується феноменом YOLO: безперервне піклування лише про своє власне благо, бо *живемо лише раз*), – це насправді посилює «владу мінливих обставин» і призводить до суттєвого звуження діапазону реальної свободи у багатьох її іпостасях.

Література:

1. Ассман, Алейда. Длинная тень прошлого: Мемориальная культура и историческая политика. Пер. м нем. Бориса Хлебникова. М. : Новое литературное обозрение, 2014. 323 с.

2. Ассман, Ян. Культурная память. Письмо, память о прошлом и политическая иеднтичность в высоких культурах древности. Пер. с нем. М.М. Сокольской. М. : Языки славянской культуры, 2004. 368 с.

3. Кириченко, Тарас. YOLO КУЛЬТУРА: опубл. 30.03.2021. – URL:

<https://blogs.pravda.com.ua/authors/kyrychenko/608bc1d91b90d/> (дата звернення: 07.05.2021).

4. Хальбавкс, Морис. Коллективная и историческая память // Неприкосновенный запас, 2005, №2-3 (40-41). – URL: <http://magazines.russ.ru/nz/2005/2/ha2.html> (дата звернення: 04.04.2021).

Ополонін Анатолій
к.ф.н. доцент, доцент кафедри філософії,
культурології та інформаційної діяльності
СНУ ім. В. Дала

ФІЛОСОФСЬКА ДУМКА В СТАРОДАВНІЙ ГРЕЦІЇ КІНЦЯ VII ПОЧАТКУ VI СТ. ДО Н.Е. ПЛАТОН.

Стародавня Греція кінця VII- початку VI ст. до н.е. це країна, в якій на тлі розвитку рабовласництва, ремесел і торгівлі, у великій колонізації загострилися соціальні суперечності, починається боротьба розореного і порабощеного демоса з родовою знаттю. У VII ст. до н. е, в умовах складної боротьби з'являється нова форма особистої влади-тиранія. Тиранами називали людей знатного походження, які захопивши силою владу, підпорядкували собі органи управління: аристократичну раду старійшин і традиційні магістратури. Тирані усували від влади знатні роди, а також конфіскували їх землі і майно. Вони підтримували розвиток торгівлі, ремесел, дрібного землеробства, упорядковували порти і будували нові кораблі. Тиранія, як клас, здобула перемогу в боротьбі з пануванням консервативної родової знаті, Зміцнюючи, розвиваючи торгівлю і ремісництво, тиранія підвищувала свою роль в управлінні державою. На їх тлі бурхливо розвиваються політичні і економічні події. В Греції розвивалась і вдосконалювалось багатогранне вчення, створене Платоном. Ідеї і роздуми Платона присвячені розвитку суспільно-політичного ладу, душі людини, мистецтва. Платон народився в 428-427 роках до н.е. в аристократичній родині. За батькові, Арістон, він вважався нащадком останнього афінського царя Кодра, а по матері, Періктіоні, був у родинних стосунках з реформатором Солоном.

Велика частина відомих творів Платона написані у формі високохудожніх діалогів. У числі цих переважно полемічних творів важливе місце займає «Протагор».

За часів Сократа і Платона грецькі філософи багато міркували і сперечалися про чесноти. Одні вважали, що для того, щоб бути

добросчесним, необхідно вчитися чесноти. А інші вважали, що чеснота-якість вроджене, що не можна людину навчити добру, якщо ці якості в ньому відсутні від природи. Цю проблему в «Протагорі» намагається вирішити Платон. Думки, що розвиваються в «Протагорі» показують, що запропоноване в цьому діалозі завдання: чи можна вчити чесноти? остаточно не вирішена. Платон в своєму вченні стверджує, що головних чеснот не чотири, як в пізніших творах Платона, а п'ять; тобто до справедливості, розсудливості, і мужності, зараховується ще святість, або благочестя, і що похвальне і приємне приймаються за одне і теж, тобто, Платон вчить як користуватися задоволеннями, щоб це було згідно з мудрістю.

Він прихильник думки, що держава повинна культевіровать релігію, виховувати у громадян благочестя, має сприяти зміцненню панування кращих. На думку Платона, всі існуючі держави належать до типу негативного. Яка б не була держава, стверджує автор, в ній завжди є дві держави ворожі одна одній: одна держава багатих, інша бідних. Це відноситься до всіх чотирьох форм політичного устрою: тимократії, олігархії, демократії і тиранії.

У роботі «Держава» Платон в управлінні державою велике значення надає мистецтву, а також мудрості. Під мудрістю Платон розуміє не якесь там технічне знання, а вище знання. Така мудрість належить не безлічі ремісникам, а дуже небагатьом філософам, які і повинні управляти державою. Платон роз'яснює: щоб керувати державою, не потрібно бути всім мудрими. Так йдуть справи і з мужністю. Досить, щоб деяка частина суспільства володіла цією якістю. Важливо відзначити, що в ідеальній державі відкидається клан рабів, хоча не виключаються приклади, випадки поневолення захоплених під час війни варварів, але не греків.

У роботі «Держава» Платон докладно викладає особливості життєдіяльності різних верств населення, зокрема: ремісників, землеробів, зайнятих продуктивною працею. Автор докладно описує побут воїнів, які живуть в таборах окремо від решти населення. Вони не повинні мати ніякої приватної власності. Кількість провізії повинно вистачати правоохоронцям на рік, але без надмірностей. Під час військових походів вони живуть разом, столують разом.

Існував порядок укладення тимчасових союзів чоловіків з жінками для дітонародження, причому правителі-філософи піклуються про те, щоб кращі з'єднувалися з кращими, гірші з гіршими. Батьки не повинні знати своїх дітей. Останні після народження передаються на піклування громадських матерів. До речі, Платон визнає рівність чоловіка з жінкою. Але тим не менш, сім'ї як такої не було, а був казармений комунізм. У зв'язку з темою ідеальної держави, Платон в книзі "Держава" зачіпає проблему виховання. Людина у Платона володіє благородними, аристократичними якостями, з високими початками душі. Поезії, міфології у вихованні людини надається велике значення. Платон вчить також, що в процесі виховання в ідеальній державі висока роль політика, інтелігента, філософа. Такі люди це еліта, втілення мудрості. В ідеальній державі вони повинні грати роль правителів.

Платон у своїй праці «Держава» відводить особливе місце художнику, мистецтву. Художник не повинен занурюватися в споглядання істинно прекрасного. Це привілей філософа. Платон вважає, що пороком мистецтва є його наслідування. Воно відтворює потворні предмети, погані вчинки і недоліки. Платон стверджує, що прекрасне існує тільки в світі ідей, що його немає в реальному і відчутному світі.

Завершення роботи про ідеальний державний устрій відноситься вже до часу розквіту обдарування Платона. Після написання Платоном "Держави", його погляди на художню творчість не залишилися незмінними. Не залишилися незмінними і погляди Платона на ідеальний державний лад. Цьому ж періоду відносяться діалоги "Федон", "Федр" і "Бенкет". Саме в цих творах Платон розвиває вчення про ідеї, про пізнання, естетики та про ідеальний державний устрій. Теорія пізнання Платона складна і складається з трьох частин. Це вчення про Ерос - стані містичного ентузіазму, як супроводжуючого і обумовлює пізнання. Потім - це теорія спогадів. В "Тееті" описується образ мудреця, який поспішає скоріше піти зі світу, піти до божества, так як земне життя сповнене пекла.

Третя частина теорії пізнання Платона присвячена визначенню ролі теоретичного мислення. Цю частину теорії пізнання Платон називає діалектикою. Діалектика Платона може бути

визначена в основному як формальна логіка, яка існує, ґрунтуючись на законах тотожності і неприпустимість протиріччя.

Дуже характерна відміна "Законів" від "Держави" в трактуванні питання про рабство. На відміну від "Держави", в "Законах" необхідна для існування поліса господарська діяльність яка покладається на рабів або іноземців. Джерелом рабства є війна. Раби це військовополонені. Отже, число рабів залежить від інтенсивності і частоти воєн, які веде держава. Тим часом, саме в "Законах" Платон різко засуджує війну. Війна як мета держави відкидається. Однак, пацифізм Платона явно суперечить визнанню рабовласницької основи держави "Законів". Слід також зазначити, що в державі "Законів" існує приватна власність. Потім Платон переходить до ідеї абсолютної моралі (діалог "Горгій"). Саме в ім'я цих ідей Платон викриває весь моральний лад афінського суспільства, яке засудило себе в смерті Сократа. У таких діалогах як "Горгій", "Тоетет", "Федон", "Республіка". Етика Платона отримує аскетичну орієнтацію, вона вимагає очищення душі, відмови від мирських задовольень, від чуттєвих радощів світського життя. Платон вказував, що вища мета моральності знаходиться в надчуттєвому світі. За Платоном чуттєвий світ недосконалий, він сповнений безладу. Завдання людини полягає в тому, щоб піднятися над ним.

Таким чином, безсумнівно Платон великий мислитель, який пронизав всю світову філософську культуру. Платон-предмет нескінченних суперечок в історії філософії, мистецтва, науки і релігії.

Саме в пізнанні світу ідей Платон бачив єдиний шлях до розуміння світу і його законів. Це шлях пролягає в самій людині. Розвиток чеснот: мужності, мудрості, поміркованості, справедливості дозволяє душі прагнути до світу ідей, схоплюючи суть речей. Сила ж, провідна людини цим шляхом, - Ерос, Птерос, любов, що дає крила.

Література:

1. Антична культура і вітчизняна філософська думка. – К., 1990.
2. Антологія філософії середніх століть і епохи Відродження. – К., 2001.

3. Герасимчук А.А., Тимошенко З.І. Курс лекцій з філософії.– К., 1999.
4. Гулыга А.В. Немецкая классическая философия. – М., 1986.
5. Ільїн В.В., Кулагін Ю.І. Філософія – К., 1997.
6. Кондзьолка В. Історія середньовічної філософії. – Львів, 2001 р.
7. Петрушенко В.Л. Філософія. – Львів, 2001.
8. Філософія: Навч. посібник /За ред. Надольного І.Ф. – К., 1997.

*Русин Микола,
магістрант групи БГ-20зм
юридичного факультету СНУ ім. В. Даля
Науковий керівник: Шелковая Н. В.,
к.ф.н., доцент, доцент кафедри філософії,
культурології та інформаційної діяльності
юридичного факультету СНУ ім. В. Даля*

ХРИСТИЯНСЬКА МОРАЛЬ І ГРОМАДЯНСЬКЕ ПРАВО

Незважаючи на те, що мораль знаходиться у площині духовного, а право соціального, ці дві категорії є інструментами механізму врегулювання людських відносин від міжособистісних до міжнародних. Їх взаємозалежність та взаємний вплив зумовлений тим, що мораль, як складова усталених суспільних відносин, є одним з джерел права, яке, у свою чергу, може захищати чи послаблювати моральні постулати.

В Україні кожен має право на свободу світогляду і віросповідання, а церква відокремлена від держави [4, ст. 35], проте, панівною в нашій державі потрібно вважати мораль християнства – релігії, яку сповідує більшість населення [3, с.4].

У зв'язку з цим виникає науковий інтерес у дослідженні сучасних правовідносин у взаємозв'язку з християнством, зокрема, у порівнянні з Декалогом Старого Заповіту та Нагірною проповіддю

Ісуса Христа Нового Заповіту, як умовно «кодіфікованими» у Біблії законами моралі.

У Старому Заповіті Бог на горі Синай дає Мойсею Закон Божий – Десять заповідей – основні релігійні закони, котрі свідчать про укладений з Богом Заповіт (Вих. 20: 2–17) [1]. З нормативної точки зору – це «конституція», яка залишається непорушною (викарбувана на скрижалях) і всі інші закони не повинні їй суперечити.

Закон дано людям під час грому і блискавок, коли затремтів увесь народ (Вих. 19: 16). Порівнюючи з сучасністю можемо говорити, що унормування людського життя народжується зі стихії беззаконня та хаосу всездозволеності, які уособлюють собою право сильного.

У п'яти заповідях Господь повідомляє людину, що Він є верховна влада і суддя, вимагає не просто підкорення, а шанобливого ставлення до Себе, людини до самої себе та її батьків. Інші п'ять – містять суворі заборони.

Може здатися, що Господь в Десяти заповідях установлює всього кілька «злочинів», що не йде у жодне порівняння з Кримінальним кодексом України, який містить понад 350 складів кримінальних правопорушень [5]. Проте, їх духовний зміст охоплює усі сфери життя, розкриваючи людські вади, які лежать в основі злочинів.

Необхідно зазначити, що Кримінальний кодекс складається із двох частин – загальної (умови відповідальності) та особливої (види злочинів і покарання), які є взаємозалежними з точки зору застосування. Таке унормування містить низку спільних рис з «карними приписами» Святого Письма.

Так, жодне явище не виникає на порожньому місці, оскільки є наслідком певних дій чи процесів, які передували конкретній події, у тому числі вчиненому злочину. Розумінням усіх цих причинно-наслідкових зав'язків, які призводять, як до щастя, так і мук людських, володіє лише Бог від початку створення Світу.

Людині, яка відійшла від Нього внаслідок гріхопадіння Він дав шанс на спасіння, пославши сина Свого єдинородного. Саме Ісус Христос власним прикладом показав, якою на справді є людська сутність, не затьмарена гріхом. Він наставляв людей на поведінку,

спрямовану на виправлення власної спотвореної природи, щоб людина могла прожити щасливе життя і отримати спасіння у Царстві Божому.

Тому Син Божий в Нагірній проповіді фактично не встановлює прямих заборон, а навчає людей по власній милості, намагаючись вплинути на їх свідомість не через страх покарання, а шляхом заохочення отримати блаженства завдяки духовному вдосконаленню та пізнанню Істини.

Тому Він і каже: «Не думайте, що Я прийшов порушити Закон або Пророків: не порушити прийшов Я, а виконати» (Мт. 5: 17). Що ж означає виконати Закон? Очевидно, що Ісус Христос достеменно бачив найпотаємніше в людині – духовні вади, які призводять до гріха (злочину).

Повертаючись до юриспруденції можна сказати, що це і є та «загальна частина», внаслідок порушення приписів якої вчиняються злочини і настає відповідальність.

Спробуємо порівняти Десять заповідей і Нагірну проповідь із законодавчими нормами, які повинні виконуватися у нашому суспільстві.

Навіть поверховий аналіз людської поведінки дає підстави зробити висновок, що гріх не має меж. Інакше людство давно б зупинилося у вигадуванні нових злочинів і способів їх вчинення. Незважаючи на те, що в їх основі лежить порушення духовних законів, суспільство зосереджується на соціальному: встановлює нові закони, а також вдосконалює механізм розслідування злочинів, вирішення спорів та покарання винних.

Так, Господь застерігає: «Не вбивай» (Вих. 20: 13), проте, натепер у нашому кримінальному праві розрізняють десятки видів вбивств, а ще ж є й інші злочини, які призводять до смерті людини, наприклад, терористичний акт, доведення до самогубства, нанесення тілесних ушкоджень, які потягли смерть тощо.

Про вчинки, які призводять до духовного вбивства, що знищують в людині людину годі й говорити, бо юриспруденція лише на початку шляху їх розуміння. Лише нещодавно встановлено відповідальність за булінг та психологічне й економічне насильство в сім'ї, які стають дедалі поширенішими.

Іншу заповідь «Не перелюбствуй» (Вих. 20: 14) можна тлумачити по-різному. На перший погляд, особисті стосунки між людьми, засновані на добровільній згоді, не порушують жодного законодавства. Проте, є й інша сторона – злочини, що вчиняються через нещасливе особисте та сімейне, у тому числі інтимне життя. Чи виникають сумніви в тому, що сексуальне насилля може вчинити тільки хтива особистість, а жага до перелюбу виснажує душу і призводить до сімейних драм? Держава намагається врегулювати такі відносини, зокрема, у Сімейному кодексі України, проте це засіб вирішення лише соціальної сторони проблеми.

Стосовно заповіді «Не кради» (Вих. 20: 15) людство, мабуть, найбільш винахідливе. Свідченням цьому є і обсяг нормативної бази, покликаної захищати власність від чужих посягань, і статистика діяльності судових та правоохоронних органів. На врегулювання майнових відносин спрямований не лише Кримінальний кодекс України з його крадіжками, грабежами, шахрайствами і т. д., а й Цивільний, Господарський, Сімейний та інші закони.

«Не говори неправдивого свідчення на ближнього твого!» (Вих. 20: 16) – наче нічого незрозумілого, лише одна стаття – 384 КК України. А скільки злочинів починається з брехні, брехнею покриваються? Чи могло б існувати зло там, де немає брехні?

«Не пожадай нічого того, що є власністю ближнього твого» (Вих. 20: 17) – підсумовує Бог свої заповіді. Звісно, жодне бажання без неправомірних дій, спрямованих на його втілення, законодавством не визнається злочином і не може бути покарано. Проте, саме заздрість, гріховні жадання та пристрасті становлять міцний фундамент усіх правопорушень. Чи не від заздрості Каїна загинув Авель?

Людина постійно відходить від Закону і пророків, за що отримує заслужені покарання, проте, не робить правильних висновків, не змінюється, не повертається до Бога, а лише вигадує нові виправдання власним вчинкам та нарікає на Творця за його несправедливість.

А що пропонує Ісус Христос людям? Будувати більше в'язниць, приймати нові досконалі закони і посилювати покарання за

їх порушення чи покращувати роботу судової та правоохоронної системи? Абсолютно ні.

Розуміючи, що це лише *наслідки і суспільне нашарування людського життя без Бога*, Він вказує на першопричину і надає способи її подолання. Водночас, праведність повинна бути вибором вільної людської волі, результатом праці з подолання власної гріховної природи і удосконалення душі.

Може здатися, що Ісус заперечує світські інститути і суспільний уклад, спонукаючи людей жити тільки духовним, проте це не так. Навпаки, Син Божий визнає суд земний, де треба карати винних (Мт. 5: 22), однак, Він, у першу чергу, відкриває людям те, що приводить до суду, у тому числі земного, і як цього уникнути заради блага (Мт. 5: 25). Так, розуміючи, що вбивству (Мт. 5: 21) передує гнів на брата (Мт. 5: 22), Господь говорить, що спочатку потрібно позбутися гніву (Мт. 5: 23, 5: 24).

Нагірна проповідь свідчить, що основу божественної природи людини складає любов і праведність життя, яких і необхідно прагнути. Тому саме *любов'ю Ісус закликає долати зло, щоб знову стати досконалими* (Мт: 5: 46–8).

Однак, на превеликий жаль, упродовж всієї історії людство так і не зрозуміло до кінця силу любові, тому ми й надалі змінюємо закони і посилюємо репресивний механізм, а не вдосконалюємося в любові до ближнього.

Література:

1. Біблія. Книги Священного Писання Старого і Нового Завіту: в українському перекладі з паралельними місцями / Переклад Патріарха Філарета (Денисенка). К.: Видання Київської Патріархії УПЦ КП, 2004. URL: <http://www.ukrainischekirche.at/index.php/abetka-viry/sviate-pysmo> (дата звернення 11.05.2021).

2. Библия. Евангелие по Матфею 5. Толкования. *Азбука веры* : веб-сайт. URL: <https://azbyka.ru/biblia/in/?Mt.5:1&r> (дата звернення 11.05.2021).

3. Держава і церква в Україні-2019: підсумки року і перспективи розвитку відносин. Матеріали Круглого столу «Релігія і влада в Україні: проблеми взаємовідносин», м. Київ, 14 лист. 2019 р. URL: https://razumkov.-org.ua/uploads/article/2019_Religiya.pdf (дата звернення 11.05.2021).

4. Конституція України від 28 черв. 1996 р. Голос України. 1996. № 28.

5. Кримінальний кодекс України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III, Офіційний вісник України. 2001. № 21.

6. Шелковая Н. В. Цикл лекцій «Символізм Священних текстів». Символізм Євангелія. Учення Христа. *Youtube* : веб-сайт. URL:

https://www.youtube.com/watch?app=desktop&v=lro5h_yL8M&t=3891s6 (дата звернення 11.05.2021).

Сілютіна Ірина Миколаївна

*к. п. н., доцент кафедри філософії,
культурології та інформаційної
діяльності СНУ ім. В. Даля*

ІНТЕРНЕТ РЕЧЕЙ ТА БІБЛІОТЕКА

Сьогодення характеризується фундаментальними технологічними змінами, а темпи та масштаби новаторського науково-технічного прогресу не піддаються, на думку фахівців, вимірюванню. Вчорашня «наукова фантастика» сьогодні стає реальністю в нових продуктах та послугах, без яких складно зараз уявити своє життя. К. Шваб зазначає, що всі три попередні промислові революції призвели до великих суспільних змін та можливостей, але сьогоднішня трансформація унікальна з точки зору великої швидкості, з якою нові ідеї та технології поширюються світом [6, с.2].

Отже, четверта промислова революція, на порозі якої, на переконання К. Шваба, світ зараз перебуває, «докорінно змінює плин нашого повсякдення, способи роботи і взаємодії. За масштабом і рівнем складності <...>, є абсолютно незаниманим досі досвідом для людства» [3, с.8]. Слід усвідомити необмежені можливості з'єднання

мільярдів людей за допомогою мобільних пристроїв, що породжує безпрецедентну обробну потужність, можливість зберігання та доступ до знань. Злиття нових технологічних проривів, що охоплює широкі галузі, такі як штучний інтелект (ШІ), робототехніка, Інтернет речей, безпілотні транспортні засоби, 3D-друк, нанотехнології, біотехнології, матеріалознавство, накопичення і зберігання енергії та квантові комп'ютери призводить до взаємних впливів та сприяє вдосконаленню одне одного в фізичному, цифровому та біологічному світах, а також на соціальному рівні, змінюючи традиційну парадигму праці та спілкування [3, с.8].

Особлива увага науковців прикута зараз до Інтернету речей (IoT), адже дана технологія демонструє безпрецедентно стрімке поширення світом та знаходить застосування практично у всіх сферах життєдіяльності. IoT вважається частиною так званого Інтернету майбутнього, що визначається як «динамічна глобальна мережева інфраструктура із можливостями самоконфігурування, заснована на стандартних та взаємодіючих протоколах зв'язку, де фізичні та віртуальні речі мають ідентичності, фізичні атрибути, віртуальні особистості, використовують інтелектуальні інтерфейси і безперешкодно інтегруються в інформаційну мережу» [цит. за 5].

Іншими словами, IoT представляє сукупність пристроїв, що мають підключення до мережі предметів, взаємопов'язаних між собою, що можуть обмінюватися даними та виконувати певні дії без посередництва людини [1].

У фахових джерелах можна зустріти різні прогнози щодо кількості підключених до Інтернету речей. Так, у праці В. Ричарда з промовистою назвою «Майбутнє. 50 ідей, які вам дійсно потрібно знати», виданої у 2012 році вказано, що «за даними Cisco Systems, до 2020 року до Інтернету буде підключено 50 мільярдів «речей», що дорівнює семи на кожного чоловіка, жінку і дитину на планеті. Це буде означати, що точна ідентифікація, місце розташування і статус всього - і, можливо, кожного - можуть бути визначені, і майбутні дії або умови можуть бути передбачені» [7, с. 64].

У більш пізніх публікаціях фігурують інші цифри. Так, К. Скіннер наводить дані Дослідницького інститут HIS Markit, згідно яких до 2025 року обмінюватися інформацією будуть вже 78 млрд

розумних речей. Компанія McKinsey&Co, яка опікується управлінським консалтингом вважає, що обсяг цього ринку буде обчислюватися трильйонами доларів і впродовж наступного десятиліття це буде найвпливовіша технологія після мобільного інтернету та штучного інтелекту. Науковець додає ще кілька переконливих даних: «Forbes щорічно підсумовує думки провідних компаній про IoT, видаючи подібні помітні заголовки:

Bain вважає, що до 2025 року щорічний прибуток виробників пристроїв для IoT, які продають програмне забезпечення, апаратне забезпечення і комплексні рішення, може перевищити \$470 млрд.

За прогнозами General Electric, інвестиції в промисловий інтернет речей протягом найближчих 15 років повинні досягти \$60 млрд [2, с. 40].

Дослідження Міжнародної корпорації даних (IDC) доводять, що світові витрати на Інтернет речей досягли 745 мільярдів доларів в 2019 році, що на 15,4% більше, ніж в 2018 році, коли було витрачено 646 мільярдів доларів. Більш того, IDC очікує, що в 2022 році витрати на Інтернет речей у всьому світі перевищать позначку в 1 трильйон доларів. Таким чином, технології на основі Інтернету речей можуть стати важливим двигуном нової економіки [4].

Інтернет речей, на переконання К. Шваба, за певних умов може вивільнити величезні обсяги цінності, насамперед, на заводах та у виробничому секторі, де метою є операційна ефективність і значний потенціал ефективнішого застосування активів та більшої продуктивності. Цінність цих зсувів оцінюють приблизно 11% світової економіки [3, с.250].

Досягти таких результатів можна завдяки трьом базовим здатностям Інтернету речей: поєднання потужних даних з розумною аналітикою; спрощення рутинних завдань і покращення здатності окремих користувачів творчо вирішувати складніші проблеми за рахунок автоматизації всіх процесів та нових форм співпраці між людиною і машиною; створення інтелектуально-інтерактивних об'єктів, що дозволять створити нові шляхи надання благ [3, с.250-252].

Сфера використання технології IoT практично безмежна: це транспорт, охорона здоров'я, інтелектуальний он-лайн бізнес,

промислове виробництво, енергетика, сільське господарство, житлове господарство (т.зв. розумні будинки, розумні міста), офіси, дозволять та багато ін.

Як одна з найцікавіших технологій останніх років, IoT вже запроваджено в практику роботи кращих зарубіжних бібліотек, зокрема, у процеси збирання, опису, зберігання, аналізу та вибору колекцій, маркетинг та просування інформаційних послуг, а також організацію культурно-просвітницьких заходів. Серед потенційних сфер застосування IoT Дж. Куїн вказує такі: «технології RFID для самостійного оформлення замовлення; підлогові колодки та маяки для відстеження рухів користувачів та надання їм контекстної інформації; браслети бібліотечних карток тощо. Вказана технологія може бути задіяна у бібліотеках для підтримки як бек-офісних процесів, так і сервісів для користувачів» [5]. Найбільший потенціал технології IoT Дж. Куїн вбачає у «процесі надання доступу до традиційних та Інтернет-колекцій. Технологія IoT також може бути корисною для організації обміну інформацією, проведення консультацій або тренінгів та забезпечення доступу до приміщення та обладнання» [там само]. Дослідник припускає, що IoT потенційно може бути використаний в організації самостійних екскурсій; перевірки наявності обладнання; наданні більш детальної інформації про фонди і т.п. [там само].

На сьогодні застосування IoT у книгозбірнях не отримало повсюдного поширення, а є скоріше невідворотною перспективою. Знання потенціалу вказаної технології, її якісних та кількісних переваг і технологічних проблем впровадження, можливих ризиків, а також кращих практик застосування дасть змогу підготуватися до майбутніх змін, отримати користь від застосування у бібліотеках з метою підвищення рівня інформаційного обслуговування користувачів.

Література:

1. Пурник А. Інтернет вещей на службе библиотек URL: <https://gazetargub.ru/?p=7859>
2. Скіннер К. Людина цифрова / пер. з англ. Г. Якубовська. Харків : Вид-во «Ранок : Фабула, 2020. 272 с..

3. Шваб К. Четверта промислова революція /пер. з англ. Н. Климчук, Я. Лебеденка. Харків : Книжковий клуб «Клуб сімейного читання», 2019. 416 с.
4. Ahmad I. Discover Internet of Things editorial, inaugural issue. *Discov Internet Things*. 2021. № 1 URL: <https://doi.org/10.1007/s43926-021-00007-6>
5. Qin J. The Research of the Library Services Based on Internet of Things. *In 4th International Symposium on Social Science*. URL: <https://www.atlantis-press.com>
6. Schwab Klaus. *The Forth Industrisl Revolution*. Penguin Random House. UK. 2017. 184 p.
7. Watson Richard. *The future. 50 ideas you really need to know*. Quercus Editions LTD. London, 2012. 208 pp.

Богдан Тімов,
студент групи ФФ-19д
юридичного факультету СНУ ім. В. Даля.
Науковий керівник: д-р культурології, проф. Смоліна О.О.

СУБ'ЄКТИВНІСТЬ ПРЕКРАСНОГО ТА ЇЇ НАСЛІДКИ ДЛЯ РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ КУЛЬТУРИ

Поняття «естетика» було введено у 18 столітті німецьким філософом-просвітителем Олександром Готлібом Баумгартеном. Але ще з давніх-давен естетика цікавила філософів, як окрема галузь знання або сфера життя, або вчення про прекрасне, як щось, що захоплює погляд, красиве та гарне. Сприйняття світу було синкретичним, нероздільним на окремі галузі, єдиним. Стародавні філософи, такі як: Піфагор, Сократ, Платон та інші, говорили про прекрасне, але не могли зрозуміти, та досягти єдності у питанні, «Що є прекрасне?» «Що є красота?» «Яка вона повинна бути?» Чи може існувати щось настільки прекрасно-ідеальне, що сподобалося би всім? Так наприклад, піфагорійці вважали за основу прекрасного – число, тобто математичні знання, завдяки цьому епоха Античності дала нам такі твори як «Канон», «Доріфор» Поліклета, створені за

математичними пропорціями. Сам Поліклет вважав, що мистецтво наслідує не природу, а формулу.

Платон в свою чергу перш за все вважав мистецтво копіюванням копій. Він скептично ставився до мистецтва, але казав, що завдання естетики постигнути прекрасне як воно є. Розглядаючи прекрасне, він робить висновок, що прекрасне не знаходиться в предметі. Прекрасне це ідея, вона абсолютна і існує в «царстві ідей». Тоді виходячи з його слів, я можу сказати, що прекрасне може бути об'єктивним. Але з появою софістів і до сьогодні прекрасне почали трактувати як суб'єктивність, тобто прекрасне може існувати для кожного окремо, особисто. Тоді виникає питання: «Прекрасне, це поняття суб'єктивне, чи об'єктивне?», з'ясування якого є метою цієї статті.

Якщо задати це питання сучасній людині, вона відповість що краса, прекрасне – суб'єктивна, бо ми усі різні, для кожного є своя краса і погляди на прекрасне. Але я вважаю що така думка має жахливий характер чогось само собою зрозумілого, тому що краса не заслуговує на таке ставлення, тому що ми не повинні відкидати ті поняття, які нібито нас не влаштовують. Потрібно проводити дослідити, та на їх висновках відсіювати непотрібну інформацію. «Суб'єктивність має заплатити за виготовлену нею неправду естетичної ілюзії» [1, с. 214] Тобто існувала інша думка і люди авжеж міркували по-іншому. Побачивши культурно розвинених людей у сфері мистецтва, я зрозумів, що для них дуже важливо знати, що є щось у світі таке прекрасне, до чого потрібно тягтися, щоб пізнати саме цю суть мистецтва. Слухаючи різних людей я хотів би скласти свою думку стосовно цього питання. Ось що я зрозумів.

Як я казав раніше, якщо ми будемо ставитися до всього як само собою зрозумілого, то ми не досягнемо істини якою вона є, тому що світ постійно змінюється, і те що було зрозумілим колись, не буде таким завжди. Але ж я і не можу погодитися з об'єктивною красою, бо тоді якщо розбирати щось прекрасне, наприклад намальоване дерево, то воно повинно подобатися усім, хто його бачить, а якщо знайдеться людина, якій не сподобається це дерево, то логічно припустити, що цю людину зненавидять, тільки за те, що вона або не розуміє, або не бачить в цьому дереві щось прекрасне. Тоді проблема буде саме в цій

людині. Навіть якщо це той самий художник, який намалював це дерево, а після зрозумівши, побачивши помилки у своєму творінні, зненавидів його. Тому я хочу сказати, що повинна існувати концепція, яка буде гармонізувати і об'єктивне і суб'єктивне. Щось, що може бути ідеалом для всього і подобатися усім і нікому. Хотілось би вірити що прекрасне – це світло Бога на конкретних речах і явищах (як думали Тертуліан, Фома Аквінський, Франциск Асизький) або втілення абсолютної ідеї (згідно з ідеями Платона, Гегеля).

Таким чином, проблема об'єктивності / суб'єктивності прекрасного лежить в площині гармонізації наших стосунків зі світом, об'єктивною реальністю, суб'єктивною уявою людини та консенсусом в суспільстві. Визнання суб'єктивності сприйняття краси веде до релятивізму, відносності, втраті ідеалів, розпаду аксіосфери. В той же час з'являється свобода самовираження. Але тоді свобода вираження не сприяє гармонії і порозумінні в суспільстві, що саме по собі є проблемою.

Література:

1. Адорно Т. Теорія естетики. К., 2002. URL: https://hromadalib.files.wordpress.com/2017/08/adorno_2002_ast_hetische_theorie.pdf (дата звернення 24.04.2021)
2. Боров Ю.Б. Эстетика. М., 1988. URL: http://www.logic-books.info/sites/default/files/borev_yu.b._estetika._uchebnik.pdf (дата звернення 24.04.2021)

*Лариса Чорна,
студент 1 курсу магістратури спеціальності
041 "Богослов'я"
юридичного факультету СНУ ім. В. Даля
Науковий керівник: д-р культурології, проф. Смоліна О.О.*

АСКЕЗА - ЯК ОСНОВА ДУХОВНОГО ЖИТТЯ ХРИСТІЯНИНА

Сучасна культура характеризується поняттям «гедонізму», що головною цінністю життя затверджує насолоду, а самообмеження сприймається як форма несвободи або застарілі й незрозумілі вимоги. Водночас продовжує існувати культура, в якій самообмеження (аскеза) є головним шляхом набуття досконалості. Коли ми починаємо міркувати на тему аскези, на розум відразу спадає думка про чернецтво. Але це стосується однаково і ченців і мирських людей-християн. Розуміння сутності такого самообмеження є **актуальним** для формування культурної ідентичності та досягнення консенсусу в суспільстві.

Мета цієї роботи – розкрити сутність поняття «аскеза» в житті людини сучасного суспільства.

«Слова аскетика, аскетизм походять від грецького дієслова «аске», що в перекладі означає: майстерно і старанно переробляти, обробляти грубі матеріали і в цьому вправлятися. У стародавній язичницькій Греції аскетами називали атлетів, тому що вони проводили час в постійних тренуваннях і вправах і при цьому вели суворий спосіб життя. Пізніше слово «аскет» закріпилося за людьми, що свідомо обмежували себе заради набуття чеснот. Таким чином, працю християнина заради спасіння своєї душі можна порівняти з роботою спортсмена, що зміцнює своє тіло і волю в постійних тренуваннях, або воїна, що вправляється в бойовому мистецтві, щоб бути завжди готовим до військових дій» [1].

Для православного християнина аскеза - це вправи в пості, цнотливості, нестяжанні. Люди, далекі від духовного життя часто бачать в християнстві одні заборони. Мовляв, придумали якихось

табу, обмежень, щоб людям життя ускладнити. Виникає питання: «А для чого християнину потрібні ці вправи?». В православ'ї вважається, що аскетичні вправи допомагають християнину стати подобою Бога, досягти святості. «Все те, що робить людину особистістю, даровано їй за образом Божим. Отримавши образ, людина має досягти обоження. Творець, Бог по природі, кличе людину стати богом за благодаттю» [2]. Аскеза – це не сидіння в печері на шматку хліба і склянкою з водою, а контроль над своїми інстинктами. Інстинктів і спокус у людини дуже багато.

«З церковно-слов'янської мови слово пристрасть перекладається як «страждання» (звідси, наприклад, слово страстотерпець, тобто терпить страждання, муки). І дійсно, ніщо так не мучить людей, як власні пристрасті, вкорінені гріхи. Звичайно, в кожній пристрасті є момент гріховного задоволення для людини, але, тим не менш, пристрасті мучать, терзають і поневолюють грішника» [1]. Звідки в серці людини з'являються погані думки, пристрасті? Гріховні думки майже завжди народжуються від зорових, слухових і будь-яких інших чуттєвих образів і вражень. Про важливість збереження (в чистоті) всіх почуттів (слуху, зору, смаку, нюху) говорить прп. Никодим Святогорець: «Зберігай всі свої почуття, оскільки вони подібні дверям, через які в душу входить або смерть, або життя: життя входить, коли ми ними добре керуємо і не дозволяємо пробратися звичним пристрастям; смерть - коли вони впускають смертоносні і шкідливі для душі пристрасті» [3].

Сьогодні на людину ллється така кількість інформації, яку вона навіть не в змозі осмислити. При обмеженні такої інформації людина нічого не втратить. А, навпаки, придбає дуже багато: ясність розуму, обмеження спокус і багато вільного часу, який можна витратити на читання хорошої літератури, культурне дозвілля, спілкування з близькими по духу людьми та інші потрібні справи. Потік інформації через ЗМІ розпалює пристрасті, створює залежність.

Піст - це теж утримання, це виховний засіб. Це сприятливо діє на фізіологію людини, привчає до стриманості душевного і тілесного, дисциплінує. «Піст - це не дієта. Піст (особливо Великий) святі отці називали весною душі, це час, коли християни особливо уважно ставляться до своєї душі, внутрішнього життя. Припиняються

подружні плотські відносини, розваги. Пісні дні встановлені, щоб ми залишали суєту земного життя і могли подивитися всередину себе, всередину своєї душі. Піст - час покаяння в гріхах і посиленої боротьби з пристрастями. І в цьому християнину допомагає куштування пісної, більш легкої їжі і утримання від задоволень. Він допомагає зосередитися, налаштовує на духовне життя, полегшуючи його, тренуючи волю. Піст надзвичайно корисний і в подружньому житті. Подружжя, яке звикло до стриманості під час постів, ніколи не переситяться своїми інтимними стосунками, вони завжди бажані один для одного. І навпаки, пересичення веде або до взаємного охолодження, або до надмірностей в інтимному житті» [2].

Цнотливість не зводиться до зберігання тільки плотської чистоти, але включає також і зберігання ума від помислів і серця від нечистих почуттів. «Цнотливість» (грец. Σωφροσύνη) означає буквально «розсудливість», керівництво у всіх своїх вчинках і помислах мудрістю, що йде від Бога, яка є Сам Христос - Логос Божий [4].

Нестяжання означає відмову від шукання багатства, від прагнення до земних благ. З історії видно, що і Христос, і апостоли були дуже бідні, не мали, де главу схилити, бідних християн було набагато більше. Хоча серед святих були люди і дуже багаті: Авраам, Царі Давид, Соломон, імператори, князі та ін. Тобто не багатство саме по собі є гріхом, а ставлення до нього. Все, що Господь дає: таланти, багатство - не наше, це - Боже. І християни повинні не тільки повернути те, що їм дано, але і повернути з відсотками, примножити, використовуючи ці дари на допомогу ближнім і для спасіння душі. Але часто буває не так, матеріальні цінності займають настільки панівне становище в умах людей, що про Бога, про душу, про ближніх вони майже не згадують. Віруючому буває дуже не просто спілкуватися з людиною мирською, бо вона говорить тільки про земне, матеріальне. Шлях боротьби з пристрастями для християнина нелегкий і тернистий, він часто знемагає, падає, зазнає поразки, іноді здається, що сил більше немає, але знову встає і починаємо боротися. Тому що це шлях духовного життя і він єдиний для християнина. «Ніхто не може служити двом панам, бо або одного зненавидить, а другого буде любити, або буде триматись одного, а другого знехтує»

(Мф. 6, 24). Неможливо служити Богу і залишатися рабом пристрастей.

Іоанн Касіян Римлянин писав, що аскетика - це шлях до з'єднання з Богом. А значить аскеза - це вправи, які допомагають християнину йти цим шляхом. Господь нам дав два шляхи в житті: чернецтво і шлюб, а це значить, що обидва шляхи однаково рятівні, якщо християнин працює над своєю душею і обидва шляхи ведуть до з'єднання з Богом. В багатьох відносинах жити в світі набагато важче, у світі багато спокус. З цієї причини навіть спілкування з рідними і близькими дуже складне: «І вороги людині домашні її (Мф. 10, 36)». Чернецтво - це «вузький шлях» в сенсі зречення від багатьох речей, які звичайним людям належать по праву. І ченці відрікаються від багатьох зовнішніх речей заради внутрішніх надбань. Чернецтво не вище шлюбу і зовсім не означає, що йдучи шляхом чернецтва легше досягти святості. Але монах живе в умовах, які допомагають йому захищати себе від суєти зовнішнього світу. Він живе поза світом. Християнину, який живе в світі, набагато складніше захистити себе від суєти, налаштуватися на молитву, здається, що неможливо, настільки захоплює суєта. Але з Богом все можливо. Про це ми чуємо в Євангелії: «Почувши це, учні ж Його здивувалися і сказали: Хто ж тоді може спастися? А Ісус оглянув їх і сказав їм: неможливо це людям, та Богові все можливо (Мф. 19, 16-26)».

Література:

1. Священник Павел Гумеров «Православная аскетика, изложенная для мирян». URL : <https://ispowed-prichastie.ru/knizhnaya-polka/pravoslavnaya-asketika-izlozhennaya-dlya-miryam/>
2. Архимандрит Георгий (Капсанис). Обожение как смысл человеческой жизни URL : https://azbyka.ru/otechnik/Georgij_Kapsanis/obozhenie-kak-smysl-chelovecheskoj-zhizni/
3. Прп. Никодим Святогорец «О хранении чувств». URL : https://azbyka.ru/otechnik/Nikodim_Svjatogorets/o_hranenii_chuvstv/
4. Иларион (Алфеев). Значение монашества для современного Православия. Доклад митрополита Волоколамского Илариона на

засіданні круглого стола в рамках VI Міжнародної богословської конференції. URL : <http://www.patriarchia.ru/db/text/1322613.html>.

Чурсін Микола Миколайович
д. п. н., проф. кафедри філософії,
культурології та інформаційної
діяльності СХУ ім. В. Даля
Сілютіна Ірина Миколаївна
к. п. н., доцент кафедри філософії,
культурології та інформаційної
діяльності СХУ ім. В. Даля

ДОКУМЕНТНО-ІНФОРМАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ І ПРАВО: СУЧАСНИЙ КОНТЕКСТ ВЗАЄМОДІЇ

В житті суспільства часто ставалося так, що деяку інновацію людство спочатку опановує практично, а вже потім, пост-фактум, намагається надати їй теоретичне пояснення, вписати в коло зрозумілих людству наукових положень щодо процесів або речей.

Так було, зокрема, коли була відкрита специфіка електрона. Він, мабуть, став першим, відносно якого стало застосовуватися поняття некласичного об'єкту дослідження. Поняття закріпилося, наука якось асимілювала його - і начебто змирилася з відсутністю зрозумілого пояснення подвійної сутності електрона – як хвилі й корпускули одночасно. Та парадокс полягає в тому, що навіть за очевидною недосконалістю наших уявлень про електрон, практика явила світові і атомну бомбу, і атомну електростанцію. Тим часом, «До сих пір ведеться дискусія - можна навіть сказати, палка суперечка - про те, чи тільки людська свідомість може сплескувати хвилюві функції і переводити об'єкт зі стану ймовірності в точковий стан» [1, с. 101], тобто єдиного загальноновизнаного розуміння електрона не існує й досі. Така ж ситуація склалася у свій час і навколо поняття інформаційного суспільства: його скоріше «відчула на собі» практика, і лише поступово, коли вже вплив інформації на виробництво став очевидним і беззаперечним, поняття інформаційного суспільства

отримало належну наукову рефлексію. Ці та багато інших прикладів свідчать про те, що практика використання інновацій здатна випереджувати їх теоретичне осмислення.

Ця констатація дозволяє сформулювати, навіть, не проблему, а відчуття низки проблем, що вже в найближчому майбутньому вимагатимуть наукового розгляду в сфері, яка формується на перетині права й інформаційної діяльності та документознавства.

Ми вже звикли до практики, коли в нас питають дозволу на збір наших персональних даних. Тобто, поза такого дозволу збір цих даних забороняється діючим законодавством. Зрозуміло, чому: вважалося, й небезпідставно, що наявність сукупності персональних даних дозволяє тому, хто ними володіє, використовувати їх у цілях, неприйнятних для особи, стосовно якої зібрані ці дані. Крім того, оприлюднення персональних даних іноді може утискувати особисту свободу людини, обмежувати можливості її реалізації в соціумі. Й законодавець намагається мінімізувати ризики для особи, запроваджуючи певні обмеження щодо збору й використання персональних даних. Та давайте поглянемо, як виглядає практика щодо збору даних у наш час! Як зазначає Алек Росс, «Від моменту, коли дитина вперше взяла в руки мобільний телефон або зіграла у відеогру, починається складання стосу її персональних даних, що триватиме все життя; цей стос можна постійно впорядковувати, коригувати, систематизувати та продавати. Я нічого не пишу в соціальних мережах. У мене немає мобільного телефону. Та однак мене ретельно каталогізували й монетизували, як і більшість американців. Приватні компанії в наші дні збирають і продають індивідуальні дані за 75 тисячами точок замірювання, які характеризують пересічного американського споживача. І це дрібниця, порівняно з тим, що буде далі.

Стрімкий підйом у створенні баз даних стався нещодавно, і за короткий час від зародження галузі можливості накопичувати інформацію розвинулися в геометричній прогресії» [2, с. 174]. Тобто, дані все ж-таки збираються! Всупереч існуючих, діючих законодавчих обмежень. Виправданням, можливо, може служити те, що ці дані збираються не одномоментно, кожний їх маленький клептик сам по собі майже нічого не може сказати про особу, принаймні, нічого

важливого. До того ж, вони можуть зберігатися окремо одне від одного і без наявності спеціальної програми їх організації та подання вони як цілісне утворення нібито не існують взагалі. Принаймні, потрапити під дію законодавства їм дуже важко. Сам принцип їх документування, тобто запису на певний носій з перспективою зберігання, істотно відрізняється від звичного, коли дані про особу мають вигляд традиційного цілісного документу, що легко сприймається й розуміється людиною, має певний формуляр і реквізити – встановлені атрибути «класичного» документу. Отже, дані, розпорошені майже до бітів, зберігаються у базах і можуть бути відшукані, укомпоновані і й подані за необхідністю, може не для сприйняття людиною, а для програмної обробки, отримання якогось результату, рішення. Вони врешті можуть проявляти себе як існуючий артефакт лише у цьому результаті і ніяк у інший спосіб. Чи може йти річ у цьому випадку про документування даних про особу? Адже документа, на який можна було би вказати, не існує в реальності! Радикальність новизни ситуації полягає, по-перше, у застосуванні ідеології баз даних, коли дані і програма, що їх опрацьовує, здатні приносити користь лише разом (а, отже зібрані дані без програми їх обробки, втрачають здатність «документувати» щось), а, по-друге, в тім, що сучасні інформаційні технології здатні збирати величезну кількість даних про особу через її контакти з комп'ютерами, а зараз вже й іншими «розумними» пристроями, і через цю здатність утворилася надпотужна технологія, що отримала назву «великі дані».

«Термін «великі дані» є універсальним визначенням, що описує, як можна використовувати великі масиви інформації для розуміння, аналізу і прогнозування тенденцій у динаміці. Часто цей термін вживають у значенні «аналіз великих масивів даних» або «поглиблений аналіз масштабних даних». Багато хто помилково вважає, що переваги великих даних просто випливають із кількості зібраної інформації. Насправді ж збільшення кількості даних нічого не варте, якщо не закладено механізмів їх опрацювання» [2, с. 175]. Тепер інформаційні технології надають такі механізми – і в черговий раз доводять істину, яка відома вже давно: технології дозволяють «обійти» право, створюючи ситуації, де правова оцінка ситуації а) ще не відбулася, б) істотно утруднена, зокрема, з об'єктивних причин, в)

сама можливість правової оцінки ставиться під сумнів. Остання ситуація, здається, має місце тоді, коли, у мережі, людина контролюється (тобто сканується засобами збору інформації) будь де і будь-коли, але сама інформація декомонується до бітів за складними шифрованими алгоритмами, і довести факт зняття інформації (документування певної події!) майже неможливо... Напрошується аналогія з атомною бомбою, яка, як відомо, вибухає лише тоді, коли з'єднуються дві її частини, не здатні до вибуху поодиноці. Так і з великими даними. Вони не можуть бути застосовані без відповідної програми їх обробки. І вибух «мегабітової бомби» може бути здійснений лише тим, хто має доступ до двох цих інформаційних складових технології великих даних.

Отже, з огляду на те, що збір даних про особу в сучасних умовах тепер може здійснюватися у формах, які важко визначити як документування (хоча в широкому сенсі носій з інформацією вже може вважатися документом), правове регулювання цієї стадії обігу такої інформації вкрай утруднено. Щодо програм обробки великих даних, то їх використання й поширення скоріше буде здійснюватися за ринковими принципами. Наскільки право може чи повинно впливати на цей ринок? Яка його частина має бути контрольованою державою? Ці питання, можливо, колись потраплять до нагальної правової проблематики, але практика використання «великих даних про особу» буде й надалі швидко поширюватися. Чи є перспектива правового контролю за фактом застосування програм обробки великих даних, адже саме це врешті утворює потрібний комусь результат? Практика (знову ж-таки практика!) показує, що факт наявності у когось «зібраних знань» про особу може бути виявлений лише внаслідок розпізнаного факту використання цих знань. То що має регулюватися правом: збір даних, володіння програмними засобами їх обробки, отримання консолідованої інформації про особу (результат дії програм над масивами даних) чи використання консолідованих даних (тепер вже у вигляді інформації, знань) у певних (яких?) ситуаціях? Питання й проблеми в сфері інформації про особу зростають у тій же прогресії, що й інформаційна діяльність (остання тепер прибирає до себе всі операції збору даних, їх накопичення, збереження, перетворення на інформацію).

Давно відомо, що будь-які технології є амбівалентними, тобто здатними до використання як з гуманними, так і антигуманними намірами. Але лавиноподібне зростання інформаційних технологій в сучасному світі призвело до їх безпрецедентного відриву від «правового супроводження», появи широкого поля використання технологій, де право ще не встигло визначитися, перед усім як наука. І характер подій в сучасному світі породжує сумнів в тому, чи здатна юридична наука в принципі не втратити з поля зору зникаючу за горизонтом практику.

Тим часом обговорення проблеми може бути включено до дещо іншого, загально цивілізаційного та загальнокультурного контексту. «Коли Харарі сказав, - пише Мет Хейг, - що ви можете використовувати одну і ту ж технологію для самих різних цілей, це, звичайно, так само вірно на мікрорівні особистості, як і на макрорівні суспільства. Усвідомлення того, як наше власне використання технологій впливає на нас, побічно пам'ятає про те, як технологія впливає на планету. Планета не просто формує нас. Ми формуємо планету, виходячи з того, як ми вирішили жити.

І іноді, коли ми - і наші суспільства - рухаємося в нездоровому напрямку, нам доводиться робити найсміливіші і найважчі речі з усіх. Ми повинні змінитися» [3, с. 253].

На жаль, заклик змінитися потребує визначення напрямку змін. І доводиться констатувати, що соціальне замовлення до наукових розвідок в надважливій галузі на перетині інформатики, документознавства і права поки що формулюється саме в такій, найбільш загальній, формі.

Література:

1. Арнц У., Чейс Б., Висенте М. Книга Великих Вопросов. Что мы вообще знаем? / перев. с англ. М. : ООО Издательство «София», 2008. 352 с.
2. Росс Алек. Індустрії майбутнього /пер. з англ. Н. Кошманенко. К. : Наш формат. 2017. 320 с.
3. Haig, Matt. Notes on a Nervous Planet. Edinburgh Canongate Books. 2018. 310 p.

*Шелковая Н.В.,
к.філос.н., доцент, доцент кафедри
філософії, культурології та інформаційної
діяльності юридичного факультету
СНУ ім. В. Даля*

ІДОЛИ НАШОГО МИСЛЕННЯ: Ф.БЕКОН І СУЧАСНІСТЬ

Однією з проблем сучасності, яка вже набула рівня загрози життю людства, є раціоцентризм, про що вже говорять не тільки філософи, а й вчені різних напрямків наук. Абсолютизація розуму привела до безчуттєвості та без-умства. Планета перетворюється на великий божевільний дім, мешканці якого усіма силами намагаються знищити... самих себе, не відчуваючи при цьому ніякого душевного болю... Причину цього жахливого стану людства виявив ще у І ст. Ісус Христос, кажучи: «вони, дивлячись, не бачать, і, слухаючи, не чують, і не розуміють <...> Бо згрубіло серце людей цих» (Мт. 13: 13, 15). Жахливі події ХХІ століття свідчать про те, що серце людей вже майже зовсім втратило здатність відчувати...

Початок цього процесу був закладений засновником раціоналізму, французьким філософом Рене Декартом. Його кредо «Cogito ergo sum» стало лозунгом науки і західної культури. Більш за це, раціоцентризм Декарта став символом Нового часу. Але у цей же час існували і інші напрямки філософії – емпіризм і сенсуалізм, що пов'язували пізнання з досвідом та експериментами, з чуттєвим сприйняттям дійсності. Безумовно, будь-яка абсолютизація призводить до хибності сприйняття світу. Цю велику істину Будди західні вчені зрозуміли лише у ХХ столітті. Тому і абсолютизація раціоналізму, і абсолютизація емпіризму хибні.

Істина – у середині, як казали Будда, Аристотель, Конфуцій і багато мудреців. Ось саме цю середину, на мій погляд, представляв англійський мислитель Френсіс Бекон (1561–1626), людина всебічно обдарована – філософ, правознавець, вчений, державний діяч. Саме така людина мала здібність осягнути середину, побачити Світло, знайти шлях до істинного знання, «світлоносного», як називав його

Бекон. І шлях цей Бекон образно назвав «шляхом бджоли». На відміну від «шляху павука», що плете павутиння з самого себе, як раціоналісти, що «виробляють» закони та знання зі своєї голови, розуму, створюючи штучний світ, світ своїх уявлень; на відміну від «шляху мурашки», яка тягне у свій мурашник все, що знаходить на всякий випадок, як емпіризм, що зосереджується тільки на досвідах та експериментах, сумуючи все, що входить у поле дослідження; бджола летить цілеспрямовано тільки туди, де є нектар, з якого вона виробляє мед. Усі квіти, які не придатні до цього, бджола «відкидає», ігнорує. Вона знає, *що їй потрібно і шукає тільки ті засоби*, які задовольняють виконання її мети. Так і вчений. Він повинний знати мету і робити експерименти тільки для досягнення цієї мети, відкидаючи все, що не укладається у його гіпотезу. Тобто метод Бекона органічно поєднує розумову, раціоналістичну та чуттєву, експериментальну діяльність людини. Філософ дотримується у своєму методі пізнання середини. Це дуже важливо.

При цьому він добре усвідомлює, що на шляху до досягнення істинного знання неминуче виникають перешкоди, які Бекон назвав ідолами. Ці ідоли існують з давнини до сьогодення, бо притаманні самої природі людини. Цінність вчення Бекона про цих ідолів полягає саме у тому, що без врахування їхньої перешкоди на шляху до істини, цей шлях не буди ніколи завершеним. Істину замінює ілюзія, симуляція, що ми бачимо у всіх сферах життєдіяльності.

Бекон налічує та аналізує чотири види ідолів: «ідоли роду», «ідоли печери», «ідоли ринку (або площі)» та «ідоли театру».

Ідоли роду – це наші природні здібності бачити, чути, відчувати, розуміти, інтерпретувати, які нам притаманні як представникам виду *homo sapiens*. І хоча в цілому усі люди мають ці здібності і вони принципово відрізняються від здібностей тварин, птахів тощо, але у кожній людині вони різні, тому наше сприйняття – це лише *наша* видимість, чутність, відчуття, *наші особисті* розуміння та інтерпретації, а не того явища, на який спрямований наш пізнавальний акт. Уявить себе, що у Вас фасеточні очі, як у комах, як Ви бачите і сприймаєте світ? Уявить собі, що Ви – мікроскоп, як Ви бачите світ? Світ змінився? Ні. Змінилося наше бачення його. Тому у процесі наукового пізнання потрібно розуміти відносність будь-яких

наших знань і не приймати свої погляди за істинне знання, на чому наполягав ще Сократ, але на жаль, неадекватність світосприйняття, боротьба за суб'єктивну істину, що видається за об'єктивну існує до сьогодні у всіх сферах життєдіяльності: науці, філософії, політиці, юриспруденції, суспільному та особистому житті.

Ідоли печери. Сама назва одразу нагадує главу «Символ печери» з роботи «Держава» Платона. Люди, які все своє життя бачать тільки тіні існуючого світу, не тільки не повірять в існування іншого світосприйняття, а й ще агресивно будуть ставитися до тих, хто про це повідомляє. Кожна людина живе у своїй «печері», що у філософії позначається як «життєвий світ». І ці світи дуже різні: світ вченого, філософа, юриста, музиканта, художника, торговця, селянина, робочого тощо. Кожний сприймає світ по-своєму, має свої ціннісні інтенції, своє уявленні про добро і зло, справедливе і несправедливе, красу та неподобство. І це цілком природно, і нічого поганого й того, що заважало б осягти істину у цьому не має. Не природно і заважає осягненню істини абсолютизація суб'єктивного бачення, подання його як абсолютної істини, більш за це, боротьба за «ідола» *своїї* печери. Внаслідок маємо «печерні війни» на всіх рівнях світобудови... І не розуміємо, що цим самим наша цивілізація «печерна»...

Ідоли ринку (або площі). Перше, що ми чуємо, наближуючись до ринку, або площі, це шум голосів. Ринок, або площа – це з'єднання людей за допомогою мови, при цьому слова цієї мови різні люди розуміють по-різному, але об'єднує ринок і площу те, що зміст слів примітивізований до розуміння пересічної людини. «Слова ж встановлюються згідно розумінню натовпу. Тому погане і безглузде встановлення слів дивним чином тримає в облозі розум. < ... > Слова прямо *твалтують розум*, змішують все і ведуть людей до порожніх і незліченних суперечок і тлумачень (курсив мій. – Н.Ш.)» [1, с. 19]. Чи не про це ж писав видатний німецький екзистенціаліст Мартин Гайдеггер у роботі «Буття і час» [6], аналізуючи «феномен балаканини»? Чи не на цьому ж робив він акцент у «Листі про гуманізм», кажучи: «Мова є дім буття. В оселі мови мешкає людина» [7, с. 192]? Чи не про це ж говорять сучасні постструктуралісти, зокрема Мішель Фуко, аналізуючи мову, дискурси як інструменти влади та насилля над людиною [4]? Тобто, проблема програмування

життєсприйняття людини мовою, гостро поставлена у ХХ–ХХІ століттях, сягає своїми джерелами у ХVІІ століття у вчення про ідоли Френсіса Бекона.

Ідоли театру. Ще Піфагор зазначав, що життя подібне до театру, цю ж думку розділяв В. Шекспир, кажучи, що «Весь світ – театр» [8], на цьому ж робить акцент Ф. Бекон, розкриваючи природу цього «театру», його міфологічний характер. Як у театрі режисер створює спектакль, який *ніби* відображає реальність, так і у суспільстві державні керівники, науковці, священники тощо створюють моделі *ніби* реального суспільства. І головну роль тут грає *віра* у істинність цих міфологем, заснована на вірі у авторитетність джерел міфологеми, «соціального спектаклю», наукової теорії тощо. «Ідоли театру не вроджені, – підкреслює Бекон, – і не проникають в розум таємно, а відкрито передаються і сприймаються з вигаданих теорій і з перекручених законів доказів» [2, с. 26]. Минає час і міфи розвиваються, як, наприклад, про Радянський Союз як найвільніше країну у світі, але... але на зміну їм приходять нові міфологеми, нові авторитети і т. д. В постмодернізмі теорія «ідолів театру» Ф. Бекона знайшла у Жана Бодрийяра інтерпретацію суспільства як симуляції дійсності, сукупності симулякрів [1].

У наш час «Суспільство спектаклю» [3], за думкою французького філософа Гі Дебора набуває нових рис, і стає вже суспільством інтегрованого спектаклю, що включає в себе і тоталітарний бюрократично-поліцейський контроль, і диктат розвиненого суспільства споживання, хоча сутність механізмів «ідолів театру» не змінюється. Чи може людина жити поза ідолів театру, поза міфологем, симулякрів (терміни різні, сутність єдина) соціальних та наукових? Не знаю. Бо міфологічність притаманна самої природі людини. Але... але розуміти, що будь-яке соціальне дійство – це спектакль певних режисерів з певними цілями, потрібно.

Література:

1. Бодрийяр Ж. Симулякры и симуляция : пер. А. Качалова. М. : ПОСТУМ, 2015. 240 с.

2. Бэкон Ф. Новый Органон: Афоризмы об истолковании природы и царстве человека // Бэкон Ф. Соч.: в 2 т. Т. 2. М. : Мысль, 1978. С. 5–214.
3. Дебор Г. Общество спектакля : пер. с фр. С. Офертаса и М. Якубовича. М. : Логос, 1999. 224 с.
4. Фуко М. Слова и вещи. Археология гуманитарных наук : пер. с фр. В. П. Визгина, Н. С. Автономовой. СПб. : А-сad, 1994. 408 с.
5. Фуко М. Интеллектуалы и власть: статьи и интервью, 1970–1984: в 3 ч. Ч. 1. М. : Праксис, 2002. 384 с.
6. Хайдеггер М. Бытие и время : пер. с нем. В. В. Бибихина. Харьков : Фолио, 2003. 503 с.
7. Хайдеггер М. Письмо о гуманизме // Хайдеггер М. Время и бытие: Статьи и выступления. М., 1993. С. 192–220.
8. Шекспир У. Как вам это понравится : пер. П. Вейнберг. СПб. : Кристалл, 2002. 160 с.

Секція 7

УКРАЇНА І СВІТ: МАЙБУТНЄ КРИЗЬ ПРИЗМУ МИНУЛОГО

Тютюнник Вікторія,
*аспірантка кафедри правознавства Східноукраїнського
національного університету імені Володимира Даля,*
Котова Любов,
*к.ю.н., доцент, доцент кафедри правознавства
Східноукраїнського національного університету імені Володимира
Даля*
Розовський Борис,
*д.ю.н., проф., завідувач кафедри правознавства
Східноукраїнського національного університету імені Володимира
Даля*

РОЛЬ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ НА ШЛЯХУ ЗДОБУТТЯ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ВИКЛАДАННЯ ПРАВНИЧИХ ДИСЦИПЛІН

На сьогодні важливим питанням є кадрове забезпечення правової реформи. Особливої актуальності набувають питання, які стосуються формуванню професійної особистості майбутнього юриста, до вивчення структури професійної особистості майбутнього юриста та її розвитку в умовах підготовки у закладах вищої освіти.

Проблема професійної підготовки юристів досліджувалася такими вченими, як А.І. Алексєєв, А.С. Батишев, І.П. Башкатов, І.В. Біочинській,

А.В. Верещак [1], І.В. Горлінській, В.П. Давидов, А.В. Кикоть,

А.М. Столяренко, І.В. Шмаров та іншими. Однак, в рамках цього дослідження зупинимося на деяких аспектах проходження педагогічної практики та її ролі на шляху здобуття професійних компетентностей викладання правничих дисциплін як частини професійної підготовки майбутнього юриста.

На сьогодні можемо констатувати процес зміни концепції вищої юридичної освіти, що призводить до формування на національному рівні її нової моделі, яка має ґрунтуватися на національному досвіді, з урахуванням європейських стандартів, що передбачає набуття майбутнім юристом відповідних, у тому числі практичних компетентностей для здійснення власної професійної діяльності.

Відповідно до Закону України «Про вищу освіту» «практична підготовка осіб, які навчаються у закладах вищої освіти, здійснюється шляхом проходження ними практики на підприємствах, в установах та організаціях» [2], що призводить до того, що проходження практики дозволяє студенту оцінити рівень своєї компетентності та визначити необхідність його коригування в процесі навчання у закладі вищої освіти.

Сучасне соціальне замовлення системі юридичної освіти на професійну підготовку юристів, пов'язана зі складним характером перетворювальних процесів, які відбуваються в українському суспільстві, і посиленням процесів реформ, диктує необхідність розробки теоретико-методичних основ процесу формування педагогічної компетентності в аспірантів в системі вищої юридичної освіти [2, с. 209].

Це, на нашу думку, обумовлено багатогранністю юридичної діяльності, оскільки, згідно зі стандартом вищої освіти за спеціальністю 081 «Право» другого (магістерського) рівня вищої освіти та відповідно до освітньо-професійної програми підготовки «Право» у СНУ ім. В. Даля, майбутній юрист, у тому числі, під час проходження виробничої та магістерської практики готується до таких видів професійної діяльності, як правотворча, правозастосовна, правоохоронна, експертно-консультаційна, організаційно-управлінська, науково-дослідна. А вже під час здобуття третього рівня вищої освіти в рамках освітньо-наукової програми «Право» у СНУ ім.

В. Даля юристом-здобувачем вищої освіти здійснюється педагогічна практика. В рамках останнього виду професійної діяльності майбутній юрист повинен володіти такими компетенціями: формування здатності викладати юридичні дисципліни на необхідному теоретичному і методичному рівні, управління самостійною роботою учнів і ефективного здійснення правового виховання [5, с. 98]. Саме при проходженні педагогічної практики формуються компетентності для викладання юридичних дисциплін та викладацька майстерність майбутнього педагога з врахуванням певних факторів, зокрема, поведінкової моделі студентів, особливостей спілкування в онлайн та офлайн форматах, в студентській групі, малих групах та/або індивідуально тощо. Тільки в цьому випадку практична діяльність майбутніх юристів буде сприяти досягненню основної мети - підготовці кваліфікованого фахівця відповідного рівня і профілю, який вільно володіє своєю професією, здатного до ефективної роботи на рівні світових стандартів, готового до професійного зростання соціальної і професійної мобільності.

Таким чином, вважаємо, що важливою складовою частиною професійної підготовки майбутнього юриста, у тому числі, є формування у нього педагогічної компетентності, яка має специфічні особливості і нерозривно взаємодіє з професійною діяльністю юриста та є її частиною.

Зокрема, по-перше, професійна діяльність юриста безпосередньо пов'язана з роботою з населенням, юридичними консультаціями і участю в складних судових процесах.

По-друге, юрист може виступати в якості представника влади, в обов'язки якого входить виховання почуття поваги до права та закону, розуміння принципу верховенства права та закону як вищої державної норми справедливості; здійснення педагогічного впливу при спілкуванні з населенням і виховних заходів впливу; прогнозування задовільного результату професійних дій.

По-третє, в професійній діяльності необхідні знання методів педагогічної майстерності та впливу й вміння їх застосовувати, зокрема, таких як методи переконання, роз'яснення, заохочення, примусу, покарання, вимоги, а також мати на громадян соціально-педагогічний вплив.

По-четверте, можливість підвищення професійних якостей юриста безпосередньо залежить від рівня володіння ним усною і письмовою промовою, мистецтвом виступу в суді, наприклад, промови судді, адвоката, прокурора.

По-п'яте, професійна діяльність юриста пов'язана з поведінкою людей в сфері регульованих правом відносин, де нерідко доводиться стикатися з взаєминами людей, вникати в складні душевні стани, вирішувати конфліктні ситуації, мати справу з людськими емоціями, вторгтися в духовний світ людини, виступати в ролі педагога-вихователя. Отже, юрист повинен бути морально стійким, вольовим, чесним, морально вихованим, тобто володіти особистісними якостями. Наведені аргументи доводять ключову роль педагогічної компетентності в професійній підготовці юристів, що визначає значимість її формування. Відповідні складові педагогічної компетентності майбутніх юристів закладаються, у тому числі, й під час здійснення практики.

Аналіз юридичної літератури свідчить про те, що проблема вдосконалення педагогічної підготовки юристів у процесі здобуття вищої освіти залишається недостатньо розробленою, не визначені теоретичні і технологічні основи її рішення.

Педагогічну компетентність юриста ми розуміємо як професійно-особистісну характеристику, що включає мотиваційний (внутрішні стійкі мотиви до правової освіти та правового виховання населення в цілому та молоді, зокрема); когнітивний (наявність знань основ правової просвіти та виховання, знань в області теорії виховання молоді, знань вікової та соціальної психології); практичний (володіння вміннями взаємодії з громадянами, технікою переконання і навіювання); особистісний компоненти (професійно-психологічна контактність). Важливим компонентом змісту формування педагогічної компетентності у студентів в системі вищої юридичної освіти є вибір основних критеріїв, за якими можна судити про стан сформованості компетентності майбутнього юриста в цілому. Слід зазначити, що провідними критеріями сформованості педагогічної компетентності є: когнітивний критерій; мотиваційно-ціннісний критерій; особистісний критерій; практичний критерій [4, с. 270].

Когнітивний критерій заснований на знанні теоретичних основ юридичної діяльності, ролі і місця юриста в соціумі; розумінні необхідності психолого-педагогічних знань для вирішення педагогічних завдань в процесі професійної юридичної діяльності; оволодінні педагогічними методами і технікою встановлення міжособистісних контактів і дотримання педагогічного такту в процесі спілкування із різними категоріями громадян, в тому числі і в конфліктних ситуаціях; освоєнні форм, методів і прийомів педагогічного впливу на співрозмовника в процесі професійної діяльності; прояві етико-правової культури особистості при спілкуванні з громадянами. Мотиваційно-ціннісний критерій відображає рівень сформованості педагогічної компетентності на основі оцінки внутрішнього спонукання особистості до професійної діяльності, до засвоєння знань, умінь концентрувати увагу на поставлених завданнях і можливості їх вирішення. Професійна юридична спрямованість базується на загальній спрямованості особистості студента, що сформувалася в ході навчання у вищій школі. Для виховання майбутнього юриста важливе значення набувають пізнавальні мотиви, так як знання засновані на пізнавальному інтересі та відрізняються від інших мотивів діяльності більшою стійкістю, власне професійні (професійно-педагогічні), бо «поседнання пізнавального інтересу до предмета і професійна мотивація мають найбільший вплив на успіхи в навчанні» [6, с. 193].

Під час дослідження значення, сутності та критеріїв педагогічної компетентності виникла необхідність визначити педагогічні умови, що забезпечують вдосконалення професійно-педагогічної підготовки юристів шляхом аналізу освітніх компонентів освітніх програм підготовки юристів у СНУ ім. В. Даля.

Так позитивним, на наш погляд, є впровадження в навчальний процес в СНУ ім. В. Даля за спеціальністю 081 «Право» певних освітніх компонентів та тем у рамках курсів, які спрямовані на забезпечення формування та вдосконалення професійно-педагогічної підготовки юристів, а саме: а) наявність в структурі підготовки бакалаврів та магістрів спеціальності 081 «Право» дисциплін: «Професійна психологія та етика», «Судова риторика», «Юридичне дослідження, аналіз та письмо», «Теорія та історія права», «Модельні

судові процеси», «Проблеми теорії права та юридичної практики», «Виробнича практика», «Магістерська практика» тощо; б) в рамках вивчення фундаментальної навчальної дисципліни «Теорія та історія права» є ряд лекційних та практичних занять, зокрема, щодо шляхів формування правосвідомості та особливостей правового виховання; в) наявність в структурі підготовки докторів філософії спеціальності 081 «Право» дисциплін: «Методологічні науки та професійна етика», «Навички викладання у вищій школі», «Педагогіка вищої школи», «Педагогічна практика» тощо.

Однак, на наш погляд, необхідно й надалі розглядати шляхи, які дозволять забезпечувати формування та вдосконалення професійно-педагогічної підготовки юристів як невід'ємного елементу у комплексній підготовці правника за освітнім ступенем «Доктор філософії». Адже педагогічна практика повинна носити особистісно-орієнтований, творчий характер і сприяти виробленню індивідуального стилю майбутньої професійної діяльності.

А взагалі то, правильно організована практика є одним з найбільш важливих шляхів підготовки студентів до професійної діяльності в умовах постійно і швидко мінливих реалій нашого життя, сприяє поглибленню і розширенню теоретичних знань, формування умінь та навичок використовувати нормативну, професійну і методичну документацію.

Бровендер Ю.М

*Д.і.н., доцент, професор кафедри історії та археології
юридичного факультету СНУ ім. В. Даля*

**НАВЧАЛЬНА АРХЕОЛОГІЧНА ПРАКТИКА У
ФОРМУВАННІ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ:
ДОСВІД РОБОТИ СХІДНОУКРАЇНСЬКОГО
НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА
ДАЛЯ**

Одним із стратегічних завдань реформування освіти в Україні є формування історичної свідомості української молоді. Проблема формування особистості, а тим більше всебічно розвинутої є фундаментальною в педагогічній науці. Її вирішення потребує модернізації змісту, форм, методів і засобів навчання, впровадження нових технологій, реалізації пріоритетних принципів реформування навчального процесу, які передбачені Національною програмою розвитку освіти у ХХІ ст. [1]. А це можливо завдяки демократизації, гуманізації та гуманітаризації навчання. Саме ці принципи реалізуються під час проходження навчальної археологічної практики здобувачами вищої освіти спеціальності 032 – історія та археологія Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля в умовах експедиції.

Обов'язковою передумовою успішної розбудови самостійної Української держави є висока самосвідомість нації. А це глибоке знання національної історії, культури, розуміння їхньої унікальності, неповторної на тлі історії та культури сусідів. Однак, дослідження саме в цих галузях науки, донедавна з відомих причин гальмувалися, а їх результати фальсифікувалися. Цілі напрями досліджень сфальсифіковані або ще залишаються суцільною «білою плямою» [2]. Такий стан знань української нації про себе не може бути основою міцної самосвідомості. Особливо, за певних обставин, це актуально для населення східних областей України. Поняття «дикє поле» жорстко вкоренилося у свідомості значної частини мешканців цього регіону, які вважають, що територія Донбасу була заселена лише під

час промислового її освоєння, тобто у XVII – XVIII ст. Насправді, східноукраїнський регіон дуже багатий пам'ятками давньої історії, але, нажаль, ще недостатньо досліджений в археологічному відношенні. Отже, актуальним й нагальним завданням українських науковців і освітян є ліквідація «білих плям», встановлення об'єктивної картини в усіх ділянках історії та культури. У зв'язку з цим значна увага в Україні повинна приділятися створенню нової системи викладання у вищих навчальних закладах історичних дисциплін, зокрема археології, історії української культури, яким належить провідне місце у формуванні історичної свідомості молодого покоління через оволодіння глибокими знаннями, уміннями, іншими компетентностями відповідно до вимог стандартів вищої освіти [3].

Відповідно до освітньої програми здобувачів вищої освіти спеціальності 032 – історія та археологія СНУ ім. В. Даля польова археологічна практика є обов'язковим компонентом навчального процесу. Перевірити і закріпити свої знання по археології, отримані під час аудиторних занять в умовах археологічної експедиції має можливість кожний, хто спеціалізується на кафедрі «історія та археологія» СНУ ім. В. Даля. Практиканти особисто проходять увесь цикл археологічного дослідження – від польових робіт до камерального опрацювання і наукової систематизації отриманого під час розкопок матеріалу. Роботи здійснюються під керівництвом досвідченого викладача. В умовах археологічної експедиції опрацьовуються не тільки знання теоретичного матеріалу з археології, а саме культурно-хронологічне визначення виявлених об'єктів та окремих знахідок. В першу чергу під час розкопок опрацьовуються знання її методики, а саме розбивки сітки розкопу, виявлення, розчистки та фіксації археологічних об'єктів, опису та камеральної обробки виявленого матеріалу. Тобто з самого початку навчальна практика переростає у творчу наукову лабораторію, елементами функціонування якої є розкопки, камеральна обробка матеріалу, первинна систематизація та інтерпретація джерел.

Одним із складових навчальної практики в умовах таких археологічних експедицій є проведення польових археологічних семінарів, які збирають як знаних, досвідчених фахівців, так і молодих

науковців. Тут варто наголосити на ролі семінарів як польової школи для молодих людей, починаючих в археології свій шлях. Камерна, у межах експедиційного табору, обстановка ведення засідань під тентом надає можливість археологам-початківцям та студентам-практикантам засвоювати норми ведення наукових симпозіумів, долати природне хвилювання під час власних, часом перших у житті, офіційних виступів. Тут, у формі вільної дискусії, крім того виробляється стратегія перспективних наукових досліджень, формулюються і обговорюються теми майбутніх кандидатських та докторських дисертацій для конкретних учасників семінарів. Крім того, проводиться і апробація дисертаційних тем, яка віддзеркалювала, зрештою, у вже підготовлених до захисту роботах. Міжнародні семінари за участі спеціалістів із різних держав дозволяє студентам-практикантам розвивати свої знання по зарубіжній археології. Отже, практика проведення регулярних польових науково-практичних семінарів в умовах археологічної експедиції, в яких приймають участь здобувачі вищої освіти – практиканти, є плідною, результативною та перспективною. З огляду на необхідні матеріальні витрати, такі симпозіуми є достатньо економічними, зважаючи на відносно невеликий склад учасників проекту [4].

Закріплення теоретичного матеріалу практикою під час археологічної експедиції не обходиться без експериментального моделювання давніх виробництв, проведення якого свідчить про компетентність та спроможність майбутнього фахівця до об'єктивної історичної реконструкції. Залучення здобувачів вищої освіти до цього перспективного напрямку наукового дослідження є доречним, оскільки, по-перше, під час експериментів (наприклад, виплавка металу з руди; виготовлення кераміки, крем'яних знарядь праці та ін.) відбувається візуалізація результатів археологічного дослідження; по-друге, демонстрація, наприклад, будь-яких автентичних виробництв заохочує студентів до глибинного пізнання історичних реалій. Але головним є отримання нового знання про досліджуваний об'єкт, без чого неможлива наукова реконструкція. Педагогічним результатом експериментального моделювання за участі практикантів є підвищення їх культурно-освітнього рівня, тобто студенти мають можливість дізнатися більше про побут, ремесла, технологію

виготовлення різних речей. Але не можна обійти увагою і той факт, що під час експериментів у студентів виникає інтерес, який у подальшому, завдяки участі викладачів, переростає в активне заняття археологією.

Дуже важливою є та обставина, і це розуміють практиканти, що археологічні дослідження проведені за їх участі відповідають потребам історичної науки, оскільки Луганщина, а саме у цьому східноукраїнському регіоні проводиться навчальна практика СНУ ім. В. Даля, в археологічному відношенні, нажаль, досліджена ще недостатньо. І це дуже мотивує здобувачів.

Археологія – цікава і водночас складна наука, яка потребує не тільки знань і умінь, але й фізичної витривалості, терпіння, закоханості у свою справу. Багаторічний досвід роботи з молоддю в археологічних експедиціях свідчить про те, що всі ці якості повною мірою розкриваються і розвиваються у польових умовах експедиції.

Польове життя розвиває багато моральних якостей характеру: комунікабельність, товариство, впевненість у собі, волю, витривалість, чуйність, готовність прийти на допомогу, поєднувані з відповідальністю, вимогливістю до самого себе і навколишніх, а також багато іншого. Адже поле насичує молоду людину не тільки красою природи, але створює і серйозні випробування. Саме тому в експедиціях здібності молоді розкриваються з максимальною ефективністю. Спільна робота студентів і керівників допомагає їм налагодити відношення доброзичливості і довіри, досягти взаєморозуміння і тим самим створити сприятливу психологічну основу співпраці. У свою чергу відповідний внутрішній психологічний клімат в колективі стає стимулом інтересу до праці.

Але навчальна археологічна практика – це не тільки робота. Різноманітним є і дозвілля учасників експедиції. Спілкування з друзями біля вечірньої ватри, гітара і пісні - невід'ємні атрибути польового життя. Спортивні ігри, свята, традиційне посвячення в археологи з обов'язковим змаганням в силі, спритності дозволяють виявляти свій талант, розкрити творчі здібності.

Накопичений під час багаторічних археологічних експедицій матеріал створив умови для організації на базі СНУ ім. В. Даля археологічного музею «Відкрита і100рія», відкриття якого,

приурочене до 100-річчя Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля, нещодавно відбулося. Експонати музею дають можливість використовувати їх у навчальному процесі, а здобувачі вищої освіти мають можливість готувати і проводити у музеї екскурсії для відвідувачів.

Навчальна археологічна практика здобувачами вищої освіти СНУ ім. В. Даля в археологічній експедиції не тільки створює умови для апробації і закріплення комплексу знань, отриманих під час аудиторних занять. Вона сприяє розвитку мислення і уяви, активізує і збагачує пізнавальну діяльність, збуджує і розвиває інтерес до давнини, формує світогляд, розширює кругозір, підвищує культуру, вирішує виховні завдання. Кожен новий день в експедиції приносить її учасникам нові знахідки, а відповідно і враження, почуття, знання, що робить життя молодих людей цікавим, насиченим, корисним і просто комфортним.

Література:

1. Національна доктрина розвитку освіти України [Електронний ресурс]- Режим доступу: https://sportschool26.at.ua/load/samoosvita/nacionalna_doktrina_rozvitku_osviti_ukrajini_v_xxi_st/nacionalna_doktrina_rozvitku_osviti_ukrajini/27-1-0-35
2. Залізняк Л.Л. Первісна історія України. – К., 1999.
3. Закон України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 р. №1556-VII [Електронний ресурс]- Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>
4. Отрощенко В.В. З досвіду організації польових археологічних семінарів / В.В. Отрощенко, Ю.М. Бровендер // Археологія і давня історія України.- Вип. 4.- К., 2010. – С. 213-219.

*Гладков К.,
бакалавр (гр. ІА-17д) кафедри історії та археології
СНУ ім.В.Даля
Сапицька О.М.,
доцент кафедри історії та археології*

ДЕКЛАРАЦІЯ НЕЗАЛЕЖНОСТІ США - ДОКУМЕНТ ДЕМОКРАТІЇ

Документальне підтвердження демократичних прав людини на свободу слова, думки, віросповідання - це, безперечно, величезні зміни в структурі держави, особливо, якщо говорити про рабовласницьку передісторію даної країни. Але даний документ дійсно є значущим, якщо ці закони починають діяти. Їх прийняття не є настільки складним процесом на відміну від виконання. Але без прийняття закону не буде і подальших дій. Тому назріває таке питання: чи є Декларація незалежності США документом, який заклав основи демократії як це було прописано в тексті, чи ні?

В першу чергу, слід звернути увагу, що Декларація незалежності США, яка була прописана Томасом Джефферсоном і підписана представниками з 13 північноамериканських колоній 4 липня 1776 р. Це аж ніяк не було рішення Англійської колоніальної імперії, а навпаки, штати Нью-Гемпшир, Род-Айленд, Коннектикут, Нью-Йорк, Нью-Джерсі, Меріленд, Делавер, Массачусетс, Пенсільванія, Вірджинія, Північна Кароліна, Південна Кароліна і Джорджія і всі їх представники за одноголосним рішенням підписали документ Декларації незалежності. У даних подіях є передісторія. Конфлікт, який назрів у результаті озлоблення експлуатації північноамериканських колоній, не міг тривати вічно. Перше збройне зіткнення мало місце в 1775 р. Це і стало початок війни за незалежність, яка триватиме вісім років (1775-1783), що принесла перемогу штатам і узаконила Декларацію як перший документ незалежних США [2].

Слід зазначити, що основний національний склад жителів вищеперелічених штатів, це і були переселенці з Англії, Шотландії та Ірландії. До того ж, вони були вихідцями з середнього і нижчого класу, у яких в крові було закладено бажання придбати рівність усіх людей і можливість виступити на захист своїх прав. Люди, які не мали коштів на існування в Європі, стали масово переселятися на Американський континент. Це також були шукачі скарбів, або лицарі,

паче не затребувані, або збіднілі ремісники, селяни. Для кожного з них на новому континенті знайшлося місце. Для таких представників суспільства слово «демократія» було ще не знайоме, але вони бажали та прагнули її [3].

Нова держава - Сполучені Штати Америки - були федерацією тринадцяти штатів (колишніх колоній), які зберегли дуже широку автономію, зі своїми законами і урядами. Це було перша незалежна європейська держава поза Європою, а також перша незалежна держава на американському континенті. Основи, на яких ґрунтувалася дана країна, - це була рівність усіх людей, незалежно від національності (за винятком чорношкірих рабів) так як кожен був прибульцем, але в той же час щиро любив свою нову батьківщину.

У даній моделі держави набагато простіше побудувати демократичне суспільство, ніж змінювати вже сформовану, наприклад, монархічну або деспотичну форму правління. Там, де англієць спочатку дорівнювався шотландцеві, є передумова побудови нової форми правління - республіки на основі демократії, де людьми керують ті, кого вони обрали. «Ми розглядаємо як очевидні істини, що всі люди народжуються рівними, що всі вони отримали від Творця деякі невідчужувані права, що в число цих прав входять право на життя, свободу і прагнення до щастя. Щоб забезпечити ці права, і були створені уряди, і вони не повинні отримувати свою владу інакше, як тільки за згодою тих, ким керують»[4].

Але ця роль боротьби за демократію мала двоїстий характер: «вільна» країна в той же час була країною рабовласницькою. Командувач армією колоністів у Війні за незалежність Джордж Вашингтон, який став першим президентом Сполучених Штатів, людина, ім'я якої отримала спеціально побудована столиця нової держави, сам був великим плантатором-рабовласником в штаті Вірджинія [1].

Звичайно, декларація поклала підставу розвитку демократії, але різких кардинальних змін у життя окремо кожної людини вона не принесла. Люди як і раніше займалися своїм господарством, експлуатували рабів, особливо це стосується південних штатів, де $\frac{3}{4}$ населення були негри, чий права практично не були прописані в декларації. Апогеєм стала Громадянська війна в США 1861 - 1865 рр.,

де промисловий північ і відсталий аграрний південь відчували повну відсутність рівності одного з іншим, як це було прописано в Декларації. Таким чином, демократія в США була половинчата і більшою мірою «північна», ніж загально американська. По закінченню війни почалося не уявне, а реальне будівництво демократії, яка вдосконалюється до сьогодення [2].

Проте, процес, який відбувався протягом близько 250 років, має величезний результат. Влада народу дійсно є основою побудови суспільства США. Без неї система Штатів впаде, так як основа покладена саме на демократії, рівності і свободі.

Таким чином, Декларація незалежності США 1776 р. дійсно є документом, який поклав підставу демократії. Після прийняття даного документа багато країн Європи і не тільки стали поступово переходити на новий демократичний рівень, в якому людина - це індивід, що має право на життя, свободу слова, думки і віросповідання, не залежно від того, якої національності він є. Модель побудови демократії в США ще далеко не досконала, але вона прогресує і є прикладом побудови для всього капіталістичного суспільства.

Література:

1. Декларация независимости 1776 г.: [электронный ресурс] // Режим доступа: <http://www.protown.ru/information/hide/7159.html>
2. Новая история стран Европы и Америки. Первый период / Арш Г. Л., Бондарчук В. С., Гольман Л. И. и др. Под ред. Адо А. В. – М.: Высш. шк., 1986. – 624 с.
3. Согрин В.В. История США: Учебное пособие / Согрин В.В. СПб.: Питер, 2003. — 192 с.
4. Соединенные Штаты Америки: Конституция и законодательство // Под ред. О.А. Жидкова. Перевод О.А. Жидкова. М.: Прогресс, Универс, 1993. - 25 с.

*Дерев'янюк М.А.,
бакалавр (гр. ІА-20д) кафедри історії та археології
СНУ ім.В.Даля*

*Науковий керівник: Сапицька О.М., доцент кафедри історії
та археології СНУ м.В.Даля*

ПРИЧИНИ ТА ПЕРЕДУМОВИ РОЗБІЖНОСТІ ІСТОРИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ

Історично землі України більшу частину своєї історії знаходилися у складі або під впливом сусідніх держав. На нашу думку саме з цього факту береться підґрунтя мовних та культурних відмінностей між етнічними українцями. Територія України в сучасному вигляді сформувалася лише у ХХ столітті. До цього західний і східний регіони існували у різних політичних, економічних, соціальних та культурних умовах. Як наслідок, кожен регіон країни має сьогодні індивідуальні особливості своєї культури, традицій, побуту та ментальності. Центром тематики запропонованого дослідження є питання схожості ходу історичних подій на території західної України у складі Австрійської імперії та першопричини розбіжностей у менталітеті та національній самосвідомості етнічних українців.

Включення західноукраїнських земель до Австрійської імперії за своєю хронологією в історії збігається з реформами в цій державі, котрі були запроваджені в 70-80-х роках ХVІІІ сторіччя Йосифом ІІ та Марією-Терезою. Ці ідеї базувалися на основах освіченого абсолютизму, ставили за мету посилення державного впливу та контроль правлячої династії за усіма сферами суспільного життя імперії.

Комплексний підхід до реформування суспільства спричинив зміни майже у всіх сферах. Реформа управління зробила державних чиновників головними постатями місцевих адміністрацій, було проведено перші переписи населення та земельних володінь. Зміни у військовій справі принесли обов'язкову військову повинність, рекрутський набір проводився централізовано. Найбільшого впливу реформ зазнали релігія, освіта та аграрні відносини.

У 1779 році Марія-Тереза видала наказ, у якому від поміщиків вимагалось вести себе з селянами «по-людськи». У 1782 році Йосиф II скасував особистісну залежність селян від поміщиків та надав їм права обирати професію, одружуватися, переселятися, передавати спадщину без згоди пана. У 1784 році було надано права самоврядування сільським громадам. У 1786 році запроваджено триденну панщину.

Таким чином реформаційні кроки, котрі покращували життя селян та були націлені на збільшення їх особистих прав та свобод збігаються з часом, коли на українських землях у складі Російської імперії кріпацтво лише було офіційно оформлене.

Після смерті Йосифа II у 1790 році на зміну реформаторським поглядам приходять консерватизм та контр-реформізм. Наступники реформаторів побоювалися, що пом'якшення державного устрою та посилення реформ може спричинити революцію в імперії.

Різка зміна орієнтури та відмова від реформаторської політики зумовила поступове відновлення влади та втрачених феодалами позицій в аграрному секторі. Закон 1782 року все ж зберігав закріплення селянина за землею і після скасування реформ наступ феодалів йшов шляхом захоплення селянських земель, збільшення повинностей. Причиною, котра прискорила та посилила експлуатацію селянської праці можна назвати конкуренцію фільваркових господарств імперії з західноєвропейськими господарствами, що перейшли до методів капіталізму.

Таким чином, побут та соціальне становище селян українських земель у складі обох імперій у ХІХ столітті характеризувалося засиллям поміщицького землеволодіння, досить слабким промисловим розвитком регіонів обох імперій, тому основним фактором існуючого наразі розходження світогляду, на наш погляд, є різна історична пам'ять через те, що східні та західні регіони нинішньої України, перебуваючи в складі різних держав, пережили певні вагомі для себе історичні події, але, незважаючи на схожість цих подій в різних частинах українських земель, існує суттєва історія саме спільного історичного буття, а отже і спільної історичної пам'яті, що є підґрунтям формування сучасної цілісної національної історичної політики.

Література:

1. Бойко О. Д. Історія України. - К.: Академія, 1999. - 568с.
2. Борисенко В. Курс української історії. - К., 1996
3. Єфименко О. Історія України та її народу. - К., 1992
4. Субтельний О. Україна: Історія. - К., 1993.

Mykhailiuk Vitalii,

Doctor of Historical Sciences

Volodymyr Dahl East Ukrainian National University

myhaluk@snu.edu.ua

DEVELOPMENT OF THE INFRASTRUCTURE OF THE UKRAINIAN VILLAGE (90S OF THE XX CENTURY - 2005)

The importance of the agricultural sector of Ukraine is primarily due to its importance for the supply of food to the population, industry - raw materials, the state as a whole - agricultural products. The success of the agro-industrial complex depends on the dominance of progressive production relations that correspond to a market economy. In turn, the laws of the market require the presence of a certain infrastructure in the countryside, which changes in the process of transformation of industrial relations. The study of their interaction is not only relevant but also practically significant, because it allows in chronological terms to analyze the history, miscalculations and highlight the positive that will further increase the economic potential of the country and improve the welfare of its people.

Modern historiography has a significant array of publications that reproduce in retrospect the state of change in the agricultural sector [1]. However, it should be noted that the issue of the interaction of changes in industrial relations and rural infrastructure has not been the subject of a special study. Without claiming a definitive solution to the problem and

relying on the work of their predecessors, the authors set out to fill this gap to some extent.

Changes in the social infrastructure in the countryside began in the early 90's of the twentieth century. This was manifested primarily in the placement of ancillary industries, the creation of small processing shops in containers in the farms, increasing the number of shops and canteens, which in the structures of Ukoopspilka operated on a commercial basis. Not only at the expense of the state budget, but also attraction of local means work on gasification of villages and settlements of Ukraine intensified.

In order to create favorable conditions for the management of agricultural, processing and service enterprises, institutions and organizations of the agro-industrial complex, based on collective and other forms of non-state ownership, integrated development of the social sphere of rural settlements, preservation of the functional purpose of social objects In 1996, it adopted a resolution "On the gradual transfer to communal ownership of social facilities, housing stock of economic, processing and service enterprises, institutions, organizations of the agro-industrial complex, based on collective and other forms of non-state ownership."

Rural communal farms are a part of the infrastructure. These enterprises of agricultural housing and communal services are the primary structure of Ukrsilkomungosp. They work in two directions. First, ensure the normal operation of water supply, heating, gas and electricity, carry out the necessary repairs. Secondly, they care about reducing the payment for housing and communal services due to the introduction of the latest technologies and economical use of energy resources, gas and water.

Thus, in the 90s of the XX century in the agricultural sector of Ukraine there was an organizational formation of infrastructure, which to some extent affected the production relations in agricultural structures. Appropriate forms of economic relations between agro-industrial farms and infrastructure structures were approved - procurement, processing enterprises of food and light industry, trade establishments. The reverse effect of infrastructure on the transformation of industrial relations also began to take place.

At the same time, the effective functioning of infrastructure in the agricultural sector is constrained by certain circumstances. First, the Law of Ukraine on the Status of Its Institutions, including the Commodity

Exchange, has not yet been adopted. Secondly, there is no body - the regulator of commodity exchanges, which is designed to clearly formulate requirements for them, to engage in certification, licensing, certification of exchange market participants, monitoring compliance with rules and regulations.

References:

1. Зиза М. М. Зміна виробничих відносин в аграрній сфері в процесі здійснення земельної реформи у 90-х роках ХХ століття – на початку ХХІ століття // Історичні записки: Збірник наукових праць СНУ ім. В. Даля. – 2012. - № 6. – С. 57.
2. Левчук К.І. Аграрні відносини в Україні в умовах переходу до ринкової економіки (історико-політичний аспект): Дис... канд. іст. наук: 07.00.01. – К., 1993;
3. Саламатіна Т.М. Проблеми аграрних відносин в діяльності політичних партій України: Дис... канд. іст. наук: 07.00.01. – К., 1993;

*Сапицька О.М.,
доцент кафедри історії та археології СНУ м.В.Даля
Соболь С.Є.,
магістр історії та археології (м.Сєвєродонецьк)*

СТАНОВИЩЕ ЖІНКИ В КРАЇНАХ ЛАТИНСЬКОЇ АМЕРИКИ

Питання, що пов'язані з особливостями статі людини та її психологічними і соціальними відмінностями, останнім часом входять в число найбільш обговорюваних тем у суспільстві. У сучасному світі все частіше піднімається питання про роль жінок — політичних лідерів на політичній арені. Тема жіночого політичного

лідерства настільки багатогранна, що дозволяє зайнятися її дослідженням.

Мета нашої роботи полягає не тільки в тому, щоб дослідити становище жінок в Латинській Америці, а й розповісти про досягнення жінок в політичній сфері.

Ключовими проблемами при вивченні жіночої соціалізації є психосоціальні аспекти розвитку особистості як представника певної статі на всіх етапах її життєвого циклу, вписування їх розвитку в історичний, культурний і соціальний контексти.

Перш ніж приступити до дослідження даної теми, потрібно розглянути загальне становище жінок в Латинській Америці.

В цілому становище жінки в суспільстві повністю було підпорядковано владою чоловіків, проте дівчата з дитинства отримували мудрі настанови з боку матерів і бабусь про те, як вести себе з чоловіком таким чином, щоб отримати бажане і дати йому відчуття себе лідером у родині. З іншого боку, південки відрізнялися темпераментом не менше гарячим, ніж їх чоловіки і іноді незважаючи на абсолютний патріархат в країні, жінкам вдавалося змусити говорити про себе [4,19].

Чоловіки повністю тримали владу в країнах у своїх руках. Жінка повинна була бути вірною дружиною, доброю матір'ю і володіти якомога більш м'яким і скромним характером. Хоча традиція ховати себе під чадру поширена в мусульманських країнах, в Латинській Америці жінки також були змушені носити пуританський одяг, будучи заміжною – виключно темні кольори, закриті комірці, максимально скромні зачіски і не приведи Господь заговорити навіть зі знайомим чоловіком на вулиці, якщо чоловік не присутній поруч [3].

Так тривало досить довго. Коли в США жінки вже сміливо кричали про рівноправність і нарівні з чоловіками ставали на чолі бізнесу, коли вже пройшла друга хвиля фемінізму в Європі, нарешті, прокинулася Латинська Америка та Мусульманський світ. Періодом приходу рівноправності в країні Латинської Америки вважається друга половина двадцятого століття, останні сорок років жінки стають все більш вільними і незалежними [2, 148].

Почалося входження жінок у політику країн Латинської Америки. Почалося це в першій половині ХХ століття.

Першою країною Латинської Америки, де жінки отримали рівні з чоловіками права у виборчому процесі, став Уругвай (1917 р). В цілому масиві держав ЛА права голосу на виборах жінки домоглися в 30-60-ті роки ХХ ст. У 1929 р відповідний закон був прийнятий в Еквадорі, в 30-і роки прикладом країн-першопрохідців стали Бразилія, Куба, Сальвадор, в 40-ві - Домініканська Республіка, Ямайка, Гватемала, Панама, Тринідад і Тобаго, Венесуела, Аргентина, Сурінам, Коста-Ріки і Чилі, в 50-ті - Гаїті, Барбадос, Антигуа і Барбуда, Домініка, Гренада, Сан-Кітс і Невіс, Сан-Вісенте і Гренадіни, Санта-Люсія, Болівія, Гайана, Мексика, Беліз, Гондурас, Нікарагуа, Перу, Колумбія; в 60-ті - Багами і Парагвай. Останніми це право отримали жінки Сан-Томе і Принсіпі в 1975 р. У тимчасовому відрізку з 1973 р. по 2011 р. - в латиноамериканських країнах пост президента жінки займали 8 разів [5].

Таким чином, становище жінок в Латинській Америці до придбання рівноправності залежало від чоловіків. З появою третьої хвилі фемінізму жінки стали боротися за право вищого керівництва. Свідченням справжньої перемоги жінок у боротьбі за свободу є те, що на чолі держави може стояти жінка-політик.

Література:

1. Котовська М. Г., Шалигіна Н. В. Гендерні проблеми в країнах Латинської Америки / М.Г. Котовська, Н.В. Шалигіна — Латинська Америка, 2005. — 420 с.
2. Кочкіна Є.В. Основи гендерних досліджень / Є.В. Кочкіна — М.: МЦГІ, 2001. — 350 с.
3. Лицо феминизма в странах Латинской Америки. [Электронный ресурс] / Режим доступа: <http://latindex.ru/content/articles/10133/>
4. Пегушева Л.В. Гендерний вимір соціальної проблематики / Л.В. Пегушева — Латинська Америка, 2009. — 190 с.

5. Феномен женского лидерства в странах Латинской Америки. [Электронный ресурс] / Режим доступа: http://www.perspektivy.info/table/fenomen_zhenskogo_liderstva_v_stranah_latino-karibskoj_ameriki_2011-04-25.htm

*Сич Дмитро,
студент групи ФКР-18д
інституту економіки і управління
СНУ ім. В.Даля.
Науковий керівник: Фомін А.В.,
к.і.н., доцент, доцент кафедри
історії та археології
СНУ ім. В.Даля*

ГОЛОД 1946 – 1947 РОКІВ В УКРАЇНІ: ЕКОНОМІЧНИЙ АСПЕКТ

Післявоєнний період є одним із ключових етапів історії радянського державного устрою і суспільства. Ці роки залишили практично без змін політичну й економічну систему в СРСР, хоча у суспільстві після переможного завершення війни відбувались зміни, пов'язані з надіями та очікуваннями, які викликали особливий психологічний клімат і настрої. Населення країни увійшло в мирне життя, сподіваючись, що за порогом війни залишилось усе найстрашніше і важке. Але традиційна вже сталінська радянська економічна модель спродукувала чергову проблему, а саме голод 1946 – 1947 рр. Третій радянський голод в Україні. Також традиційно?

Серед широкого кола малодосліджених проблем історії України є чимало й таких, що стосуються повоєнної відбудови сільського господарства республіки. Раніше ця відбудова здебільшого зображувалася як суцільний, безперервний трудовий ентузіазм селянства і тривалий час замовчувався голод, що лютував на Україні в 1946-1947 рр., і муки й поневір'яння хліборобів, які віддавали останнє, щоб прогнати розорену війною країну. Голод 1946 – 1947 рр. в Україні відбувався у складних соціально-політичних умовах. Після кривавої, руйнівної війни республіка знаходилася у стані страшної розрухи, до якої додалася посуха 1946 р. Колосальних збитків зазнало сільське господарство. Було зруйновано і пограбовано близько 30 тис. колгоспів, радгоспів і МТС, 28 тис. сіл. Перед тим як розглядати сам голод треба з'ясувати його причини яких було досить багато. Матеріально-технічна база аграрного сектора економіки

виявилася вщент зруйнованою. Водночас інвестиції у відновлення аграрного сектору становили лише 7% загальних. Це була одна з головних причин, що викликали голод. До цього додавалося вимивання фінансових ресурсів через політику так званих «ножиць цін» - коли промислова продукція постачалась за значно вищими цінами, а вартість сільськогосподарської продукції штучно занижувалась. Ціни на продовольство штучно фіксувалися урядом на рівні 1927 - 1929 рр., у той час, коли вартість промислової продукції невпинно зростала (на 1946 р. збільшилася до 20 разів) [7]. Крім цього, до голоду призвела імперська політика правлячої верхівки колишнього Союзу РСР щодо України. Селу республіки центр майже нічого не давав, а лише забирав з нього вироблювану сільськогосподарську продукцію, особливо зерно, незалежно від того, врожайним чи неврожайним був той чи інший рік. У катастрофічному стані знаходилося присадибне господарство селян через податкову політику Москви. Давалися взнаки величезні демографічні проблеми, адже Україна за роки війни втратила, за різними оцінками, від 8 до 12 млн. чоловік. Надзвичайно напруженим залишалося становище з трудовими ресурсами в селах України. Багато працездатних колгоспників залучалося до відбудови промисловості, оскільки селянство було чи не основним джерелом поповнення швидко зростаючого робітничого класу. Основну силу в колгоспах становили жінки. В 1945 р. вони виробили 72,2% всіх трудоднів [8, с. 254]. Тому виконати план по розширенню посівних площ можна було тільки шляхом різкого підвищення напруженості праці. Тяжке становище виникло в тваринництві. У колгоспах слабо розвивалася кормова база. На кінець 1945 р. поголів'я всіх видів худоби досягло довоєнного рівня, а посіви кормових культур лише 29%. Цей розрив значно збільшувався ще й тому, що урожайність кормових була значно нижчою, ні до війни. План молокопоставок на 1 грудня 1945 р. республіка виконала лише на 48,9%. Не все гаразд було і з м'ясопоставками. Так, того року господарства Одеської області здали державі лише 43 свині. Щоб виконати плани м'ясозаготівель, колгоспи були змушені здавати молодняк, виснажену худобу, корів. Великим був падіж тварин. Так у Вінницькій області за 11 місяців 1945 р. загинуло 7,8% поголів'я великої рогатої худоби, 5,4% свиней, 6,7%

овець і кіз. Вже з грудня 1946 р. почався падіж худоби. На 1 січня 1947 р. поголів'я великої рогатої худоби зменшилося порівняно з 1 січня 1946 р. на 46,4 тис. голів, свиней – на 1001,8 тис., овець і кіз – на 125,9 тис., коней – на 35,7 тис. голів. Скорочення поголів'я продовжувалося аж до появи зеленого корму [6, с. 172]. Отже голод значно ускладнив і без того важкий процес відбудови України.

Таким чином, на кінець 1945 р. в сільському господарстві УРСР, як і в ряді районів країни, склалася вкрай несприятлива ситуація, яка вимагала серйозного перегляду аграрної політики, а саме: відмови від подальшого форсованого розширення посівних площ без відповідного зростання матеріально-технічних ресурсів; перегляду заготівельної політики і перед усім зменшення обсягів обов'язкових поставок, підвищення заготівельних цін, які були просто «символічними»; посилення матеріальної заінтересованості колгоспників, викоренення зрівнялівки в оплаті їх праці. На жаль, керівництво країни не звернуло уваги на ці перші серйозні сигнали, що й стали в майбутньому причинами великої трагедії. Одним з головних ударів по становищу селянських господарств завдав непосильний план хлібозаготівель на 1946 р. – 340 мільйонів пудів хліба – виконати який Українській РСР було неможливо. Але замість зниження цей план в липні 1946 р. 23 областям України його було підвищено. 22 липня 1946 р. з метою безумовного виконання державного плану хлібозаготівель кожною областю і районом Української РСР Рада міністрів УРСР і ЦК КП(б)У таємною постановою надали право виконкомам і парткомам КП(б)У збільшити колгоспам, а в західних областях і селянським господарствам, що мали добрий врожай, обов'язкове постачання зерна державі в межах до 50 % від розмірів хлібозаготівель, нарахованих за діючими нормами. Загальне збільшення хлібопостачання склало 21013 тис. пудів. Господарі під загрозою розстрілу віддавали останні залишки хлібу, які були вкрай важливими для збереження життя. Вилучене силою з господарств зерно, ігноруючи поширення голоду в Україні, можновладці щедро відправляли в зарубіжні країни. Численні джерела підтверджують, що воно відвантажувалося до Польщі, Чехословаччини, Болгарії, навіть Франції [4].

Внаслідок голодомору серед сільського населення поширилася дистрофія. За офіційними повідомленнями на початку 1947 р. в Україні нараховувалося 448 тис. хворих на дистрофією, серед яких 150 тис. перебували у важкому стані й потребували термінової госпіталізації. На травень 1947 р. вже було зареєстровано понад 900 тис. таких хворих. За іншими (неповними) даними, до літа 1947 р. на Україну було зареєстровано більш як 1 млн. хворих на цю хворобу. Поширювався й тиф. Так, лише на Дніпропетровщині за листопад 1947 р. було виявлено близько 1,6 тис. таких хворих. Що ж до людських втрат, то їх визначити важко, оскільки масштаби трагедії, попри те, що вони були меншими, ніж у 1932-1933 рр., надто великі. Лише органи РАГСу УРСР зафіксували у 16 східних та Ізмаїльській і Чернівецькій областях 1946 р. 282 тис. померлих, а 1947 р. – більш ніж 528 тис. [5]. Скорочувалися трудові ресурси, треба було поповнювати капіталовкладення в сільське господарство. Негативно вплинув голод і на моральний стан суспільства, що поставило Україну в невідгідні умови порівняно із західними країнами.

Голод 1946-1947 рр. залишив значний відбиток на демографічному розвитку України. Він забрав сотні тисяч людських життів.

Разом із тим, голод посилив критичні настрої у радянському суспільстві, викликав прихований та відкритий опір як безпартійних, так і партійних громадян існуючій політичній системі й похитнув авторитет Й.Сталіна. Він став фактично закономірним явищем для сталінського режиму, адже будь-які стратегічні завдання вирішувались ним за рахунок селянства, не дивлячись на жертви та економічні наслідки для села.

Голод мав стресовий характер впливу на моральні настрої суспільства, що поставило Україну в невідгідні умови порівняно із західними країнами і значно ускладнило і без того важкий процес післявоєнної відбудови країни. Період голоду негативно сказався на свідомості, психології людей, що позначилось на їх поведінці та вчинках як під час продовольчої скрути 1946-1947 рр., так і в подальші роки. Багато хто бачив та розумів сутність існуючої державної системи, однак продовжував покійно жити, чи скоріше існувати у звичному ритмі, пристосовуючись до труднощів, залишаючи своє

невдоволення при собі. Голод засвідчив, що позбавлене державної підтримки населення було змушене рятуватися самотужки, часто йдучи на злочини та нелюдські вчинки, переступаючи моральні норми. Такими були причини і наслідки голоду 1946-1947 років на Україні.

Література:

1. 1946 – 1947. Голод в Україні: зб. спогадів / Нац. музей історії України у Другій світовій війні, Мемор. Комплекс. Редкол.: М. М. Гич та ін. Упоряд.: Т. А. Куцаєва, Л. В. Рибченко. Київ: [б. в.], 2016. 127 с.
2. Голодомор в Україні (1946-1947). Електронний ресурс. URL: [https://uk.wikipedia.org/wiki/Голодомор_в_Україні_\(1946–1947\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Голодомор_в_Україні_(1946–1947))
3. Голод 1946 – 1947 рр. В Україні та його наслідки. Електронний ресурс. URL: <https://studfiles.net/preview/5601772/page:89/>
4. Причини голоду 1946-1947 рр. Електронний ресурс. URL: https://vuzlit.ru/512713/prichini_golodu_1946_1947
5. Голод 1946-1947 рр., його причини, масштаби і наслідки. Демографічна ситуація. Рівень життя та побут населення у повоєнний час. Електронний ресурс. URL: https://pidruchniki.com/76104/istoriya/golod_1946-1947_prichini_masshtabi_naslidki_demografichna_situatsiya_riven_z_hittya_pobut_naselennya_povoyennyi
6. Голод в Україні 1946 – 1947: документи і матеріали. Упоряд. О. М. Веселова. За ред. В.А. Смолія. Київ: Вид-во М.П.Коць; Нью-Йорк: б.в., 1996. - 375 с
7. Стан сільського господарства УРСР на початку 1950-х років. Електронний ресурс. URL: https://mtt.in.ua/ist-ukr_1945-1953_stan-silskogo-gospodarstva-ursr-poch-1950-h-rr/
8. Петренко І.Д. Розрахунки по трудовнях в колгоспах Кіровоградщини у 1946 р. // Сумський історико-архівний журнал. 2010. X – XI. С. 253 – 258.

Сітченко Леонід.,
магістрант спеціальності «Середня освіта. Історія»
юридичного факультету СНУ ім. В. Даля;
Фомін А.В.,
к.і.н., доц. доцент кафедри історії та археології
СНУ ім. В.Даля

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ НАУКИ ТА НАУКОВІ ДОСЯГНЕННЯ В УКРАЇНІ У 1960 – 80-х рр.

В умовах завершення післявоєнної відбудови та потачку нового протистояння між соціалістичним табором та Заходом, постійного прискорення НТР безумовно зростала роль у суспільно-економічних процесах країни. Лише в 1960 – 1974 рр. в республіці було створено 108 наукових установ. Вчені республіки збагачували вітчизняну і світову науку значними досягненнями. Їх творча думка і невтомну працю втілилися в штучних супутниках Землі, космічних міжпланетних кораблях.

У 60–80-ті роки українська наука істотно реформувалась. Так, на середину 60-х років Україна мала розгалужену мережу науково-дослідних установ, кількість яких постійно збільшувалась. Лише протягом 1959 – 1965 рр. у республіці було створено 73 наукові установи. Усього в цей період діяло понад 830 наукових установ, у яких працювало 95 тис. чол., з них близько 2 тис. мали ступені доктора і майже 20 тис. – кандидата наук [1, с. 79].

Базовим центром наукових досліджень була республіканська Академія наук. До її складу в 1965 р. входило понад 50 науково-дослідних установ, у яких працювало 21 тис. чол., у тому числі 6800 наукових співробітників. У 60–70-ті роки Академія наук України складалася з трьох секцій, що об'єднували 9 відділів (згодом – відділення). У наступні роки було створено ще три відділення. Провідні напрямки досліджень

визначалися секціями наук: фізико-технічних і математичних, хіміко-технологічних та біологічних, а також суспільних. З метою піднесення рівня регіональної науки в 70–80-ті роки було створено 6 наукових центрів – Дніпропетровський, Донецький, Західний (Львів), Харківський, Південний (Одеса) та Північно-Західний. В установах Академії наук збільшувалася чисельність науковців. Якщо в 1960 р. їх налічувалося 3,6 тис. чол., то в 1985 р. – 15,3 тис. чол. Кількість працівників з науковими ступенями збільшилася у 5,5 рази [2, с. 105].

Українськими вченими, істориками, філософами, філологами, літературознавцями та мистецтвознавцями в 60–80-ті рр. ХХ ст. було опубліковано багато цікавих наукових розробок. Так, історик М.Брайчевський написав кілька глибоких розвідок із давнього історичного минулого України, зокрема «Коли і як виник Київ», «Походження Русі», «К происхождению древнерусских городов». У Торонто в 1972 р. вийшла друком його праця «Приєднання чи возз'єднання», де було піддано критиці офіційну інтерпретацію Переяславської угоди, що була викладена в «Тезах про 300-річчя возз'єднання України з Росією 1954 рр.», і діячів козацької державності. У 1979 р. завершив свою історико-філософську працю «Лист до російських та українських істориків» філолог Ю.Бадзьо. У цій праці автор заперечує теорію «триєдиного походження трьох слов'янських народів – російського, українського і білоруського». Нестандартно підходили до вивчення історичного минулого українського народу та його культури історики О.Апанович, Я.Дзира, О.Коман, І.Бойко, філософ Є.Пронюк, літературознавці І.Дзюба, Л.Махновець та ін. [3, с. 12]

Науковими колективами в цей час було видано низку фундаментальних праць з історії України, держави і права, археології, філософії, літератури і мистецтва, які, втім, не дістали однозначної оцінки наукової громадськості. Серед них варто назвати такі багатотомні праці, як «Історія Української

РСР», «Історія міст і сіл Української РСР», «Археологія Української РСР», «Історія українського мистецтва», «Історія української літератури», «Словник української мови», «Українсько-російський словник». Було випущено також Українську Радянську Енциклопедію та інші, але незважаючи на певну низку ідеологем, вони несли значну кількість позитивної інформації.

Колектив Інституту проблем матеріалознавства АН УРСР став лідером у галузі порошкової металургії. У 1969 р. в умовах космосу на кораблі «Союз-6» учені Інституту електрозварювання вперше здійснили зварювання алюмінію, титану і нержавіючої сталі [1, с. 126].

Фізики Харкова й Києва успішно працювали в галузі фізики атомного ядра і ядерних реакцій, їх зусиллями було створено один з найбільших у світі ізохронний циклотрон У-240 і ядерний реактор ВВР-10г. В Інституті кібернетики АН УРСР під керівництвом академіка В. Глушкова, який багато зробив для утвердження його як всесвітньо відомого наукового центру, здійснена розробка першої в світі системи «Проект» - системи автоматизації проектування схемного і програмного обладнання ЕОМ методом формалізованих технічних завдань. Зусиллями співробітників Українського науково-дослідного конструкторсько-технологічного інституту синтетичних надтвердих матеріалів АН УРСР у 1961 р. було одержано перші штучні алмази. Колективом Інституту кібернетики АН УРСР на чолі з його директором В. Глушковым спроектовано і збудовано цифрову машину «Київ» (1960), першу в СРСР керуючу машину широкого профілю «Дніпро» (1961), машини «Промінь» (1962), «Мир» (1964). Створена В. Глушковым київська школа кібернетики за деякими напрямками посідала гідне місце не лише в колишньому Союзі, а й у світі [2, с. 145].

Численні нові напрями досліджень ефективно розвивались у математиці, матеріалознавстві, порошковій

металургії, електрозварюванні, хімії, медицині. Важливе теоретичне і практичне значення мають дослідження академіків О.Антонова, М.Амосова, В.Глушкова, Є.Патона. Значним був внесок у науку вчених вищої школи республіки, в тому числі й Київського університету, - математиків М.Богомолова і Ю.Митропольського, хіміків А.Купріянова і А.Пилипенка, біологів П.Богача і О.Маркевича. З 1966 р. у Фізико-технічному інституті АН УРСР став до ладу найбільший у Європі лінійний прискорювач електронів [1, с.132].

Не мали аналогів у світі наукові розробки, здійснювані співробітниками конструкторського бюро «Південне» (засноване в 1954 р. у Дніпропетровську) в галузі аеродинаміки, балістики, матеріалознавства, ракетобудування. Вагомим був внесок учених та фахівців КБ «Південне» у реалізацію космічної програми СРСР. Під проводом генеральних конструкторів М. Янгеля (1954 – 1971) та В. Уткіна (1971 – 1990) у Дніпропетровському ракетно-космічному центрі було створено декілька поколінь вітчизняних бойових ракет, відомі космічні носії «Космос», «Інтеркосмос», «Циклон-2», «Циклон-3», ракетно-космічна система «Енергія – Буран» [2, с. 133].

Деякі досягнення були і в сільськогосподарській науці. Так, колектив Миронівського науково-дослідного інституту під керівництвом В.Ремесла вивів нові сорти пшениці, якими в СРСР засівалося понад 8 млн. га. Селекціонери отримали сорти цукрових буряків з одноростковим насінням, що давали врожай на 55 центнерів вищий, ніж інші сорти, а також високоврожайні гібриди сортів кукурудзи, соняшнику тощо [2, с. 135].

Кількість науковців за 1960 – 1980 рр. збільшилася більш ніж в 4 рази. Науковими дослідженнями в Україні в 1987 році займалися більше 213 тисяч науковців, серед яких було близько 6 тисяч докторів та більше ніж 71 тисячі кандидатів наук.

Проте наукова політика періоду, який розглядається, не була позбавлена ряду серйозних помилок, що мали того часу.

Серед них – недооцінка досягнень науково-технічної революції, орієнтири в багатьох галузях економіки на середній технічний рівень, закупівля нової техніки і технології за кордоном замість розвитку вітчизняного машинобудування, відсутність необхідних стимулів для розвитку новітніх технічних розробок і впровадження їх у виробництво. Так, на підприємствах республіки вони впроваджувалися лише на 15-20%. Це гальмувало технічне переозброєння промислового виробництва. Значна кількість розробок, що виконувалися відомчими науково-технічними інститутами, не відповідала світовим науково-технічним досягненням, а створена на їх основі техніка за своїм рівнем і економічним ефектом поступалася кращим світовим зразкам. У цьому одна з важливих причин відставання колишнього СРСР від держав Заходу. Ось лише один приклад цього. Якщо в Радянському Союзі на кінець 1990 р. налічувалося 300 тис. електронно-обчислювальних машин, то в США – 40 млн, тобто один комп'ютер припадав на 900 жителів, тоді як у Сполучених Штатах цей показник становив один до семи [1, с. 156].

Українські вчені зробили значний внесок у розвиток ракетної техніки, космонавтики, кібернетики у використанні атомної енергії в мирних цілях. За видатні заслуги в розвитку науки Академія наук Української РСР була нагороджена орденом Леніна і орденом Дружби народів, Український науково-дослідний конструкторсько-технологічний інститут за створення промислового виробництва штучних алмазів – орденом Трудового Червоного Прапора. Значних успіхів досягли фахівці суспільствознавчих наук. Вони завершили видання українською мовою Повного зібрання творів В.І. Леніна, першої Української Радянської Енциклопедії, 26-томної «Історії міст і сіл Української РСР» і восьмитомною (в десяти книгах) «Історії Української РСР».

І все ж, незважаючи на, безсумнівно, значні успіхи, вітчизняна наука відставала від розвинених країн Заходу. Гальмом розвитку наукових досліджень була надмірна централізація керівництва наукою, диктат партійного керівництва обмежував можливості об'єктивних досліджень в галузі гуманітарних наук.

Українська наука забезпечувала, в першу чергу, потреби військово-промислового комплексу, на його розвиток держава коштів виділяла без обмежень. Інші наукові дослідження фінансувались здебільшого за залишковим принципом.

Література:

1. Бесов Л.М. Управління науково-технічним розвитком промисловості України у 1970-1980-ті роки. Уроки історії: дис. ... доктора іст. наук: 07.00.07 / Л.М. Бесов. Харків, 1999. 394 с.
2. Легун Ю.В. Розвиток науки в Україні у 60-х роках ХХ ст.: дис. кандидата іст. наук: 07.00.02 / Ю.В. Легун. Київ, 1995. 204 с.
3. Реєнт О.П. Сучасна історична наука в Україні: шляхи поступу / О.П. Реєнт // Український історичний журнал. 1999. № 3. С. 3–23.

*Степченко Данило,
студент 1-го курсу спеціальності «Право»
юридичного факультету СНУ ім. В.Даля;
Фомін А.В.,
к.і.н., доцент, доцент кафедри
історії та археології СНУ ім. В.Даля*

ЖИТЛОВЕ БУДІВНИЦТВО В УКРАЇНІ У 1960 – 80 роках

Задоволення потреб людей в житлі є актуальною економічною та соціальною проблемою, адже і в довоєнний період існував дефіцит житлового фонду, значна частина робітників мешкала у малопристосованих приміщеннях, комунальних квартирах, гуртожитках. Війна ще більше посилила цю проблему – без житла залишилося більше 10 мільйонів осіб. Знову ж таки, багато людей жило у підвалах, напівземлянках, горищах, у коридорах, ванних приміщеннях. Не дивлячись на всі урядові зусилля, особливо житлову програму М.С. Хрущова, вирішити означену проблему не вдавалося через її величезні масштаби. Передбачені у соціальних програмах капітальні вкладення стали недостатніми, суттєво зменшилась кількість населення, спроможного придбати житло, або реалізувати будівництво за рахунок власних прибутків. За період 1962 – 1968 рр. в країні різко скоротилися обсяги освоєння капітальних вкладень в житловому будівництві внаслідок різкого зменшення бюджетного фінансування будівництва житла. Якщо інвестиції у житлове будівництво, включаючи індивідуальне, у порівняльних цінах у 1965 р. склали 6,9 млрд.грн., то в 1971 р. 2,17 млрд. грн. Загострення проблеми на ринку житлової нерухомості відбувається через перевищення попиту над пропозицією. Облік житла тоді проводився за основними формами власності: державна, комунальна, колективна та приватна. Обсяг державних інвестицій в основний капітал у житлове будівництво зменшився в 1970 році на 43,8% порівняно із 1960 роком, проте обсяг приватних інвестицій зріс на 49,3% [2,с.167].

Проте варто зауважити, що офіційна статистика не відображала реального стану попиту на житло. Квартирна черга,

основний індикатор житлового ринку у СРСР, складала близько 30% із загального попиту на житло. На обсяги будівництва впливали також і доходи населення. Саме доходи населення завжди визначали платоспроможний попит та ціну на житло, хоч часто продавалось воно на підпільному, нелегальному ринку [1,с.76].

У черзі на квартиру в Україні у 1969 році, за статистикою, стояло 1,41 млн. сімей, хоча ще кілька років тому було 2,5 млн. Із загальної кількості сімей та однаків, які перебували на квартирному обліку у 1972 році, житло отримали 9,2 % сімей. Кожного року кількість сімей, які отримали житло, зменшувалась. І в 1974 році житло отримали всього 1,5% сімей [3,с.98].

Забезпеченість населення житлом в Україні з 1960 року до 1980 року зросла на 5,3 м², а з 1980 року до 1990 року на 1,3 м² загальної площі в середньому на одну особу. Багато людей взагалі не мали власного житла. 3,5 млн. сімей і однаків як і раніше проживало у комунальних квартирах, гуртожитках, або орендувало житло у приватних осіб. Більше 7 млн. осіб проживало в аварійних будинках і в будівлях передаварійного стану. В цілому 1/3 населення країни жило в незадовільних умовах, гуртожитках квартирах, в яких мешкають два або більше наймачів, не придатних для проживання приміщеннях із забезпеченістю житловою площею менше, ніж 9 м² житлової площі на одну людину. В Україні найвища забезпеченість житлом становила в межах від 23 до 27,1 м² на одну особу. Сюди відносились Київська (27,1 м²), Вінницька (25,4 м²), Черкаська (25,3 м²), Житомирська (23,3 м²), Чернігівська (24 м²), Полтавська (23,4 м²) області. Але показники цих областей все одно не відповідали рівню забезпеченості населення житлом у Європі (35 м²). Найнижча забезпеченість житлом на одну особу склалася у таких областях, як Волинська (19,5 м²) Рівненська (20 м²), Львівська (19,8 м²), а також в Автономній Республіці Крим (19 м²) [3,с.99].

Кількість збудованих квартир з 1970 до 1990 року зросла тільки у 1,08 рази. Основну частину від загальної кількості квартир становили дво- і трикімнатні квартири, найменше – чотирикімнатних. Наприклад, у 1990 році 19,3% становлять однокімнатні квартири, 37,3% – двокімнатні, 33,1% – трикімнатні, 10,3% – чотирикімнатні [1,с.93].

У 60-80-і рр. в республіці почало розгортатися житлово-кооперативне будівництво. Із зростанням матеріальної забезпеченості людей збільшувалося і число бажаючих поліпшити свої житлові умови власним коштом. Проте в цій справі ще спостерігалися стихійність і недосконалість [5,с.126].

Щоправда, перші новозбудовані житлові масиви не відзначалися оригінальними архітектурними формами, а були досить примітивними й однотипними. Це визнавалося і керівництвом країни. В житлове будівництво були зроблені значні державні капіталовкладення, що дозволило забезпечити в 1974 р. понад 70% сімей окремими квартирами [3,с.124].

У цей період народилися нові міста – Світловодськ, Нововолинськ, Українка, Придніпровськ, Вільногорськ та ряд інших [3,с.125].

Якщо в 1966 – 1970 рр. свої житлові умови поліпшили майже 9 млн. чоловік, то в 1980 – 1985 рр. лише 7,7 млн. Проблема житла, як і раніше, залишалася гострою, держава не мала необхідних ресурсів для її успішного розв'язання. До того ж існуюча практика розподілу квартир в умовах відсутності демократії, ефективного громадською контролю не задовольняла трудящих. Багато нарікань викликала і низька якість вбудованого державного житла. Таким чином, житлове будівництво хоча й досить активно розвивалося у період, що аналізується, проте ані кількість житла, ані його якість та естетичні характеристики задовольняли потреб суспільства. Не дивлячись на надприбутки, які отримував СРСР у той період від торгівлі нафтою та газом, звичайні людські потреби у комфортному житлі були на третьому плані в урядовій політиці.

Література:

1. Вовк В.М. Побут і дозвілля міського населення України в 50-х – 80-х рр. XX століття / В.М. Вовк. Дис... на здоб. наук. ступ. канд. іст. наук за спец. 07.00.01 – історія України. / Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова. Київ, 2007. 215 с.
2. Баран В.К., Даниленко В.М. Україна в умовах системної кризи (1946 – 1980-ті рр.) / В.К. Баран, В.М. Даниленко; Ін-

т історії України НАН України (Серія Україна крізь віки). Київ, Альтернативи, 1999. 304 с.

3. Витрук Л.Д. Улучшение социально-бытовых условий жизни трудящихся УССР. К., 1986. 180 с.

4. Ісайкіна О.Д. Побут і дозвілля міського населення України в повоєнний період (1945 – 1955 рр.): Дис... канд. іст. наук: 07.00.01 / Переяслав-Хмельницький держ. педагогічний ун-т ім. Григорія Сковороди. Переяслав-Хмельницький, 2005. 240 арк.

5. Ковпак Л. Соціально-побутові умови життя населення в II-й половині XX ст. (1945 – 2000 рр.). / Л.В. Ковпак; Ін-т історії України НАН України. Київ: Інститут історії НАН України, 2003. 250 с.

6. Культура і побут населення України. Навчальний посібник для вузів. / В.І. Наулко, В.Ф. Артюх, В.М. Горленко та ін. 2-е вид., доп. та перероб. Київ: Либідь, 1993. 288 с.

7. Кульчицький С. Спроби реформ (1956-1964) / С.В. Кульчицький. // Український історичний журнал. Київ: Інститут історії України НАН України, 1998. № 3. С. 123-128.

8. Україна. Друга половина XX століття: Нариси історії / П.П. Панченко, М.Р. Плющ, Л.А. Шевченко та ін. Київ: Наукова думка, 1997. 352 с.

З М І С Т

Секція 5 КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС; КРИМІНАЛІСТИКА

Базалєєва А.В., Котова Л.В.

ДОБРОВІЛЬНА ЗГОДА НА ПРОНИКНЕННЯ ДО ЖИТЛА ЧИ ІНШОГО ВОЛОДІННЯ ОСОБИ В КОНТЕКСТІ МОЖЛИВОСТІ ЇЇ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКРІПЛЕННЯ)..... - 3-

Бандура Максим

ОСОБЛИВОСТІ КВАЛІФІКАЦІЇ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ ВОЛІ, ЧЕСТІ ТА ГІДНОСТІ ОСОБИ В СУЧАСНОМУ СВІТІ..... - 9-

Безкровна Євгенія

АНАЛІЗ ОСНОВНИХ ПРОБЛЕМ КВАЛІФІКАЦІЇ ЗЛОЧИНІВ ДОВЕДЕННЯ ДО САМОГУБСТВА ТА ПРИТЯГНЕННЯ ДО ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ.....-14-

Колесник В. Е., Татаренко Г. В., Розовський Б. Г.,

МЕТОДИ ВИКЛАДАННЯ ПРАВОВИХ ДИСЦИПЛІН В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ ВИЩОЇ ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ.....-20-

Білуґін Денис

ЗВОРОТНЯ ДІЯ ЗАКОНУ ПРО КРИМІНАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ У ЧАСІ.....-24-

Білоусова Ганна

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ ЗАВДАНОЇ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ.....-28-

Винник О.О.

ФЕМІЦИД, ЯК РІЗНОВИД ҐЕНДЕРНО-ОБУМОВЛЕНИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ.....-33-

Гарасєва А.С

ДІЯЛЬНІСТЬ УСТАНОВ З ПОПЕРЕДЖЕННЯ НАСИЛЬСТВА В СІМ'Ї.....-36-

Гречишкіна Тетяна

ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЛЕЖНОЇ ПРАВОВОЇ ПРОЦЕДУРИ ОБШУКУ).....-39-

Гуркіна Валерія	
ЗБИРАННЯ ДОКАЗІВ В УМОВАХ ОСОБЛИВОГО РЕЖИМУ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ.....	43-
Дац Андрій, Лікчієва Катерина	
ДИСКРИМІНАЦІЯ В УКРАЇНІ: ОКРЕМІ ФАКТОРИ ІСНУВАННЯ...	49-
Івчук Ю.Ю., Івчук К.І.	
ПОВЕДІНКА КОМПЕТЕНТНИХ ОРГАНІВ ВЛАДИ ЯК КРИТЕРІЙ ДОТРИМАННЯ РОЗУМНИХ СТРОКІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ: ПРАКТИКА ЄСПЛ.....	54-
Ізосімов Д.С.	
ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО ЯК СУСПІЛЬНО НЕБЕЗПЕЧНЕ ПОСЯГАННЯ НА СІМ'Ю ТА ВИХОВАННЯ НЕПОВНОЛІТНІХ.....	58-
Катеринюк С.В.	
СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ЗЛОЧИННОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ.....	62-
Качурін С.Г	
ТАКТИЧНИЙ АРСЕНАЛ СЛІДЧОГО ПРИ ПРОВЕДЕННІ СУДОВО-ПОЧЕРКОЗНАВЧОЇ ЕКСПЕРТИЗИ	67-
Кварцхава Ана, Котова Любов	
ОСОБЛИВОСТІ СКЛАДАННЯ ПРОТОКОЛУ ПРО ЗАТРИМАННЯ ОСОБИ БЕЗ УХВАЛИ СЛІДЧОГО СУДДІ.....	71-
Климаш Дар'я, Татаренко Г. В.	
МІСЦЕ КАТЕГОРІЇ «ПОГРОЗА» У СУЧАСНОМУ КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ.....	76-
Винник О.О., Коваленко Д. С.	
ОБВИНУВАЛЬНИЙ АКТ: ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ ТА ОСНОВНІ ПРИЧИНИ ЙОГО ПОВЕРНЕННЯ СУДОМ.....	80-
Коваленко А. В.	
ЗАКОНОДАВЧІ ОБМЕЖЕННЯ ПРЕДСТАВНИЦТВА ПРОКУРОРОМ ІНТЕРЕСІВ ДЕРЖАВИ В СУДІ В ОКРЕМИХ ВИДАХ ПРАВОВІДНОСИН.....	84-
Кременчуцька Марія	
ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ДЕРЖАВНУ ЗРАДУ.....	87-
Лиман К. С.	
ДОВЕДЕННЯ ДО САМОГУБСТВА.....	90-
Лінькова Катерина	
ІНФАНТИЦИД: ОСОБЛИВОСТІ КВАЛІФІКАЦІЇ.....	93-
Михайлова Дар'я	
ПОВЕРНЕННЯ ОБВИНУВАЛЬНОГО АКТА ПРОКУРОРУ: СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ.....	97-

Михайлюк Сергій	
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ КВАЛІФІКАЦІЇ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ ВЛАСНОСТІ.....	-101-
Петрушков С.С	
ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ДОКАЗІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ.....	-105-
Попова Марія	
КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ НЕПОВНОЛІТНІХ.....	-112-
Сивоконь Юлія	
ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО: КОГО І ЗА ЩО КАРАЄ ЗАКОН?.....	-116-
Стародубцева Карина, Котова Любов	
ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПОРЯДКУ ТИМЧАСОВОГО ВИЛУЧЕННЯ МАЙНА В ХОДІ ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ.....	-118-
Степанова Г.А	
СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ: ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ ПРИЗНАЧЕННЯ. ПИТАННЯ ДОПУСТИМОСТІ ТА ПРОЦЕСУАЛЬНІ ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ ВИСНОВКІВ ЕКСПЕРТА.....	-124-
Суржан Б.П	
ПІДСТАВИ ДИСЦИПЛІНАРНОЇ ВІПОВІДАЛЬНОСТІ СУДОВОГО ЕКСПЕРТА: ЗАКОНОДАВЧІ ПЕРСПЕКТИВИ.....	-130-
Токаренко Ю.О	
СТАН АНТИКОРУПЦІЙНОЇ РЕФОРМИ В УКРАЇНІ СЬОГОДНІ....	-134-
Хрипко А.М., Качурін С.Г.	
НА СУЧАСНОМУ ШЛЯХУ ПОБУДОВИ АНТИКОРУПЦІЙНИХ ОРГАНІВ УКРАЇНІ.....	-137-
Язловська-Кузнецова Ю.С	
ВПРОВАДЖЕННЯ ЗАСОБІВ ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ ЯК ПРОЄКТНОГО МЕТОДУ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ НАСИЛЬСТВУ В ЛУГАНСЬКІЙ ОБЛАСТІ.....	-142-

Секція 6
ДОКУМЕНТНО-ІНФОРМАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ,
ФІЛОСОФІЯ ТА ПРАВО

Горлова А. В.	
ДЕЯКІ АСПЕКТИ ОРГАНІЗАЦІЇ ІНФОРМАЦІЙНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ У ВІЙСЬКОВИХ БІБЛІОТЕКАХ США.....	- 148-
Гросицький Олександр	
ПРОБЛЕМА ВЛАДИ.....	- 152 -
Зуган Л.М.	
ДОЗВІЛЛЄВА ДІЯЛЬНІСТЬ БІБЛІОТЕК: ДО ПОСТАНОВКИ ПИТАННЯ.....	- 157 -
Калініна В. Ю.	
ТЕХНОЛОГІЯ АУТРИЧ: ДОСВІД ВИКОРИСТАННЯ В ЗАРУБІЖНІЙ АРХІВНІЙ ПРАКТИЦІ.....	- 160-
Анастасія Колодяжна	
МІСЦЕ І РОЛЬ РЕЛІГІЇ В СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ.....	- 164 -
Юрій Константінов	
АСКЕТИКА, МІСТИКА І МАГІЯ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ.....	-166-
Леонтьєва Вероніка	
ПАМ'ЯТЬ, ІДЕНТИЧНІСТЬ ТА ФЕНОМЕН YOLO: РЕАЛІЇ, ІЛЮЗІЇ, ОЧІКУВАННЯ.....	-170-
Ополонін Анатолій	
ФІЛОСОФСЬКА ДУМКА В СТАРОДАВНІЙ ГРЕЦІЇ КІНЦЯ VII ПОЧАТКУ VI СТ. ДО Н.Е. ПЛАТОН.....	-175-
Русин Микола	
ХРИСТІЯНСЬКА МОРАЛЬ І ГРОМАДЯНСЬКЕ ПРАВО.....	-179-
Сілютіна І. М.	
ІНТЕРНЕТ РЕЧЕЙ ТА БІБЛІОТЕКА	-184-
Богдан Тігов	
СУБ'ЄКТИВНІСТЬ ПРЕКРАСНОГО ТА ЇЇ НАСЛІДКИ ДЛЯ РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ КУЛЬТУРИ.....	-188-
Лариса Чорна	
АСКЕЗА - ЯК ОСНОВА ДУХОВНОГО ЖИТТЯ ХРИСТІЯНИНА...-	191-
Чурсін М.М., Сілютіна І.М.	
ДОКУМЕНТНО-ІНФОРМАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ І ПРАВО: СУЧАСНИЙ КОНТЕКСТ ВЗАЄМОДІЇ.....	-195-
Шелковая Н.В	
ІДОЛИ НАШОГО МИСЛЕННЯ: Ф.БЕКОН І СУЧАСНІСТЬ.....	-200-

Секція 7
РОЗВИТОК ЦИВІЛІСТИКИ, ТРУДОВОГО ПРАВА
ТА ПРАВА СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В
СУЧАСНИХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ УМОВАХ УКРАЇНИ

- Тютюнник Вікторія, Котова Любов, Розовський Борис**
РОЛЬ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ НА ШЛЯХУ ЗДОБУТТЯ
ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ВИКЛАДАННЯ ПРАВНИЧИХ
ДИСЦИПЛІН.....-205-
- Бровендер Ю.М.**
НАВЧАЛЬНА АРХЕОЛОГІЧНА ПРАКТИКА У ФОРМУВАННІ
ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ: ДОСВІД РОБОТИ
СХІДНОУКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ
ВОЛОДИМИРА ДАЛЯ.....-211-
- Гладков К., Сапицька О.М**
ДЕКЛАРАЦІЯ НЕЗАЛЕЖНОСТІ США - ДОКУМЕНТ
ДЕМОКРАТІЇ..... -216-
- Дерев'янюк М.А.**
ПРИЧИНИ ТА ПЕРЕДУМОВИ РОЗБІЖНОСТІ ІСТОРИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ
НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ.....-219-
- Мухайлюк Vitalii**
DEVELOPMENT OF THE INFRASTRUCTURE OF THE UKRAINIAN
VILLAGE (90s of the XX century -2005).....-221-
- Сапицька О.М., Соболев С.Є.**
СТАНОВИЩЕ ЖІНКИ В КРАЇНАХ ЛАТИНСЬКОЇ АМЕРИКИ.....-224-
- Сич Дмитро**
ГОЛОД 1946 – 1947 РОКІВ В УКРАЇНІ: ЕКОНОМІЧНИЙ АСПЕКТ.-227-
- Сітченко Леонід, Фомін А.В.**
ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ НАУКИ ТА НАУКОВІ ДОСЯГНЕННЯ
В УКРАЇНІ У 1960 – 80-х рр.....-232-
- Степченко Данило, Фомін А.В.**
ЖИТЛОВЕ БУДІВНИЦТВО В УКРАЇНІ У 1960 – 80 роках.....-238-

Науков е видання
МАТЕРІАЛИ
Всеукраїнської науково-практичної конференції аспірантів,
студентів, молодих науковців
**«МОЛОДЬ І НАУКА: СУЧАСНИЙ СТАН, ПРОБЛЕМИ
ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ПРАВА В УКРАЇНІ»**

20 травня 2021 р.

Частина 2

Відповідальний за випуск *Г.А.Капліна*
Оригінал-макет *О.В. Могильна*

Підписано до друку 24.06.2021
Формат 60×84 1/16. Гарнітура Times.
Умов. друк. арк 12,7. Обл.-вид. арк. 13,9.
Наклад 100 прим. Вид. № 3287. Замов. № 26. Ціна
договірна.

**Видавництво Східноукраїнського національного університету
імені Володимира Даля**

Свідоцтво про реєстрацію: серія ДК № 1620 від 18.12.03 р.

Адреса видавництва: 93400, м. Северодонецьк,
просп. Радянський, 59а,
E –mail: vidavnictvosnu.ua@gmail.com

Надруковано:
Відділ технічного обслуговування СНУ ім. В.
Даля Адреса: просп. Центральний, 59-А
м. Северодонецьк, 93400, Україна